

อันชนกชนนีนี้รักเจ้า เทียมเท่าชีวาก็ว่าได้

สิ่งที่มีอำนาจ สามารถทำให้หุ้มเหชีวิตจิตใจและสมบัติทั้งปวงที่มีลงไปโดยไม่คิดอ่าน และอาลัยเสียดายนั้น คือความรักของบิดามารดาที่มีต่อบุตรธิดา เพราะเป็นเลือดในหัวอกของ ตนแท้ ซึ่งควรเรียกได้ว่าเป็นผู้คอยรับบาป-กรรมจากบุตรธิดาอย่างสนิทใจไม่มีทางหลีกเลี่ยง การเลี้ยงดูทุกอย่างก็ทำด้วยความรักความสงสารอย่างสุดจิตสุดใจ ไม่ว่าบิดามารดานั้นๆ จะเป็นชาติชั้นวรรณะใด และตกอยู่ในฐานะมั่งมีหรือยากจนเพียงไร ส่วนความรักบุตรธิดานั้นไม่มีจนและลดลงตามฐานะเลย แต่เป็นความรักที่มีสมบุรณ์และล้นฝั่งแห่งใจอยู่เสมอ ยิ่งกว่าน้ำ ในมหาสมุทรซึ่งมีเวลาขึ้นลงตามเวลาของมัน ความรักก็มาก การเลี้ยงดูก็ยาก การบริการทุก ด้านก็ยาก ความพยายามที่จะให้บุตรธิดาเป็นคนดีในปัจจุบันและอนาคตก็ยาก ไม่มีคำว่า “ ง่าย ” แฝงอยู่บ้างเลย ทุกๆ อิริยาบถไม่ปรากฏว่าได้ลดหย่อนผ่อนคลายความรัก ความห่วงใยในบุตรธิดาลงบ้างเลย แม้จะเรียกว่า “ นรกแห่งความรัก ความห่วงใย ” ก็ไม่ควรจะผิด เพราะผู้เป็นบิดามารดาของบุตรธิดาต้องตกรกหลุมรักหลุมห่วงใยนี้ด้วยกันแทบทุกคน

บุตรธิดาทั้งหลายผู้มีบิดามารดาเป็นแดนเกิดและเลี้ยงดู จึงควรสำนึกตัวอย่างยิ่ง จะได้ เห็นความสำคัญของชีวิต อັตภาพร่างกาย และความผิด-ถูก-ชั่ว-ดี ของตน เพื่อมีความทะนง ตนในความเป็นอิสระของชีวิต และความประพฤติที่เข้าใจว่าปราศจากหลักประกัน คือบิดา มารดา ก็จะมีทางแก้ไขให้ลดลง และกลับเห็นบุญคุณของท่านที่ให้กำเนิดและเลี้ยงดูเรามาแต่ วันอุบัติขึ้นเป็นมนุษย์ ไม่ลืมตัวจนกลายเป็นคนดีเสมอเยอหยิ่งต่อบิดามารดา ผู้พลีชีพเพื่อ บุตรธิดาตลอดมาด้วยความรักอย่างบริสุทธิ์ใจ ไม่มีพิษภัยแฝงอยู่ในความรักนั้นๆ เลย บุตร ธิดาจะไปหาความรักความสงสารอันมีคุณค่ายิ่งจากใครและที่ไหนได้อีก นอกจากบิดามารดา แล้ว ไม่มีท่านผู้ใดจะสามารถหยิบยกให้เราได้ ดังนั้นบุคคลที่หาได้ยากในโลกจึงควรจะได้แก่ บิดามารดาผู้ให้กำเนิดและเลี้ยงดูบุตรธิดาเท่านั้นเป็นอันดับแรก การสนองตอบแทนด้วยคุณ ค่าอันสูงสมเกียรติ จึงไม่มีสิ่งใดยิ่งไปกว่าความรู้สำนึกในพระคุณ การยอมรับคำตักเตือนสั่ง สอนด้วยความเต็มใจและปฏิบัติตาม ไม่ฝ่าฝืน ยึดถือท่านเป็นเส้นชีวิตและทางดำเนินโดยชอบ ธรรม ภาระหนักเรายอมรับ แม้ท่านห้ามในขณะที่เราทำผิดเรายอมจำนน ปฏิบัติตนต่อท่าน ประหนึ่งผ้าชีวหรือที่เช็ดเท้า ฉะนั้น

ถ้าจะให้ถูกตามหลักความจริงแล้ว ควรจะพูดว่าไม่มีใครจะรบกวนกวนใจบิดามารดา ด้วยเรื่องและสิ่งต่างๆ ไม่มีเวลาจบสิ้นยิ่งกว่าบุตรธิดา ซึ่งถือว่าเป็นสมบัติอันแสนรักและสงวน ของท่าน แต่มิได้ถือว่าเป็นการรบกวน พอที่จะให้เกิดการคิดนึกในแง่ร้ายต่อบุตรธิดาของตน เพราะความรักความสงสารอันท่วมท้นมาลบล้างโดยสิ้นเชิงตลอดมา จึงแม้แสนจะลำบากและ

ผิดเคืองก็จำต้องรับโดยทั่วกัน ฉะนั้นบุตรีตาคนใดที่มองข้ามแดนกำเนิด คือบิดามารดาผู้มีคุณอันล้นพ้น ไม่นำพาต่อความเคารพยำเกรง ไม่นำพาต่อการอบรมสั่งสอน ไม่นำพาต่อการสนองตอบแทนบุญคุณเท่าที่ควรแก่ฐานะ ไม่นำพาต่อการเทิดทูนว่าเป็นผู้สูงสุดด้วยความเมตตาและการเสียสละทุกอย่างเพื่อตนตลอดมา ทำความเมินเฉยประหนึ่งตนเกิดจากโพรงไม้ ไร่บิดามารดาผู้ประคับประคองเลี้ยงมนุษย์ทั้งหลาย บุตรีตาคนนั้นจัดว่าสร้างกรรมลบล้างคุณสมบัติแห่งความเป็นมนุษย์โดยชอบของตนให้ย่อยยับไป ไม่มีคุณค่าที่ควรเรียกว่า ลูกผู้สมบูรณ์แบบเหลืออยู่เลย เพราะประเพณีของมนุษยธรรมทั่ว ๆ ไป ผู้เป็นบุตรีตาควรจะทราบและระลึกถึงความสำคัญของท่านตลอดอวสาน

ในธรรมท่านสอนไว้ว่า ควรอุปถัมภ์บำรุงบิดามารดาให้มีความสุขเย็นใจเป็นมงคลอันสูงสุด ดังนี้ ก็เพื่อเป็นทางที่ถูกต้องดีงามสำหรับบุตรีตาจะพึงทำการสนองตอบแทน ก็การอุปถัมภ์บำรุงนั้น มีหลายประเภทและหลายวิธีด้วยกัน เช่น การให้สมบัติเงินทอง ข้าว น้ำ อาหารคาวหวาน เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย เหล่านี้เรียกว่าให้การอุปถัมภ์บำรุง การพยาบาลรักษาในเวลาเจ็บไข้ได้ทุกข์ หรือประคับประคองท่านในเวลาแก่ชรา ยืนเดินนั่งนอนหรือไปมาไม่สะดวก ก็เรียกว่าการอุปถัมภ์บำรุง การรักษาน้ำใจไม่ให้ได้รับความกระทบกระเทือนบอบช้ำจากการแสดงออกของบุตรีตา ก็เรียกว่าการอุปถัมภ์บำรุงแต่ละอย่างๆ การบำรุงด้วยวัตถุหรือด้วยมรรยาทธัญญาศัย ไม่ฝ่าฝืนตื้อตึง เรียกว่าการอุปถัมภ์บำรุงทั้งนั้น ตลอดการช่วยเหลือด้วยอุบายต่างๆ ในทางที่ชอบ หรือปลอบโยนใจให้รื่นเริงใจในเวลาที่ท่านเกิดความหงุดหงิดไม่สบายใจในบางเวลา เรียกว่าเป็นการอุปถัมภ์บำรุงทั้งนั้น

บุตรีตาที่ดีและฉลาด ย่อมทำให้บิดามารดาได้รับความสุขกายสบายใจโดยอุบายวิธีต่างๆ ไม่มีประมาณ ชื่อว่าเกิดมาประดับเกียรติยศชื่อเสียงและส่งเสริมวงศ์สกุลให้วัฒนาถาวรเป็นสกุลที่น่าเคารพนับถือ ผิดกับบุตรีตาที่เกิดมาเป็นตัวบุงตัวหนอนบ่อนทำลายจิตใจและทรัพย์สินวงศ์สกุลให้ย่อยยับอับเฉา สมบัติเงินทองงอกไม่ทัน ถูกแทะถูกไชจากบุตรีตาประเภทตัวบุงตัวแมลง

ท่านสอนเป็นคำโบราณไว้ว่า ลูกที่ดีดำรงวงศ์สกุลแท้ก็มี ลูกคือลอกที่คอยแต่จะปอกจะลอกเอาสมบัติเงินทองก็มี ลูกคือลากที่คอยแต่จะลากบิดามารดาเข้าไปห้องซังและตระวาง เพราะความเป็นห่วงลูกที่ทำชั่วถูกจับเข้าห้องซังหรือติดคุกก็มี ลูกคือเลิกจากความนับถือเป็นบิดามารดากัน เมื่อบิดามารดาหมดทรัพย์สินสมบัติไม่มีอะไรติดตัวเพราะลูกประเภทลอกลักเอาไปหมดแล้วก็มี ลูกที่นอกจากลูกที่ดีและดำรงวงศ์สกุลไว้ได้แล้ว เรียกว่า ลูกประเภทกาฝาก เพราะคอยทำลายล้างผลาญบิดามารดาร้อยเล่ห์พันนัย ให้ได้รับความฉิบหายเดือดร้อนไปตาม ๆ กัน

เราทุกคนซึ่งมิได้มีความมุ่งหวังตั้งหน้ามาทำลายบิดามารดาผู้บังเกิดเกล้า จึงควรระวังสำรวม เจียมตัว เจียมใจต่อท่าน พยายามปฏิบัติตนในทางที่ดี สิ่งที่อยู่แล้วไม่ดีและให้โทษไม่ควรกล่าวหาผู้ทำลงไป แม้น้อยก็จะลุลามเป็นมาก หากทำไม่หยุด

การประพฤติตัวดีก็ชื่อว่าเทิดทูนเกียรติคุณของบิดามารดาและวงศ์สกุลไว้ได้ และเป็นผู้มีอนาคตอันแจ่มใส ถ้าเป็นหญิงจะหาคู่ครองก็ไม่มีใครรังเกียจ ถ้าเป็นชายก็มีเสน่ห์เต็มตัวไม่กลัวความตำหนินินทา หากจะชอบพ่วงแฟนหญิงก็คงจะได้เป็นพวงๆ และดำรงวงศ์สกุลเป็นปึกแผ่นแน่นหนา จึงควรปลูกศรัทธาในตัวเองต่อสิ่งที่ดีให้มาก จะเป็นคนไม่ยากจน

มาตาปิตุอุปภูฏานธรรมนี้ พระพุทธเจ้าทรงเคยบำเพ็ญด้วยความเคารพเอื้อเฟื้อตลอดมา แม้นในคราวเสวยพระชาติเป็นสัตว์ที่ถือว่าเป็นชาติที่อาภัพก็ไม่ทรงลดละ จนถึงความเป็นศาสดาสอนโลก ก็ยังทรงเทิดทูนธรรมข้อนี้ให้ประจักษ์แก่โลกอย่างเปิดเผย ไม่ทรงดัดแปลงแก้ไขให้เป็นอย่างอื่น เพราะทรงเห็นว่า เป็นธรรมอันถูกต้องเหมาะสมอย่างยิ่งแล้ว ที่กุลบุตรกุลธิดาทั้งหลายผู้ตกอยู่ในภาวะเป็นหนี้บุญคุณของบิดามารดา จะมีทางล้างบาปล้างกรรมของตนเสียบ้าง พอให้เบาบางลงจากกรรม ที่ได้ทำให้ท่านได้รับความลำบากทรมาน จนไม่มีขอบเขตจะประมาณได้ นับแต่วันเริ่มแรกเข้าสู่ปฏิสนธิในครรภ์มาจนถึงปัจจุบันนี้ ทั้งที่รู้และไม่รู้ ทั้งที่เจตนาและไม่เจตนา ตลอดจนความชั่วที่ไม่พึงปรารถนาต่างๆ ซึ่งพวกเราทำการสั่งสมทุกข์ให้ท่านตลอดมา เฉพาะบุตรธิดาแต่ละคนเท่านั้นก็มากพอแล้ว

ถ้าเป็นวัตถุซึ่งควรจะได้เก็บมารวมเป็นกองไว้ได้ ก็คงจะกองใหญ่เท่าภูเขาและน่ากลัวอย่างยิ่ง ใครเดินไปเจอเข้าอาจจะรีบหาทางออกเพื่อพ้นภัย เพราะเป็นกองบาปกรรมที่น่ากลัวมาก ทั้งอาจจะพากันลดหย่อนผ่อนเบาในการทำความชั่วอย่างอื่นลงได้บ้าง และคงไม่เยอหยิ่งจองหองและดื้อดึงต่อบิดามารดาตามใจชอบนัก ยิ่งพอจะฟังเสียงห้ามปรามสั่งสอนจากท่านบ้าง แต่กรรมนี้เป็นนามธรรมไม่สามารถมองเห็นด้วยตาเนื้อ แม้ใช้กล้องจุลทรรศน์ก็ไม่มีทางรู้ทางเห็นได้ ส่วนผลที่แสดงขึ้นแก่ผู้ทำก็เช่นกัน ใครไม่อาจมองเห็นได้ด้วยตา แต่จำต้องยอมรับผลที่แสดงขึ้นกับตัวโดยทั่วกัน

นี่กล่าวเรื่องส่วนที่ไม่ดีไม่งามซึ่งบุตรธิดาทั้งหลายจำต้องหลวมตัว และทำความพลั้งพลาดต่อแดนที่เกิดของตนอยู่โดยดี แม้ผู้เขียนก็เคยเป็นมาในทำนองเดียวกัน เพราะไม่รู้ไม่เข้าใจหนทางหลีกเลี่ยง ที่นี้พูดถึงสิ่งที่ท่านนำมาบำรุงรักษาบุตรธิดาแต่ละคน นับแต่เริ่มแรกแบกทุกข์จนลูกเติบโตเป็นผู้เป็นคน ถ้าเป็นยาแก้โรคที่มีชนิดต่างๆ ก็หมดไปมาก ถ้าเป็นอาหาร หวาน คาว ขนมนม เนย เครื่องดื่มชนิดต่างๆ ก็หมดไปมาก การศึกษาซึ่งเป็นงานอาชีพแขนงต่างๆ และอุปกรณ์แห่งการศึกษา แต่ชั้นต้นจนถึงชั้นสูงจนกว่าจะทรงตัวได้ไม่รบกวนท่าน ล้วนแต่สิ่งที่ทำความหมดเปลืองอย่างมากมายและน่าใจหายทั้งนั้น ไม่มีสิ่งใดจะเป็นเรื่องเล็กน้อยเลย ถ้านำมากองรวมกันไว้ก็คงจะกองใหญ่และน่ากลัวยิ่งกว่าจะนำดูเสียอีก สิ่ง

ตั้งกล่าวนี้แม้จะมากมายเพียงไรซึ่งหมดสิ้นไป ก็ไม่มีบิดามารดาของบุตรธิดาคนใด สนใจทำสถิติไว้พอให้รู้จำนวนที่เสียไป เพราะความรักความเอ็นดูสงสารบุตรธิดามีกำลังมากกว่าที่จะมาคิดถึงสิ่งเหล่านี้

ฝ่ายบุตรธิดาควรสลัดใจต่อการตะเกียกตะกายของบิดามารดา ผู้อุตสาหกรรมเลี้ยงดูมาแต่ วันก่อนกำเนิดเกิดเป็นมนุษย์มา ไม่มีบุตรธิดาคนใดจะไปแสวงหาความรัก ความเอ็นดูสงสาร ความพะเน้าพะนอเอาอกเอาใจต่อการเลี้ยงดูด้วยความเหนื่อยยาก และบริสุทธิ์ใจโดย สม่่าเสมอได้ ณ ที่ใดและบุคคลใด นอกจากบิดามารดาเท่านั้นที่ยอมพลีทุกอย่างแม้ชีวิตก็ไม่ อาลัยเสียตาย ท่านจึงให้นามบิดามารดาว่า “ พรหมของบุตร ” เพราะมีพรหมวิหารสี่ต่อบุตร ธิดาอย่างสมบูรณ์ ความรักก็บริสุทธิ์ ความสงสารก็บริสุทธิ์ ความพลอยยินดีเมื่อบุตรธิดาได้ ดีก็บริสุทธิ์ ความวางตนสม่่าเสมอต่อบุตรธิดาทุกคนก็บริสุทธิ์ การอบรมสั่งสอนก็ออกมาจาก จิตเมตตาหวังความรู้ความฉลาดแก่บุตรธิดาของตนด้วยความบริสุทธิ์ใจจริง ๆ

แม้จะไม่มีความรู้มากมาย แต่ก็พยายามอบรมสั่งสอนไปตามภูมิความรู้ความสามารถที่มีอยู่ อย่างบริสุทธิ์ใจไม่มีปิดบังไว้เลย ทั้งสมบัติเงินทองของมีค่าบรรดาที่มีมากน้อยอันเป็นส่วนวัตถุนอกกาย ทั้งสมบัติภายในคือพรหมวิหารสี่เป็นต้น ที่ยอมทุ่มเทลงเพื่อบุตรธิดาทุกคน โดยไม่เสียตายแม้แต่ชนิด ฉะนั้น จึงสมควรเป็นทักษิณาของบุตรธิดาเสมอด้วยพระอรหันต์องค์ หนึ่ง การทำคุณหรือทำโทษแก่ท่านทั้งสองแม้คนใดคนหนึ่ง จึงเท่ากับทำคุณหรือทำโทษแก่ พระอรหันต์องค์หนึ่งเหมือนกัน คุณก็มีมาก แต่โทษก็มีมหันต์เช่นกัน ท่านจึงสอนให้ ระมัดระวังเอานักหนาไม่ให้ลบลู่ดูหมิ่น แม้ท่านจะตกอยู่ในฐานะเช่นไร ก็ควรเทิดทูนไว้บน เคียรเกล้าไม่ควรดูแคลน

เพราะใครไม่สามารถมองเห็นเส้นทางที่มาของกรรม ซึ่งพาให้สัตว์โลกเป็นไปต่าง ๆ กัน ว่าจะมาแบบไหน ต่อเมื่อทราบก็กลายเป็นเรื่องของตัวเข้าเสียแล้ว จึงสุดวิสัยที่จะแก้ นอกจากจำต้องยอมรับกันเท่านั้นไม่มีทางหลบหลีกหรือเปลี่ยนตัว เพราะกฎของกรรมเคยเป็นมา อย่างนี้ ใครไม่สามารถจะแก้ให้เป็นอย่างอื่นตามความชอบใจได้ ดังนั้นบุตรธิดาที่ดีมีเหตุผลจึง ควรเชื่อกรรมซึ่งเปรียบเหมือนเงาเทียมตัว และควรปฏิบัติต่อบิดามารดาตามเยี่ยงอย่างของ พระบรมศาสดาพาดำเนินมา แม้พ่อแม่พาเสวยพระชาติเป็นสัตว์ก็ยอมรับนับถือ และเลี้ยงดู ไปตามอัธยาศัยผู้รู้คุณไม่ลืมตัวมัวเมา คือเอาใจฝักใฝ่ต่อท่านเสมอด้วยความเอาใจฝักใฝ่ต่อ เรา

เพราะโดยมากเราไม่ค่อยอยู่ด้วยความอดอยากขาดแคลน ทุกกาลและสถานที่มักจะมี ความพอกพูนด้วยเครื่องบำรุงต่าง ๆ อย่างเหลือเฟือจนกลายเป็นเพื่อไปในบางกาล โดยไม่รู้ สึกว่าตัวเราเพื่อและลดคุณค่าลงไป เพราะเครื่องบำรุงกลายเป็นเครื่องสังหารบั่นทอนลงวันละ เล็กเล็กละน้อย

มีความเคารพรักบิดามารดาให้มากไว้ ดีกว่าเราเคารพรักเราในทางไม่ดี ซึ่งขึ้นให้ขึ้นไปมาก ๆ จะพาให้เราขาดทุนสูญทรัพย์และกลับตัวไม่ได้ตลอดกาล

เอาใจท่านให้มากกว่าเอาใจเรา เพราะโดยมากเราชอบปล่อยตามใจโดยไม่มีเหตุผลที่ควรยึดเป็นหลักได้ จึงพาให้ผิดพลาดมากกว่าจะเป็นผลดี เพราะการปล่อยตามใจจนเกินไปเป็นต้นเหตุ

ยอมเชื่อฟังคำท่านตักเตือนสั่งสอนให้มากกว่าการเชื่อฟังความรู้ความเห็นของตน ซึ่งเป็นไปด้วยความคึกคะนอง เพราะเป็นความรู้ความเห็นทั้งดุ้นที่ยังไม่ได้กลั่นกรองให้อยู่ในกรอบแห่งความพอดีและเหมาะสมบ้างเลย ข้อนี้จะเห็นได้ในขณะที่ใจเกิดความเพลิดเพลिनอย่างเต็มที่แบบน้ำล้นฝั่ง จะไม่ยอมฟังเสียงใครเองง่าย ๆ แม้บิดามารดาจะเป็นคนชั้นสูงมีฐานะดีเพียงไร หรืออินทร์พรหมตนใดจะมาว่ากล่าวสอนว่าสิ่งนั้นไม่ดีสิ่งนี้ไม่ควรทำ จะนำความเสียมาสู่ตนและวงศ์สกุลตั้งนั้นก็ตาม ใจจะไม่ยอมฟังเสียงห้ามปรามสั่งสอนนั้นเลย แต่จะพยายามเอาตามความชอบใจของตนทำเดี๋ยวนั้น โดยไม่ยอมคิดบัญชีดีชั่วอะไรทั้งนั้น กว่าจะรู้สึกตัวเวลาจึงสายไป สุดท้ายก็กลายเป็นบุคคลประเภทหมดหวัง บิดามารดาพี่น้องญาติมิตรวงศ์ญาติก็พลอยหมดหวังไปด้วยกัน เช่นเดียวกับคนไข้ประเภทที่หมดหวัง นอกจากจะเตรียม อนิจจัง ทุกข์ อนตตา ไว้ต้อนรับแล้วไม่มีวิธีอื่นใดจะทำให้เกิดผล

พระพุทธเจ้าท่านฉลาดแหลมคมสมเป็นศาสดาของโลกจริง ๆ จึงประทานธรรมไว้ ทั้งธรรมเพื่อคนมีหวัง ทั้งธรรมเพื่อคนหมดหวัง ดังที่เห็นท่านสวดเพื่อคนที่ยังเป็นอยู่ก็มี เพื่อคนหมดหวังคือตายแล้วก็ มี ดังที่พูดกันว่าให้บุญคนตาย ซึ่งเป็นคำติดปากของชาวพุทธตลอดมา ท่านที่ได้บุตรธิดาประเภทนี้มาเหยียบย่ำทำลายหัวใจ ต้องได้รับความทุกข์ทรมานอย่างมากมาย ไม่สมกับที่เลี้ยงมาด้วยความรักซึ่งมีน้ำหนักเสมอด้วยแผ่นดิน ฉะนั้นบุตรธิดาจึงไม่ควรริอ่านหัดทำในสิ่งที่จะเป็นไปเพื่อความหมดหวัง แม้จะโง่หรือฉลาดเพียงไร ก็ขอได้ฟังเสียงบิดามารดาผู้คอยรับผิดชอบและมองเห็นการณ์ไกลอบรมสั่งสอน

เราจะไปเที่ยวแสวงหาฟังคำอบรมสั่งสอนที่เต็มไปด้วยเมตตาอันซาบซึ้ง เหมือนบิดามารดาไม่มีแล้ว ลำพังความรู้ที่ได้ศึกษามา ถ้าไม่มีบิดามารดาเป็นน้ำเชื่อมคอยเสริมรสอยู่เบื้องหลังแล้ว อาจจะเป็นความรู้ที่เสริมไฟทิวามานะระคะตันททำให้แรงกล้าจนไม่มีทางดับได้ และทำบัณฑิตหนุ่มสาวให้เสียคนไปในวินาทีใดก็ได้ จึงไม่ควรภูมิใจและทะนงตัวไปกับความรู้ประเภทแหวกแนวจนเกินไป และควรถือบิดามารดาเป็นหลักใจไว้ในฐานะพวงมาลัยหรือเบรกรถ จะพาให้ปลอดภัยทั้งปัจจุบันและอนาคต ทั้งจะเป็นคนมีหลักยึดมั่นคงต่อไป มารร้ายแปดที่มีอยู่รอบด้านและคอยฉวยโอกาสกับคนที่ปล่อยตัวปล่อยใจ จะไม่มารังควานได้อย่างง่ายดาย เพราะการเชื่อฟังและอยู่ในโอวาทของท่านไม่มีทางเสียหายแต่อย่างใด นอกจากจะช่วยเสริมความรู้ ความประพฤติให้มีคุณภาพสูงขึ้นโดยถ่ายเดียวเท่านั้น

ขอให้เชื่อเถิดว่า บิดามารดาคือบุคคลวิเศษและซื่อสัตย์สุจริต เมตตาต่อบุตรธิดาอย่างฝังใจแต่ไหนแต่ไรมา ร้อยทั้งร้อยไม่มีเคลือบแคลงสงสัย เป็นที่มั่นใจได้ยิ่งกว่าชีวิตและความมั่นใจของเราซึ่งมีต่อตนเองเสียอีก คนที่เคารพเชื่อฟังพ่อแม่ไม่ต้อดิ่งฝ่าฝืน แม้จะเป็นคนโง่เขลาเบาความคิด แต่ก็ยังเป็นบุคคลที่น่ารักน่าสงสาร คนที่ถือพ่อแม่เป็นหลักใจไม่ค่อยตื่นเต้นผาดโผน ชอบมีนิสัยกลัวบาป มีหิริโอตตปปะประจําใจ ไม่ค่อยชอบแสดงตัวแบบลิงค่างบ้างชะนีซึ่งเป็นสัตว์ชอบห้อยโหนโยนตัวไม่อยู่เป็นสุข เวลาโตถูกกึ่งไม้ฝักก็เห็นผลทันตา ยิ่งเป็นบุตรธิดาที่ฉลาดด้วยแล้ว ก็ยิ่งช่วยส่งเสริมความสง่างามแก่งศ์สกุลไม่มีสิ้นสุด เพราะความเคารพเชื่อฟังบิดามารดาเป็นเครื่องเสริมเกียรติ

ท่านกล่าวไว้ว่าบุตรมี ๓ ประเภท คือ อภิชาติบุตร ๑ อนุชาติบุตร ๑ อวชาติบุตร ๑ บุตรทั้งสามประเภทนี้มีคุณสมบัติยิ่งหย่อนกว่ากันตามลำดับ คำว่าบุตรในที่นี้พึงทราบว่ารวมทั้งบุตรหญิงบุตรชายด้วย โปรดทราบตามกิริยาของเพศที่นิยมการทำดีและทำชั่วไม่เหมือนกัน

อภิชาติบุตร เป็นบุตรที่มีคุณสมบัติยิ่งกว่าบิดามารดา ทั้งนี้อาจมีได้หลายทาง คือทางสติปัญญาความเฉลียวฉลาดบ้าง ทางความรู้วิชาในแง่ต่างๆ บ้าง ทางฐานะความเป็นอยู่บ้าง ทางด้านความประพฤติและศีลธรรมทั่วๆ ไปบ้าง หรือเป็นนักบวชที่มีคุณธรรมสูง คืออาจบรรลุนิพพานเป็นชั้นๆ จนถึงขั้นสูงสุด คืออรหัตผลบ้าง เป็นพระปัจเจกพระพุทธเจ้าบ้าง เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบ้างต่างๆ กัน เฉพาะอริยธรรมขั้นใดขั้นหนึ่งที่บิดามารดาไม่สามารถบรรลุได้ ควรยกย่องบุตรผู้ได้บรรลุว่าเป็นผู้มีคุณธรรมสูงกว่าบิดามารดา และควรเรียกว่าเป็นอภิชาติบุตรได้ตามลำดับแห่งคุณธรรม

บุตรที่มีคุณธรรมสูงนี้นับว่าเป็นที่หาได้ยากในสมัยปัจจุบัน จะเป็นเพราะเหตุใดไม่อาจทราบได้ จึงขอฝากท่านผู้อ่านนำไปวินิจฉัยเพื่อช่วยแบ่งหนักแบ่งเบากันบ้าง บางทีอาจมาถูกตัวเราผู้กำลังสนใจในธรรม และปฏิบัติอยู่อย่างไม่ลดละเข้าบ้าง ก็จะได้เห็นอภิชาติบุตรในตัวเราเองซึ่งกำลังหายากในปัจจุบัน อันนับว่าโชคชะตาวาสนาอำนวยทั้งสองฝ่าย ไม่เสียที่ที่ท่านเล็งมาแสนยากแสนทรมาณ ได้เห็นผลตอบสนองอย่างพึงพอใจ นับว่าเกิดมาให้ความสุขและประดับเกียรติแก่บิดามารดาและวงศ์สกุล อภิชาติบุตรนี้รู้สึกว่าจะเป็นคนพิเศษอยู่บ้างอย่างน้อยก็ต้องมีจุดเด่นในทางใดทางหนึ่ง อันเป็นที่น่ารักน่าเคารพนับถือของผู้อื่น

อนุชาติบุตร เป็นบุตรที่มีความรู้ความความเห็นความประพฤติคล้ายตามบิดามารดาไม่แข่งหน้าแข่งหลังไปในทางต่ำทราม คอยฟังเสียงพ่อแม่ผู้ปกครองให้เห็นดีเห็นชอบก่อนเสมอในกิจการที่ตนจะพึงทำ ไม่ค่อยออกความรู้ความเห็นโดยลำพังตนเองในสิ่งที่ไม่แน่ใจว่าจะเกิดผลดีหรือชั่ว ไม่ทำอะไรด้วยผลการ มีนิสัยชอบเชื่อฟังผู้ใหญ่ ไม่เป็นคนถือด้านหาญทำในสิ่งที่เห็นว่าเป็นภัยหรือเสี่ยงต่อความเสียหาย แม้จะมีความฉลาดแหลมคมก็เก็บไว้ในส่วนลึก ไม่แสดงออกมาให้ผู้อื่นเห็นว่าตนฉลาด การคบเพื่อนหญิงเพื่อนชายก็ไม่คบในลักษณะ

ปล่อยตัว โดยมีได้สังเกตให้รู้นิสัยใจคอก่อน การงานหรือความประพฤติผู้ใหญ่ติเตียนก็รีบแก้ไขหรือหยุดทันที ไม่กล้าฝ่าฝืน อันเป็นการส่งเสริมนิสัยไม่ดีอีกต่อไป

มีนิสัยอ่อนน้อมถ่อมตนเจียมตัวไม่ทำให้ผู้ปกครองหนักใจ พยายามดำรงวงศ์สกุลตามขนบประเพณีที่พ่อแม่พาดำเนินมาไม่ให้เสื่อมโทรม สิ่งใดที่เป็นมรดกอันมีคุณค่าจากน้ำใจที่ท่านมอบให้ ก็พยายามรักษาสืบไปไว้ด้วยความเคารพรัก และสงวนเสมอด้วยชีวิต ไม่ปล่อยให้เสื่อมโทรมและหายไป ไม่นำไปจับจ่ายขายกินแบบบุคคลสิ้นท่าไม่มีทางหากิน เป็นผู้เคารพต่อความรู้ความเห็นของผู้ปกครอง ไม่ปิ่นเกลียวแหวกแนวจากเหตุผลที่ควรเชื่อถือ บุตรประเภทนี้ก็เห็นว่าหายากไม่น้อยเลย ถ้าเป็นสินค้าก็ไม่ค่อยมีขาย จะเป็นเพราะราคาแพงมากไปก็ไม่อาจทราบได้ ไม่เหมือนประเภทที่ทันสมัยจนล้ายุค ซึ่งกำลังเริ่มล้นและซื้อขายคล่อง แต่ไม่มีคุณภาพสมกับเงิน ผู้ซื้อมักจะเริ่มขาดทุนก่อนลงมือซื้อไปเป็นลำดับและโอดครวญไปตาม ๆ กัน ถ้าขึ้นส่งเสริมสินค้าประเภทล้ายุคเข้ามาก ๆ ก็น่ากลัวจะ...

จึงขอฝากท่านผู้อ่านและสนใจในของหายากได้ค้นหาอนุชาติบุตรเอาเอง บางทีอาจเจอถ้ายังไม่เจอกรุณาอย่าละความเพียรไปเสีย แล้วย้อนเข้ามาค้นหาที่ตัวเรา เมื่อพบว่าส่วนไหนที่ยังปลอมแปลงไม่เป็นไปตามรูปลักษณะที่ท่านสอน จะได้ตัดแปลงแก้ไขเสียใหม่ คงไว้แต่ของดีมีค่ามากในตัวเรา ปัญหาความเคลือบแคลงสงสัยที่อาจมีว่าเป็นบุตรธิดาในลักษณะใดก็จะสิ้นสูญไป จะพบแต่ความสุขความเย็นใจในตัวเราและผู้ปกครอง ตลอดผู้เกี่ยวข้องทั่ว ๆ ไป ดำรงประเพณีไว้อย่างคงเส้นคงวาและมีชื่อมีแป นอกจากนั้นยังเป็นการสร้างทางอันราบรื่นดีงามให้แก่กุลบุตรดำเนินตาม เพื่อเป็นสุภาพชนต่อไป ไม่สูญพันธุ์ไปเสียในระหว่างที่ยังไม่ควรจะเป็น

ส่วนอวชาติบุตรนั้น ถ้าเป็นสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ก็อยู่ในเกณฑ์ไม่ดีและใช้ไม่ได้แทบทั้งนั้น คอยแต่จะร้าวและแตกทำลาย ถ้าเป็นอาหารก็เป็นประเภทให้โทษแก่ร่างกายไม่ค่อยได้ รับประโยชน์เท่าที่ควร ถ้าเป็นบ้านเรือนก็มักจะแรง ชอบมีสิ่งลึกลับแอบแฝงอยู่ภายใน คนในบ้านอยู่ไม่ค่อยเป็นสุข ต้องไปเชิญหมอขับผีมาขับกันบ่อย ถ้าเป็นสัตว์ เช่น วัว ควาย ก็ใช้งานการคราดไถใส่ล้อเกวียนไม่ค่อยได้ คอยแต่จะดันทุรังพาดคราดไถล้อเกวียนเข้าป่าเข้าพง จากนั้นก็หันหน้ากลับมาชนเจ้าของเท่านั้น ถ้าจะฆ่าทิ้งเสียก็คิดสงสารเพราะเลี้ยงเขามา จึงมีแต่เรื่องให้ลำบากรำคาญใจ ถ้าเป็นสุนัขก็ไม่มีประโยชน์ต่อการรักษาบ้านเรือน แต่เก่งไปในทางตะกละตะกลามชอบพาลแต่ข้าวสุกข้าวสาร อาหารในครัวมีเท่าไรเป็นขโมยกินเกลี้ยงหมดเสร็จแล้วก็เที่ยวถ่ายไม่รู้จึกที่ทาง ไม่เลือกกลางบ้านกลางเรือนกลางถนนหนทาง หน้าบ้านหลังบ้านลานสนาม เทียวถ่ายเรียราดไปหมดจนเหม็นคลุ้งไปทั่วบริเวณ หากที่หลบซ่อนจุกไม่ได้ ล้วนเป็นเรื่องกรรมที่ไม่น่าปรารถนา

บุตรธิดาที่ได้นามว่าอวชาตบุตรนี้ ก็มีลักษณะดังกล่าวมา คือมีจิตใจดำและต่ำทรามมาก ชอบประพฤติในทางฉิบหาย สิ่งที่พ่อแม่หรือท่านผู้ดีตำหนิว่าไม่ดีแต่ชอบจะทำในสิ่งนั้น ไม่ยินดีฟังเสียงผู้ปกครองว่ากล่าวสั่งสอน ถ้าเป็นแฟนชายหญิงที่ตนรักชอบแล้ว แม้จะบอกให้ไปนอนอยู่ในโคลนตมก็ยินดีทำตามไม่ฝ่าฝืน พ่อแม่ไม่ค่อยได้รับประโยชน์อะไรจากบุตรประเภทนี้ นอกจากจะคอยผลาญทรัพย์แต่จับตัวไปลงโทษไม่ได้เท่านั้น ชอบเที่ยวชอบเที่ยวหญิงชาย จ่ายเงินเป็นน้ำเป็นท่าไม่มีอัน การนึกคิดไปในทางต่ำ ถือเป็นหลักวิชาพิเศษประจำนิสัย ชอบเป็นคนเจ้าอารมณ์ ไม่คำนึงถึงศักดิ์ศรีพ่อแม่วงศ์สกุลว่าจะได้รับความเสียหายทางทรัพย์สมบัติเกียรติยศชื่อเสียง คิดอย่างเดียวว่า ขอให้ได้ทำตามใจในสิ่งที่คิดว่าอยากทำ ถ้ามีบัญชีดี ชั่ว บาบ บุญ จริงดังที่ศาสนาสอนไว้ ก็แล้วแต่นายยมบาลจะคิดบัญชีเอาเอง แต่เวลาที่มีชีวิตอยู่ขอให้ได้ทำอย่างสนุกใจ

นี่คือวิถีทางเดินแห่งชีวิตจิตใจความเป็นอยู่ของอวชาตบุตรผู้มีนิสัยต่ำทราม ท่านจึงให้นามว่าอวชาตบุตร แปลว่าผู้มีจิตใจอันดิ่งลงทางอบายมุข คือ ความเสื่อมทรามทางจิตใจและความประพฤติ และเป็นมารต่อสังคมและทรัพย์สมบัติ ทิ่มแทงจิตใจพ่อแม่ญาติมิตรให้ได้รับความเดือดร้อนเสื่อมโทรม แม้จะเรียกว่าบุตรประเภทขุยไม้ไผ่หรือบุตรปลีกกล้วยก็ควรจะได้ เพราะเกิดขึ้นมาเพื่อทำลายล้างผลาญวงศ์สกุลให้ย่อยยับอับแสง เช่นเดียวกับขุยไม้ไผ่และปลีกกล้วยที่เกิดขึ้นมาแล้วทำลายลำตัวของมันเองให้ตายไปฉะนั้น

การกล่าวเรื่องบุตร ๓ ประเภทนี้กล่าวไปตามหลักธรรมที่มีไว้เป็นธรรมสอนโลก มิได้มุ่งต่อท่านผู้หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาะ เพื่อท่านผู้สนใจใคร่ต่อธรรมคือความดีงามอันเป็นอุดมมงคล แก่ตนและวงศ์สกุล จะได้เลือกหาเอาเท่าที่เห็นควร และนำไปปฏิบัติเพื่อเป็นหลักยึดของใจ จะไม่ลืมหืมตาว่าเราเกิดจากอะไร ใครเป็นผู้รับประกันอรรถภาพร่างกายจิตใจไว้จึงมีชีวิตสืบต่อมาถึงวันนี้ และเป็นสาเหตุให้เห็นความสำคัญของตัวว่า เรามิได้เกิดมาโดยไร้ความหมายปราศจากผู้คุ้มครองป้องกัน แล้วไม่กล้าทำอะไรลงไปแบบสุ่มเดา ทั้งจะเห็นคุณของท่านบุพการีที่มีพระคุณเหลือล้นพันวิสัยที่จะพรรณนาแก่บุตรธิดาของตนยิ่งขึ้น ความสนใจต่อการอุปฐากรักษาและเชื่อฟังท่านก็จะถือเป็นกิจสำคัญประจำตน ไม่ละเลยต่อหน้าที่ของมนุษย์ผู้ควรมีธรรมประจำใจ

ส่วนบิดามารดาก็มีความอบอุ่นและเบาใจ ที่เห็นบุตรธิดาของท่านเป็นคนดี เอาใจใส่ต่อการงานทุกอย่าง และฝึกฝนต่อการเลี้ยงดูและเชื่อฟังไม่เมินเฉย นับว่าไม่เสียกำลังแรงพ่อแม่ที่ได้ตะเกียกตะกายเลี้ยงดูมาแต่วันเกิด ซึ่งแสนทุกข์ทรมานตลอดมา เวลาตายก็ไม่ว่ารุ่นชุนมัวเพราะเรื่องราวต่างๆ ของบุตรมากวนใจ ตายอย่างตาหลับสนิท มีบุตรธิดาคอยรับรองป้องกันให้ความอบอุ่นไว้อย่างพร้อมมูล ท่านหวังมี สุกโต เป็นที่ไปในเบื้องหน้า เวลาสุตวิสัยความเป็นอยู่ของท่านแล้ว บุตรที่มีกตัญญูกตเวทิตาคุณประจำใจ ย่อมไม่ลดละความระลึกถึงบุญคุณ

ยังอุทิศสัพพัญญูทำบุญอุทิศถึงท่านตามความเหมาะสมเสมอมา อันนับว่าเป็นบุญเป็นคุณต่อกันไม่มีสิ้นสุด

บุตรธิดาที่ได้ทำดั่งนี้นับว่าเป็นมงคลอันสูงสุด เวลาถึงวาระของเรา บุตรธิดาก็จะทำการตอบสนองคุณเช่นเดียวกัน เพราะกฎของธรรมชาติที่เรียกว่ากรรมเป็นมาอย่างนั้น ใครจะเชื่อหรือไม่เชื่อก็ต้องเป็นไปตามความจริงในธรรมมีว่า สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม นี่แสดงให้เห็นชัดว่าสัตว์โลกทั้งมวลอยู่ใต้อำนาจของกรรมทั้งนั้น เราก็คือผู้หนึ่งในจำนวนสัตว์โลก จะสามารถหลบหลีกปฏิกกรรมที่ตนทำไว้แล้วไปอยู่ที่ไหนได้ จำต้องยอมรับผลอยู่โดยดี ถึงผู้ทำไม่ดีต่อพ่อแม่ ก็ย่อมจะเห็นผลไม่ดีของตนในปัจจุบันนี้เอง คือบุตรธิดาของเราเองจะกลายเป็นชวากเป็นหนามขึ้นมาในครอบครัว และที่มแท่งหัวอกของเราผู้เป็นพ่อเป็นแม่ ให้ได้รับความลำบากทรมานใจเช่นเดียวกับเราให้พ่อแม่ของเรา โดยไม่มีหนทางหลีกเลี่ยงแน่นอน

พระพุทธเจ้าท่านรู้เรื่องดีเรื่องชั่วของสัตว์โลก พร้อมทั้งเหตุและผลมาแล้วโดยตลอดทั่วถึง จึงได้ทรงประกาศสอนโลกด้วยความถูกต้องแม่นยำ ตามหลักวิชาที่ทรงรู้เห็นมา ว่าทำดีต้องได้รับผลดี ทำชั่วต้องได้รับผลชั่วแน่นอนไม่เป็นอื่น ใครเชื่อตามธรรมของพระองค์ก็เจริญรุ่งเรือง ใครไม่เชื่อก็เป็นเรื่องช่วยไม่ได้ เพราะสิ่งที่ทำให้ผู้เชื่อได้รับความอบอุ่นและมั่นใจอย่างยิ่ง ซึ่งควรนำมายืนยันก็คือ องค์พระพุทธเจ้าผู้เป็นเจ้าของแห่งธรรมก็มีพระทัยที่บริสุทธิ์ ธรรมก็แสดงออกจากความบริสุทธิ์ที่ควรเป็นธรรมที่บริสุทธิ์อย่างยิ่ง เมื่อธรรมบอกว่า บาปมีจริง บุญมีจริง สุขมีจริง ทุกข์มีจริง นรกมีจริง สวรรค์มีจริงดั่งนี้ คนประเภทมีตบอดอย่างพวกเรา จะเอาความรู้และเหตุผลที่ไหนมาคัดค้านท่านได้เล่า เพราะผู้หนึ่งแสดงด้วยความรู้จริงเห็นจริง แต่ผู้หนึ่งกลับเอาความมีตบอดมาคัดค้าน ฝ่ายไหนจะมีความจริงควรเชื่อถือได้ เพียงเท่านี้ก็พอเข้าใจได้แล้ว

ฉะนั้นเรื่องจึงมีอยู่เพียงว่า ถ้าไม่ยอมจมดิ่งลงนรกคือที่ทรมานซึ่งเข้าใจว่าไม่มีนั้น ก็ต้องรีบทำความดี ที่เคยทำชั่วมาก็ต้องรีบกลับตัวเสีย กรรมชั่วมกับเราก็เลิกทะเลาะกันไปเอง ไม่ควรไปหาความสำคัญที่หลอกลวงและเคยกันทางเรามาเป็นเครื่องป้องกัน ซึ่งอาจจะเป็นการเสริมทุกข์มากขึ้น แต่ผู้แบกทุกข์ก็คือเราอยู่นั่นเอง การไม่เชื่อ บุญ บาป สุข ทุกข์ นรก สวรรค์ว่ามี เพราะความไม่รู้ไม่เห็นเพียงเท่านี้ ไม่ใช่วิชาที่สามารถป้องกันตัวให้พ้นจากบาปและนรกได้เลย จะต้องมิตติเป็นไปด้วยความสุขบ้างทุกข์บ้าง เช่นเดียวกับที่โลกผู้ทำกรรมได้รับทั่วๆ ไป ฉะนั้นการไม่เชื่อฟังคำบิดามารดาตักเตือนสั่งสอน การลบหลู่ดูหมิ่น การทอดทิ้งไม่สนใจต่อการเลี้ยงดู ซึ่งเป็นการเนรคุณท่าน แต่ละอย่างล้วนเป็นบาป-กรรม แก่บุตรเอง แม้ไม่เชื่อว่าบาปมีจริงก็ไม่ใช้เครื่องมือป้องกันนรก

ภาระอันหนักหน่วงที่บิดามารดาไม่มีเวลาปล่อยวางได้นั้น คือภาระที่มีต่อบุตรธิดาแต่ละคน นับว่าหนักและกดดันอยู่ตลอดเวลา ซึ่งเริ่มแต่บุตรธิดาก้าวเข้าสู่อุทร มารดาเริ่มรับ

ภาระหนักไปเป็นลำดับ ทั้งทางร่างกายและจิตใจ คือความรักมาก ความสงสารเสมอด้วยชีวิต ความหวังใจและดีใจว่าตนเริ่มมีบุตร ความระวังตั้งสติในการประคับประคองบุตรผู้อยู่ในครรภ์ ความสังเกตอาหารและหยูกยาต่างๆ ที่อาจเป็นภัยแก่บุตรในครรภ์ เวลามารดานำมารับประทานหรือแก้อโรค ไม่ให้ร้อนจัด เค็มจัด เป็นพิษต่างๆ ยาที่ไม่ควรรับก็ต้องงด แม้โรคจะกำเริบเพราะไม่ได้รับยาก็ยอมทนเอา

การเป็นอยู่หลับนอนและการเคลื่อนไหวไปมาทุกอาการ ล้วนอยู่ในความระมัดระวังเพื่อความปลอดภัยแก่บุตรที่อยู่ในครรภ์ ซึ่งจัดเป็นภาระกังวลแต่ละอย่างๆ ไม่น้อยเลย ที่มารดาจำต้องยอมรับอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เวลาจะคลอดก็ยอมสละชีวิตรับความทุกข์ทั้งมวลที่โหมก้นมาในขณะนั้นยิ่งกว่ามรสุมในทะเล ถ้าผ่านมหันตทุกข์นั้นไปไม่ได้ ก็ต้องเกิดสงครามใหญ่ในครอบครัว คือสามีต้องเป็นหม้าย ร่ายมนต์บ่นทุกข์ที่แสนทรมานเพราะความคิดถึงภริยาที่ตายไป ลูกที่ยังมีชีวิตอยู่ในครอบครัวก็ร้องไห้พิโรธค้นหาแม่ที่ไว้วิญญาณ สุดท้ายจะสังเวชสงสารทั้งผู้ตายไปและผู้ยังอยู่ที่กำลังตกอยู่ในกองเพลิง คือ ความวิโยคพลัดพรากแสนทุกข์ทรมาน

ถ้าผ่านความทุกข์ ชั้นสลบไสลไร้ชีวิตในการคลอดนี้ไปได้ ก็นับว่าพ้นนรกหลุมปางตายไปวาระหนึ่ง ซึ่งเท่ากับเกิดเป็นคนชาติใหม่ขึ้นมา ขณะที่คลอดแม้จะได้รับความทุกข์จนเหลือทนในเวลานั้นก็ตาม แต่มารดาผู้รอดตายคนนั้นก็ไม่เคยมีความรู้สึกนึกคิดที่ว่า ทารกนี้ช่างเกิดมาเพื่อก่อกรรมทำเข็ญให้เราได้รับความทรมานอะไรอย่างนี้ แต่กลับมีแต่ความรักและความหวังอันท่วมท้นอยู่ในทรวงอก ที่อดจะเอื้อมมือสวมกอดทารกตัวแดงๆ ที่เพิ่งคลอดและรอดตายออกมาทั้งแม่ทั้งลูกไม่ได้ ความทุกข์ที่เหลือทน ปากก็บ่นถามว่า ลูกของเราเป็นหญิงหรือเป็นชายไม่หยุดปาก ด้วยความดีอกดีใจที่ชีวิตรอดพ้นมาได้เห็นหน้าลูกรักผู้เปรียบเหมือนดวงใจ

จากนั้นก็พยายามพิทักษ์รักษา ทั้งบิดามารดาแบบเอาชีวิตชีวาเข้าช่วยรองรับเป็นประกัน ไม่มีเวลาเป็นอยู่หลับนอนด้วยความสบายเลย นับแต่บุตรคนแรกถึงคนสุดท้าย เริ่มแบกภาระหนักเรื่อยมา ถ้าเป็นผู้มียศหนักศักดิ์ใหญ่มีฐานะดี ก็หาคนมาช่วยพิทักษ์รักษาอย่างภาคภูมิสมเกียรติ ไม่ให้ลูกมีความอณาทรร้อนใจ ถ้าเป็นผู้มีฐานะต่ำยากจนชั้นแค้นหาเข้ากินเย็นก็ยิ่งแย่มาก พ่อแม่ต้องตะเกียกตะกายด้วยกำลังปลีแข่งแข่งกับความอดอยากหิวโหยแสวงหาทรัพย์มาได้มากน้อยเพียงไรก็จำแจกจ่ายแก่ลูกๆ ตามความจำเป็นที่บังคับอยู่รอบด้านในวันหนึ่งๆ เพื่ออาหารของลูกคนนี้บ้าง เพื่อเครื่องเรียนและเครื่องแต่งตัวของลูกคนนั้นบ้าง กว่าจะครบลูกแต่ละคนพ่อแม่แทบเป็นลม

บางวันยอมอด บางวันพอประทัง แต่บางวันไม่มีอาหารนอนท้องเลย แสนหิวแสนแสบท้องก็จำต้องทนอดทนหิว เพราะความรักความเป็นห่วงลูกๆ กลัวจะอดอยากลำบากกาย

ทรमानใจและอายุเพื่อนฝูง แมต่นจะตายก็ไม่สนใจในชีวิต ยิ่งผู้มีลูกหลายคนและฐานะจนๆ ด้วยแล้ว ก็ยิ่งเพิ่มความทุกข์ทรमानมาก หัวอกก็จะแตก สมองจะทำลายเพราะความคิดมาก ถึงเวลาลูกไม่สบาย เกิดเจ็บไข้ได้ป่วยขึ้นมา ก็ยิ่งเพิ่มความทุกข์ให้แก่พ่อแม่มาก แทบจะกระอักเลือดออกมาในบางคราว คิดดูแล้วจะเห็นว่าเป็นทุกข์ที่ควรจะปลงความสลดสังเวชเอาหนักหนา

ทั้งจะคอยเฝ้ารักษาบุตรผู้ป่วย ทั้งจะวิ่งหาซื้อยามาปฐมพยาบาล ทั้งจะไปตามหมอหรือนำส่งโรงพยาบาลตามแต่ความจำเป็นบังคับ ว่าจะควรปฏิบัติอย่างไรลูกถึงจะหาย หรือบรรเทา ลงไม่ตายจาก ทั้งคำหยูกยาที่จำต้องชวนชวาย ทั้งการอาชีพที่รัดตัวเข้ามาทุกระยะสำหรับผู้อยู่ในฐานะยากจน เนื่องจากไม่มีเวลา ประกอบทั้งลูกผู้ยังดีก็อ่อนแออดเคี้ยวเชียว จะต้องการสิ่งนั้น จะรับประทานสิ่งนี้ ร้อยแปด ล้วนเป็นเรื่องรบกวนชวนให้ปวดหัวอกตั้งตัวไม่ติด ความคิดและสมบัติเงินทองมีเท่าไรก็รวบรวมมาทุ่มเทลงเพื่อบุตรผู้ป่วย จนไม่มีอะไรเหลือติดตัว และยังตะเกียกตะกายต่อไปจนกว่าจะสิ้นลมของตัว แม้จะอดจะหิว หรือจะเป็นจะตายอย่างไรก็มีได้ คำนี้ เพราะจิตใจมัวไปว่ารุ่นชุนมัวอยู่กับลูกๆ ทั้งผู้ป่วยและผู้เป็นคนดีตลอดเวลา จนชุ่มซิดผอมแห้งแรงไม่มี ยังเหลือแต่ร่างครองตัวอยู่ก็อดทนไป

บางครั้งการเจ็บป่วยกลับมาเกิดแก่บิดามารดาเสียเอง ซึ่งเป็นการบั่นทอนความเป็นอยู่ทุกด้านทางครอบครัวให้สยบซบเซาลงไปตามๆ กัน เรื่องทั้งนี้ไม่ว่าจะเกิดขึ้นในครอบครัวใด ครอบครัวนั้นต้องกลายเป็นกองเพลิงไปอย่างน่าเห็นใจและสงสารอย่างยิ่ง โดยไม่เลือกว่าผู้มียศถาบรรดาศักดิ์เกียรติยศชื่อเสียงและมีฐานะดีเพียงไร เพราะเป็นเรื่องความทุกข์เผาผลาญใจ และทรัพย์สมบัติให้ฉิบหายไปท่าเดียว จึงควรเทียบกับการตกรอกหลุมโลกันตะที่มีดมืดปิดตาเราดี ๆ นี้เอง ผู้ที่ไม่เคยเห็นนรกซึ่งสงสัยกันอยู่ พอได้เป็นบิดามารดาคนแล้วก็ทราบได้เอง โดยไม่ต้องถามใครว่านรกอยู่ที่ไหน และไม่ว่าบิดามารดานั้นๆ จะอยู่ในฐานะเช่นไร จำต้องถูกจุกจุกกลากลงนรกแบบนี้แทบทั้งนั้น

นอกจากบุตรธิดาที่อยู่ในฐานะแห่งความสืมตัวไม่สนใจคิดบ้างเท่านั้น จะไม่มีทางมองเห็นนรกที่บิดามารดาของตนตกและเสวยอยู่เป็นนิจ โดยอาศัยบุตรธิดาเป็นเชื้อเพลิงและก่อขึ้นเผาทำนตลอดเวลานั้นคือนรกหลุมทุกข์ทรमानเพราะบุตรธิดา หลุมเอาชีวิตเข้าประกันเพื่อชีวิตของบุตรธิดาบ้าง หลุมรักสนิทและติดถนัดถอนไม่ขึ้นบ้าง หลุมเป็นบ่อคอยรับใช้เขาอยู่กลางเรือนเหมือนคนต้องหาอยู่ในที่คุมขังบ้าง หลุมคอยเป็นเพื่อนเล่นของเขาอย่างสนิทใจทั้งสองฝ่ายบ้าง หลุมเป็นบ่อรักษานายคือบุตรธิดา ต้องคอยเอาอกเอาใจเขายิ่งกว่าชีวิตของตัวเองบ้าง หลุมคอยคล้อยตามนาย นายต้องการอะไรต้องพยายามหามาให้จนได้ ไม่งั้นนายจะเสียใจและร้องให้หาว่าพ่อแม่ไม่รักตนบ้าง หลุมลูกไม่เชื่อฟังคำตักเตือนสั่งสอนและหาว่าพ่อแม่คร่ำครึล้าสมัยอะไรๆ ไม่ทันเขาบ้าง หลุมไม่สามารถห้ามปรามบุตรธิดาที่มีความรู้เห็นที่ล่อแหลมแหวกแนว และพิสดารเกินกว่ามนุษย์ผู้มีขนบธรรมเนียมประจำชาติจะคาดถึงบ้าง หลุมอกแตกแต่

หัวใจยังมีเพราะลูกประพุดิตำข้าอนาจารผลาญชนบประเพณี ชอบประพุดิตแต่สิ่งอันเป็นการทำลายจิตใจ ชื่อเสียงพ่อแม่วงศ์สกุลและญาติมิตรชนิดหมดยางอายุไร้ศีลธรรมบ้าง

เรื่องนรกที่บิดามารดาจะต้องตกและรับเคราะห์กรรมไปเป็นลำดับ เพราะบุตรธิดาที่มีนิสัยต่างๆ กันเป็นผู้อุตรสร้างขึ้นนั้น มีมากมายและแสดงเปลวต่างๆ กัน จะเลือกสรรหาตกหลุมมีความทุกข์ร้อนพอประมาณตามใจชอบย่อมไม่ได้ ขึ้นชื่อว่าเป็นบิดามารดาของคนแล้ว จำต้องถูกลากถูกลงไปตกนรกเสียจนทุกหลุมทุกบ่อนั้นแลบรรดาที่เขาเที่ยวสร้างเอาไว้ พิษไฟนรกเหล่านี้ไม่ว่าหลุมใดต้องร้อนทั้งกายทั้งใจ และร้อนสูมอยู่ตลอดไป ไม่ค่อยมีวันสงบและดับเปลวลงบ้างเลย พอจะสงบกายใจลงบ้าง บุตรคนนั้นก็เริ่มก่อขึ้นมา ธิดาคนนี้ก็ก่อขึ้นมาด้วยเรื่องต่างๆ ไม่มีประมาณ บิดามารดาผู้คอยตามชำระบัญชีให้คนนั้น ให้คนนี้ เรื่องนั้น เรื่องนี้ ไม่มีเวลาหยุดยั้งก็แย้ไปเอง และแย้ไปตลอดวสาน ไม่มีวันขึ้นจากหลุมลึกได้

หากบุตรธิดาไม่ช่วยกันพญงด้วยการรู้สึกสำนึกตัวว่า นี่คือท่านผู้บังเกิดเกล้า ซึ่งหาเพียงคนเดียวในโลก ทั้งการให้กำเนิดและเลี้ยงดู ทั้งคุณธรรมประจำใจที่เต็มเปี่ยมอยู่ตลอดเวลา คือความรักความเอ็นดูสงสารก็เป็นหนึ่งในโลก ความอนุเคราะห์เลี้ยงดูทุกอย่างก็เป็นหนึ่งในโลก ความพะเน้าพะนอเอาอกเอาใจบุตรธิดาก็เป็นหนึ่งในโลก ความจดจ่อต่อการดูแลรักษาทุกด้านก็เป็นหนึ่งในโลก เจตนาอันบริสุทธิ์ที่ทุ่มเทลงเพื่อบุตรธิดาทุกคนจะรักษาเอาไปเพื่อความสุกกายสุขใจ และเพื่อความเป็นคนดีในปัจจุบันและอนาคตก็เป็นหนึ่งในโลก

ไม่มีเจตนาและความชวนชวยใจ และของใครในโลก จะเป็นของบริสุทธิ์และมีคุณค่ายิ่งกว่าของบิดามารดา ที่มอบให้บุตรธิดาแต่ละคน ทั้งทางน้ำใจและกิริยาที่แสดงออก ล้วนเป็นสิ่งที่ควรเทิดทูนไว้บนศีรษะโดยแท้ แม้ท่านจะมีฐานะต่ำต้อยสมบัติ และเกียรติยศชื่อเสียงเพียงใดก็ตาม แต่น้ำใจที่แสดงออกต่อบุตรธิดาทุกคนจะสมบูรณ์ล้นฝั่งอยู่เสมอ ไม่มีการลดตัวลงเหมือนสิ่งอื่น ๆ ที่เจริญแล้วมีเสื่อมลงในเวลาไม่นาน

การระลึกในพระคุณของบิดามารดาด้วยความผูกพันไม่จิตจางวางเฉย เช่นเดียวกับท่านมีใจผูกพันกับเราเสมอมา ย่อมเป็นความดีและสิริมงคลแก่บุตรธิดาไม่มีสิ้นสุด ทั้งจะทำให้มีความอบอุ่นและมั่นใจต่อตัวเองทางความประพฤติ และกิจการเพื่อความเจริญทุกด้านไม่อาภัพอับเฉา ความเคารพเชื่อฟังท่านก็อยู่ในระดับลูกที่มีพ่อแม่ไม่ดื้อดิ่งฝ่าฝืน การศึกษาทุกแขนงก็บากบั่นมั่นใจ และปฏิบัติหน้าที่อย่างจริงจัง ไม่เผลอเผลอเข้าตลกออกซาย อันเป็นลักษณะผู้เป็นมารที่คอยสังหารทำลายตนแบบผู้ล้มละลาย ไม่หัดนิสัยเป็นคนชอบเที่ยวทั้งในเวลาและนอกเวลาเรียน อันเป็นการเขย่าก่อกวนจิตใจให้กำเริบ และทำลายความมั่นคงของจิตใจ และการงานทุกด้านให้ต้อยลงหรือเสียไป

เป็นคนชอบประวังสังเกตุเหตุการณ์และสิ่งเกี่ยวข้องต่างๆ ไป ไม่ลืมหิวมิว่สมุ การงานทุกด้านตั้งใจทำ มุ่งความสำเร็จเป็นผลอย่างฝังใจ ไม่หันเหเร่ร้อน แต่ตั้งหน้าทำงานเพราะเห็นว่า

เงินกับงานมีคุณค่าเสมอกัน ทำอะไรทำจริงไม่หัดนิสัยเป็นคนจับจด แบบงตลิ่งนั้นกลับมาทำ
 สิ่งนี้ และจับโน้นวางนี้ ลูบๆ คลำๆ ไม่เป็นชิ้นเป็นอันพอให้เกิดประโยชน์ เวลาว่างก็ทำงานที่
 เหมาะสมกับหน้าที่ของตนทำ เพื่อช่วยบิดามารดาให้เบามือลงบ้าง และเพื่อเป็นการสร้างนิสัย
 ไม้ให้เป็นคนว่างงานอยู่เฉยๆ จะเคยตัวชินใจ จนกลายเป็นคนเกียจคร้านหารับประทานไม่พอ
 กับความต้องการ เวลาเติบโตขึ้นจะลำบาก

การเคารพเชื่อฟังบิดามารดา เป็นทางเดินของชีวิตและมรรยาทความประพฤติ ย่อม
 เป็นทางแห่งความเจริญก้าวหน้าโดยถ่ายเดียว หนึ่งสิ่งที่กีดขวางแก่ความเจริญของโลกคือ
 ความเกียจคร้านอ่อนแอ ในธรรมท่านประณามไว้ว่าเป็นขวกหนามกั้นทางและทิ่มแทงหัวใจ
 ให้เกิดความทุกข์เดือดร้อน ไม่มีวันแก้ตัดได้ตลอดกาล ผู้ต้องการความเจริญก้าวหน้า จึงไม่
 ควรเห็นความเกียจคร้านว่าเป็นคู่มิตร ควรทราบไว้อย่างถึงใจว่า เป็นศัตรูของการทำงานทุกด้าน
 เพื่อโภคทรัพย์ตลอดกาลไหนๆ ความเกียจคร้าน และความจนเพราะความเกียจคร้านพาให้
 เป็นไปนี้ ต้องพาผู้คล้อยตามให้เป็นผู้จนตรอกพอกพูนทุกข้ออย่างไม่มีทางพ้นได้ ไม่เหมือน
 ความจนด้วยเหตุอื่น ๆ บังคับ ซึ่งอาจมีทางพ้นตัวได้ ฉะนั้นพวกเราควรกลัวความเกียจคร้าน
 นอนตื่นสายไว้แต่เด็กแต่เล็ก เพื่อมีทางแก้ไขและลบล้างได้พอเหมาะพอดีไม่สายเกินคาด
 เพราะตลาดสมบัติทั้งมวลมีอยู่กับผู้มีความพากเพียรนี้ทั้งนั้น

เรามีความปรารถนาอย่างยิ่งที่จะได้เห็นเด็กของชาติในแดนพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็น
 แหล่งที่เต็มไปด้วยวิชาเครื่องต้านทาน และป้องกันตัวอย่างเยียมยอด ได้ศึกษาและยึดหลัก
 ธรรมไปปฏิบัติต่อตัวเองเท่าที่ควรแก่ฐานะขึ้นไปเป็นลำดับ อย่างน้อยก็ควรได้รู้บุคคลสำคัญ
 ของโลกก็คือใครบ้าง ที่ควรส่งเสริมเทิดทูนให้สมเกียรติของบุคคลนั้นๆ ก็คนสำคัญของโลก
 นั้นคือแดนกำเนิดแห่งบุตรธิดา ได้แก่ บิดามารดาหนึ่ง ได้แก่ ตัวเราผู้ถือกำเนิดอันสมบูรณ์
 เต็มภูมิมนุษย์หนึ่ง นี่คือบุคคลสำคัญของโลกถ้าไม่มองข้ามไปเสีย จนกลายเป็นคนไม่มีสาระ
 อะไรติดตัวเลยเท่านั้น

ที่ว่าบิดามารดาเป็นบุคคลสำคัญของโลกนั้น เพราะท่านเป็นผู้ให้กำเนิดและเลี้ยงดูบุตร
 ธิดามาก่อนใครๆ ในโลก ผู้ที่ได้รับอุปการะจึงครองตัวเป็นเราเป็นท่านมาได้ นับจำนวนเต็ม
 โลกเอาเลย ถ้าไม่ใช่ท่านแล้วจะไม่มีมนุษย์หญิงชายทนมชีวิตเหลืออยู่ในโลกได้เลยแม้คนเดียว
 เราพอทราบได้ว่ามนุษย์ในโลกมีประมาณเท่าไร และมีใครที่ไม่มีแดนกำเนิด แต่สามารถเกิด
 และเติบโตได้เองอย่างอิสระ เข้าใจว่าไม่มีแม้แต่รายเดียวที่อุตรีมาเกิดแบบเห็ดดินเห็ดโคลน
 ถ้ามีก็จัดเป็นมนุษย์แปลกโลกและน่ากลัวพิลึก คงอยู่ร่วมโลกมนุษย์ที่มีบิดามารดาเป็นแดน
 เกิดไม่ได้ เพราะใครๆ ไม่ไว้ใจและกลัวให้ความสนิทสนม กลัวจะเป็นท่านองนกกระสาที่มา
 เป็นนายฝูงกบในบึงใหญ่ที่ปราศจากนาย พอนายกระสาปากครองก็เริ่มใช้อำนาจในการปก
 ครองด้วยจะงอยปาก จนกบทั้งฝูงหมดเรี่ยวบึงไปเลย ไม่มีกบเหลืออยู่แม้ตัวเดียว มนุษย์เรา

ยังมีนิสัยซี้ซื้ลาด ถ้าให้ความสนิทสนมกับมนุษย์ประเภทพิสดารนี้แล้ว ก็อาจเกิดมหาอุบาทว์ ยิ่งกว่าบ ซึ่งมืออยู่ในบึงเพียงแห่งเดียวเท่านั้น

และมีใครบ้างที่บิดามารดาไม่ได้ประคองเลี้ยงดูในชั้นเริ่มแรกก่อน แต่อยู่ๆ ก็เติบโตขึ้นมาเอาเฉยๆ แบบก้อนเมฆก้อนหมอก นอกจากบิดามารดาต้องเป็นคนเหลือเดนจากความตายไปตามๆ กัน เพราะการตะเกียกตะกายต่อการเลี้ยงดูและรับผิดชอบรอบด้าน กว่าบุตรธิดาแต่ละคนจะเติบโตขึ้นมาพอหายใจได้บ้างโดยลำพังตนเอง แม้ท่านเลี้ยงดูจนโตขึ้นมาแล้ว แต่บางรายยังแทบไม่มีจุมูกหายใจ ต้องมาคอยอาศัยพ่อแม่ให้ช่วยเหลือพอมิทางหายใจก็มีอยู่มาก แถมยังมีการยกครอบครัวและเพื่อนฝูงที่มีจุมูกไม่พอกับการหายใจ มาอาศัยบิดามารดาพอได้หายใจสืบทอดไป ยังมีอยู่ไม่น้อย และอาจมีเกินจำนวนบัญชีของโลกที่จะทำสถิติไว้ แต่ไม่มีใครสนใจทำ เพราะเป็นเรื่องภายใน คือระหว่างบิดามารดากับบุตรธิดาจำต้องปฏิบัติต่อกัน แต่ไหนแต่ไรมา

จึงน่ากราบไหว้บูชาคุณของท่านผู้เต็มไปด้วยพรหมวิหารราวท้องฟ้ามหาสมุทร สุดท้ายจะพรรณนาให้จบสั้นลงได้ ที่เป็นฝ่ายอนุเคราะห์เลี้ยงดูตลอดมา โดยไม่คำนึงถึงความสิ้นเปลืองและความอดตายของตนเอาเลย เมื่อเรื่องบิดามารดากับบุตรธิดาเคยเป็นมาอย่างนี้ประจำแผ่นดินอย่างแยกไม่ออก แล้วพวกเราชาวบุตรธิดาผู้เห็นแก่ได้ไร้ความรู้สึกสำนึกตัวในพระคุณท่านจะไปหาคนสำคัญของโลกที่ไหนกัน จึงจะเจอสมดังมโนนึกคิดที่เคยวาดภาพข้ามศักราชท่านไปมา แต่มิได้ทวนระลึกว่าท่านคือบุคคลเช่นไร และมีความสำคัญต่อเราอย่างไรบ้าง แม้ในปัจจุบันของบุตรธิดาที่เป็นอยู่เวลานี้ ทั้งที่อยู่กับท่าน ทั้งที่อยู่ต่างถิ่นต่างแดน ทั้งใกล้ทั้งไกล ทั้งในและนอกประเทศ ทุกเพศทุกวัย ซึ่งล้วนอยู่ในความรับผิดชอบ ที่ท่านจะต้องอนุเคราะห์ด้วยความรักเอ็นดูอย่างบริสุทธิ์ใจ และเต็มภูมิที่เป็นบิดามารดาของบุตรธิดาทั้งคน ไม่บกพร่องทางน้ำใจ

แม้สมบัติเครื่องสงเคราะห์จะมีบกพร่องบ้างก็เป็นธรรมดา เพราะไม่ใช่ข้ามมหาสมุทรจะให้มีสมบูรณ์อยู่ตลอดไปย่อมไม่ได้ ถ้าพวกเราซึ่งมองไม่เห็นค่าแห่งความสำคัญและคนสำคัญในตัวท่าน ก็ควรมองย้อนหลังมาดูตัวเรา โดยเริ่มแต่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไปในอวัยวะทุกส่วน ภายในภายนอก เบื้องบนเบื้องล่างของร่างกาย ตลอดความเป็นอยู่เรื่อยมาจนถึงความก้าวเข้าสู่ครรภ์ ก่อความรำคาญจนกลายเป็นความทุกข์ทรมานแก่ท่าน รายหนึ่งๆ แปรเดือนบ้าง แก้วเดือนบ้าง สิบเดือนบ้าง ที่สร้างเนื้อสร้างตัวโดยอาศัยเลือดเนื้อของท่านทุกหยดทุกหยาด เป็นเครื่องมือสร้างบ้านเรือนคือร่างกาย จนปรากฏขึ้นเป็นตนเป็นตัว เป็นเนื้อเป็นหนังของตัวขึ้นมา

พออึดตัวสมควรเป็นคนได้แล้ว ก็แหวกช่องออกมาจากครรภ์ โดยมีได้คำนึงนึกคิดว่า ใครจะลำบากจะเป็นจะตาย เพราะการแหวกทางออกมาของเราตัวเล็กๆ แดงๆ แต่กองทุกข์ที่

สร้างให้คนอื่นคือมารดาในขณะที่นั้นมิได้เล็กสมตัวเลย จนมารดาแทบจะเอาชีวิตชีวาไว้ไม่รอด บางรายต้องจอตดมไปเลยก็มีเพราะเหลือจะทน นอกจากการสร้างตัวอยู่ในครรภ์ด้วยเลือดเนื้อของมารดาแล้ว พอตกคลอดออกมายังต้องอาศัยมารดาบิดาตลอดผู้เกี่ยวข้องอีกมากมาย มาช่วยสร้างชีวิตจิตใจให้อีก คือการเลี้ยงดูทุกอย่างที่แสนทุกข์ลำบาก อันเกี่ยวกับตนจนถึง ปัจจุบันบัดนี้ เรापจะนึกออกกระมังว่า อัดภาพร่างกายตลอดความเป็นอยู่สืบเนื่องกันมาของ เราทุกส่วนนี้ เราได้มาจากไหน ใครให้เราและใครช่วยรักษาเราจึงปลอดภัยมาถึงบัดนี้ ทั้งนี้คือ คุณพ่อคุณแม่ นั่นแลเป็นผู้สละชีวิตแทนและเลี้ยงดูเรามาจนถึงปัจจุบันนี้

เท่าที่พรรณนาชีวิตร่างกายพร้อมเครื่องบำรุงส่งเสริม เพียงแต่ละคนที่ได้รับจากท่าน ตลอดมา ถ้าคิดเป็นราคาต่างงวดในบรรดาสิ่งที่ท่านมอบให้เปล่าด้วยน้ำใจนั้น ล้วนเป็นสิ่งที่มี ใจและสุดวิสัยที่จะหาได้ในที่อื่นใด เช่น ตา หู จมูก เป็นต้น แต่ละส่วนล้วนไม่มีซื้อขายกันตาม ห้างร้านต่าง ๆ ทั้งในและนอกประเทศทั่วโลก ไม่มีเลยแม้ส่วนหนึ่งซึ่งควรจะเป็นของจริงอัน ตั้งเดิมที่เราได้มาจากท่าน เพียงวัตถุเครื่องสงเคราะห์เลี้ยงดูบุตรธิดาแต่ละคน นับแต่เริ่มแรก มาจนบัดนี้จะมีจำนวนมากมายสักเท่าไร ถ้าเป็นสิ่งที่ควรออกร้านขายดังสินค้าทั่ว ๆ ไป ก็คงนำ มาบรรจุกได้เต็มห้างร้านใหญ่ ๆ หลายห้างร้านพอดู สิ่งทั้งนี้จะมีใครบ้างพอมน้ำใจมายอมเสีย สละให้เราโดยไม่คิดค่าตอบแทนเลย นอกจากบิดามารดาทั้งสองนี้เท่านั้น ยังไม่เคยเห็นมีท่าน ผู้หนึ่งผู้ใดมารับอาสาทำหน้าที่แทนได้เลย

จึงเป็นเรื่องที่น่าคิด และสลดสังเวชตัวเราอย่างยิ่งที่อาศัยเลือดในหัวอกท่าน ซึ่งเป็นสิ่ง ที่รักสงวนอย่างยิ่งทั้งสิ้นมาเป็นชีวิตจิตใจของตัว จนเป็นเราเป็นท่านมาด้วยกันทั้งโลก ควรจะ มองเห็นความสำคัญตลอดคุณสมบัติอันล้ำค่าของท่าน ว่าเวลานี้ปรากฏอยู่ที่ร่างกายจิตใจของ เรา และเรากำลังนั่งทับนอนทับหายใจทับคุณของท่านอยู่ทุกขณะนี้แหละ หาได้อยู่ในที่อื่นใด ไม่ ก็การสำรวจตนมาแต่ต้นกำเนิดจนถึงปัจจุบันว่าเป็นมาอย่างไรอย่างประจักษ์ใจแล้ว จะต้อง รู้สึกสำนึกในพระคุณของท่านอย่างถึงใจ ว่านี่คือผู้บังเกิดเกล้า ซึ่งหาได้เพียงคนเดียวในโลก นี้ คือผู้ประกันชีวิตของบุตรธิดาทั้งหมด นี่คือคนสำคัญของโลกมาก่อนใคร ๆ นี่คือแบบพิมพ์ของ โลกที่ให้กำเนิดทั้งทางร่างกายและหลักวิชาแขนงต่าง ๆ ไม่มีประมาณ ที่บุตรธิดาได้ยึดถือสืบ ทอดกันมาไม่มีที่สิ้นสุด คือบุตรธิดาทั้งโลก ความสำคัญมารวมอยู่ที่บิดามารดาเป็นผู้วางราก ฐานให้เพื่อก้าวต่อไปในอนาคต จึงควรปลงใจลงน้อมบูชาพระคุณของท่านด้วยความเคารพรัก อย่างถึงใจ ไม่มีการแบ่งรับแบ่งสู้ด้วยอุบายวิธีข้อแก้ตัวใด ๆ

คำว่า “บิดามารดา” นี้เป็นคำที่ควรสะดุดสะเทือนใจอย่างยิ่งในวงบุตรธิดาทั่ว ๆ ไป เพราะเป็นนามของท่านผู้บังเกิดเกล้า และเลี้ยงดูมาแต่ต้นกำเนิดเกิดเป็นเราเป็นท่านมาถึง ปัจจุบันนี้ ผู้เขียนซึ่งเป็นผู้ตกอยู่ในความเป็นหนี้บุญคุณท่านเช่นเดียวกับบุตรธิดาทั้งหลาย จึง ได้พยายามอธิบายตามหลักธรรม อันเป็นแนวทางระลึกถึงพระคุณและทำการสนองตอบท่าน

เพื่อเป็นการล้างบาปออกจากตัวเสียบ้างพอให้เบาบางลง เวลาตายไปไม่ได้ไปแออัดกันอยู่ในนรกและเหมาไฟนรกเป็นของตัวเสียหมด ส่วนจะสามารถล้างรื้อถอนบรรดาบาปน้อยใหญ่ที่ต่างคนต่างทำให้ท่านได้รับความลำบากทรมานมาเป็นประจํา นั้น รู้สึกจะเกินความคาดหมายของบุตรธิดาแต่ละคนจะสามารถล้างให้หมดได้ เพราะมีมากมายจนท่านและบุตรธิดาก็ไม่สามารถจะจดจำได้

นอกจากจะรวมยอดพอรู้เค้าไว้บ้างเท่านั้น คือ นับแต่ขณะที่ก้าวเข้าสู่ครุภุมมาจนถึงปัจจุบันนี้ ถ้าคิดเป็นนาที่ ชั่วโมง วัน เดือน ปี จะได้สักกี่นาที่ กี่ชั่วโมง กี่วัน กี่เดือน กี่ปี และในนาที่ ชั่วโมง และวัน เดือน ปี นั้นๆ ผู้เป็นบุตรธิดาได้เริ่มทำความรำคาญให้ท่านกี่ครั้ง อะไรบ้าง แม้ในขณะที่อยู่ในครุภุมมาก็ยังต้องมีการแสดงตัวก่อวณเป็นระยะๆ ยิ่งครุภุมก็ขึ้นมากเท่าไร ทารกตัวแดงๆ ก็ยิ่งแผลงฤทธิ์ขึ้นเป็นลำดับ วันเวลาหนึ่งๆ หลายครั้ง กว่าจะถึงเวลาตกคลอตออกมา ซึ่งน่าจะสร้างนรกให้มารดาได้มากหลุมพอดู เวลาออกมาแล้วก็ยิ่งเริ่มแสดงฤทธิ์ในท่าต่างๆ ไม่มีประมาณ โดยเจ้าตัวหาว่าไม่ว่านั่นคือการก่อวณผู้อื่นคนอื่นมีบิดามารดาเป็นต้น ต้องหมุ่นตัวตามอาการที่แสดงออกเหมือนเครื่องจักรเครื่องยนต์ตลอดเวลา ไม่มีกลางวันกลางคืน จำต้องวิ่งวุ่นอยู่ท่านองนั้น

บุตรธิดาแต่ละคนทั้งเวลาอยู่ในครุภุม ทั้งเวลาออกนอกครุภุมมาแล้ว ขณะที่ยังเล็กจะต้องมีการแสดงต่างๆ ตามประสาทของตน ซึ่งล้วนเป็นการเขย่าก่อวณหัวอกบิดามารดาและผู้เกี่ยวข้องให้เป็นกังวลวุ่นวายไปด้วยทั้งนั้น พอเริ่มรู้ความมาบ้าง ก็เริ่มก่อวณไปอีกทางหนึ่งต่างๆ กัน พอให้ท่านไม่มีความสงบสบายใจได้อยู่นั่นเอง ความเติบโตของเด็กแต่ละคนกับความเติบโตของเรื่องต่างๆ ซึ่งจะกวณสมองบิดามารดานั้นรู้สึกจะเป็นเงาเทียมตัว เพียงเป็นเรื่องธรรมดาของเด็กทุกๆ ไปที่มีขอบเขต ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของบิดามารดาเท่านั้นก็พออดพอนทน แต่แถมยังมีเรื่องพิสดารที่คาดไม่ถึงและมากตามจำนวนของบุตรธิดาที่มีนิสัยต่างๆ กันสร้างเพิ่มขึ้นอีก ซึ่งแต่ละเรื่องก็มีอำนาจให้สั่นสะเทือนไปทั้งครอบครัวและนำใจหายทั้งนั้น

สิ่งทั้งนี้ล้วนอยู่ในข่ายที่บุตรธิดาจะหลวมตัวทำได้ ถ้าไม่ได้ศึกษาอบรมขนบประเพณีและศีลธรรมมาเท่าที่ควร และเป็นสิ่งที่ต้องไหลลงรวมทะเลใหญ่ คือบิดามารดาเป็นผู้รับผิดชอบกอบกู้และแบกหามทั้งนั้น เมื่อรวมเวลาที่บุตรธิดาแต่ละคนที่เกิดมาสร้างความลำบากและแสนกังวลให้ท่าน นับแต่ต้นจนบัดนี้จะมากมายเพียงไร และใครไม่สามารถนับอ่านได้พอจะประมวลมาชำระล้างให้หมดไปได้โดยสิ้นเชิง ไม่ต้องมีบาปกรรมติดตัวบุตรธิดา ที่เรียกว่าเป็นหนี้บุญคุณท่านอีกต่อไป

ความเป็นมาทุกๆ แขนงแห่งอัฐภาพร่างกายและจิตใจของบุตรธิดาแต่ละคน ย่อมเป็นมาจากความกระทบกระทั่งอันต่อสุขภาพทางร่างกายและจิตใจของผู้เป็นบิดามารดา อย่างสุด

จะพรรณนา แต่ไม่มีบิดามารดาของบุตรธิดาคนใดสนใจนำมาเป็นอารมณ์ แม้ชีวิตจะเสียไปด้วยเหตุต่างๆ ที่เกี่ยวกับบุตรธิดาก็ยอมสละไปเลย ประหนึ่งไม่มีราคา เปรียบเหมือนผักปลา ฉะนั้น คุณค่าแห่งน้ำใจและอื่น ๆ ที่ท่านยอมเสียสละต่อบุตรธิดาทุกคน จึงเป็นคุณธรรมที่มีค่ามหาศาล ไม่มีสิ่งใดจะเปรียบเทียบได้ แม้จะพรรณนาถึงพระคุณของท่านจนนับเป็นกัปกัลป์ก็ไม่มีทางจบสิ้นลงได้

ท่านกล่าวไว้ในธรรมว่า แม้จะเอาน้ำในมหาสมุทรทุกหยดทุกหยาดมาเป็นน้ำผสมหมึก เอาดินทั้งแผ่นดินมาเป็นหมึกละลายน้ำ เอาเขาพระสุเมรุทั้งลูกมาเป็นด้ามปากกา เอาท้องฟ้าอากาศเป็นหน้ากระดาษ มาเขียนพรรณนาพระคุณของท่าน กระทั่งผู้เขียนตายไป ผู้ใหม่มาเขียนแทนสืบทอดกันไปทำนองนี้ตลอดอนันตกาล จนหมดน้ำผสมหมึกในมหาสมุทร หมดดินทั้งแผ่นดินที่ละลายทำเป็นหมึก หมดท้องฟ้าอากาศ ไม่มีช่องว่างที่จะเขียนต่อไป หมดเขาพระสุเมรุทั้งลูกที่นำมาทำเป็นด้ามปากกา แต่พระคุณของบิดามารดาที่ยังพรรณนาไม่จบ ด้วยยุติลงด้วยการสวดวิสัยที่จะหาอะไรมาบันทึกต่อเพื่อความสิ้นสุดแห่งพระคุณ

เมื่อพระคุณของท่านมีมากมายจนไม่สามารถจะพรรณนาดังที่เห็นอยู่ ชาวบุตรธิดาเรา จึงควรสลัดใจและเห็นโทษของตนที่สนุกซี้เอา ทวงเอา เกียจเอา ชัดเอาอย่างใจ เล่นตัวเอา ร้องไห้เอา บังคับเอาสิ่งต่างๆ ที่ตนต้องการแม้ไม่ควร โดยไม่สำนึกกระดากอายเลย ซึ่งล้วนเป็นวิถีทางของนายเลวทรามปฏิบัติต่อบ่าวที่ดีทำกัน ไม่ใช่เป็นทางดำเนินของบุตรธิดาที่ดีจะนำมาใช้ต่อผู้บังเกิดเกล้าเลย

บุตรธิดาเกิดมาพบชีวิตร่างกายลมหายใจที่เต็มไปด้วยเครื่องบำรุงบำเรอต่างๆ ทั้งเก่าและใหม่ ทั้งหายากและหาง่าย ทั้งมาจากที่ไกลและที่ใกล้ ทั้งมาจากในและนอกประเทศ ทั้งราคาถูกและราคาแพงๆ จนประมาณมิได้ จากบิดามารดาที่ทุ่มเทชีวิตแสวงหาด้วยความเหนื่อยยาก ได้มีความรู้สึกพอจะเป็นเครื่องสะตูดใจบ้างหรืออย่างไร ถ้าเป็นสิ่งที่บุตรธิดานำมาเพื่อสนองตอบท่านด้วยน้ำใจที่รักและเห็นคุณอย่างซาบซึ้งเช่นเดียวกับท่านที่มีต่อเรา ท่านคงจะมีความรักเพิ่มขึ้นเป็นกรณีพิเศษชนิดถึงใจอย่างบอกไม่ถูก

ทั้งจะรักทั้งจะห้าม ทั้งจะสงสารและสลัดใจ ไม่อยากให้บุตรธิดาชวนชวายเป็นมากไปกลัวจะหมดจากตัวของบุตรธิดาเอง ถ้าผู้มีครอบครัวแล้วก็กลัวจะหมดจากลูกและสามีภริยา เขา ท่านยังคิดถึงลูกๆ มากกว่าจะคิดถึงตัวท่านเอง แม้จะอยู่ในฐานะที่ยากจนอยู่บ้าง แต่คงทำไม่ลงปลงไม่ตกที่จะให้ทำแก่ท่านอย่างฟุ่มเฟือย นี่เป็นปกติวิสัยของบิดามารดาทั้งหลาย ท่านมีความรู้สึกต่อบุตรธิดาอย่างนี้ตลอดมา ส่วนฝ่ายบุตรธิดาที่เป็นฝ่ายรับและฝ่ายทวงมาเป็นประจำจนติดนิสัย ได้คิดถึงน้ำใจและความเสียสละของท่านบ้างเพียงไร ถ้ายังก็ควรจะเริ่มคิดบ้างว่า ท่านมีน้ำใจกว้างขวางและลึกซึ้งเพียงไร

เวลาเลี้ยงก็แสนยาก ไม่มีอะไรเลี้ยงยากเท่าเลี้ยงคนคือบุตรธิดา รักก็แสนรักไม่มีอะไรรักมากยิ่งขึ้นกว่ารักคนคือบุตรธิดา เอาใจก็แสนยากตลอดมา ไม่มีอะไรจะเอาใจยากเท่าเอาใจคนคือบุตรธิดา ที่แสนงอนมาแต่กำเนิด แม้จะโตเป็นหนุ่มเป็นสาวแล้ว แต่นิสัยที่แสนงอนที่เคยฝังใจมาแต่เล็กที่บิดามารดาเคยเอาใจ ก็ยังติดตัวมาแสดงความแสนงอนกับท่านอยู่จนได้ ไม่นึกเลยอายแฟนหนุ่มแฟนสาวบ้างเลย หรือเข้าใจว่าแฟน ๆ เหล่านั้น ต่างคนต่างก็มีเจ้าแสนงอน ซึ่งเคยได้รับความตามใจจากบิดามารดาอย่างเต็มตัวเช่นเดียวกัน จึงไม่นึกเลย ถ้าไม่นึกเลยอายแฟน ๆ ก็ควรนึกอายท่านผู้บังเกิดเกล้าบ้าง ซึ่งไม่เคยแสนงอนอะไรต่อลูก ๆ นอกจากจะคอยตามใจทำเตี๋ย ท่านจะได้ดีใจและมีความสุขบ้างสักพักหนึ่ง ทั้งที่แบกทุกข์หนักเพราะลูกไม่มีวันปลงวาง และจะได้มีหนี้ยิ้มบ้างทั้งที่ทาบหนัก คือความกังวลชวนชวายเป็นบุตรธิดายังตั้งอยู่บนบ่าคือดวงใจ

เรื่องของบิดามารดา ล้วนเป็นเรื่องที่ให้ความสะดุดตาสะดุดใจแก่บุตรธิดาอยู่ทุกกาลสถานที่ แทบไม่มีที่เหยียดมือเหยียดเท้าออกได้โดยไม่ให้สะดุดพระคุณของท่าน แต่พวกเราที่เป็นหนี้บุญคุณท่านอยู่โดยธรรมชาติ มักจะทะนงตนโดยไม่รู้ตัวอยู่ภายใน เหมือนเป็นนายบุญนายคุณท่านอย่างเห็นได้ชัด ด้วยการแสดงออกต่อท่านแทบทุกอาการ ซึ่งเจ้าตัวก็มีได้ตั้งใจจะให้เป็นเช่นนั้น แต่เป็นลัทธินิสัยของบุตรธิดาแทบทุกคน จะต้องแสดงออกในทำนองเดียวกัน ฉะนั้นความเกรงอกเกรงใจและความละอายท่าน จึงรู้สึกมีน้อย และเป็นสาเหตุให้ประพฤติผิดตัวในทางผิด ปราศจากความสำนึก ถึงกับจะเลยเถิดหรือระเบิดไปเลยก็มีดังที่เห็น ๆ กันอยู่

ดังนั้นเพื่อการแก้ความพยศของพวกเราผู้มีนิสัยชอบทะนงต่อท่าน โดยปราศจากความสำนึกตลอดมา จึงไม่มีทางใดที่จะดีไปกว่าการหวนระลึกถึงโทษของตัว และระลึกถึงพระคุณของท่านที่เป็นธรรมอันหาได้ยากในโลก โดยการย้อนพิจารณาตัวเองทางความเคลือบไหวตลอดมาแต่เป็นเด็กเล็กจนถึงปัจจุบัน อาจรู้จักต่างพร้อยที่เคยล่วงเกินต่อท่านและความไม่ดีอย่างอื่น ๆ ของตนเป็นลำดับได้ดี และพอมีทางดัดแปลงแก้ไขได้ ที่เกี่ยวกับตนโดยเฉพาะก็พยายามแก้ไข ไล่สิ่งที่เคยพาให้เกิดมลทินอยู่เสมอออก ด้วยธรรมคือความดีงามเป็นเครื่องชำระล้างจนหมดสิ้นไปจากตัว เช่นเดียวกับการซักผ้าด้วยผงซักฟอกต่าง ๆ จนหมดมลทินในเนื้อผ้าฉะนั้น ที่เกี่ยวกับท่านก็พยายามดัดแปลงแตงนิสัยให้เป็นบุตรธิดาที่น่ารักเอ็นดูของท่านผู้เป็นบิดามารดา

บุตรธิดาที่เชื่อฟังคำบิดามารดา ไม่ค่อยล่อแหลมต่อความเสียหายและนำหวาดเสียหาย ทั้งยังมีทางเจริญก้าวหน้าโดยลำดับ ฉะนั้นความเคารพเชื่อฟังบิดามารดา จึงเป็นกำแพงที่มั่นคงกันความเสียหายได้เป็นอย่างดี และความเคารพเชื่อฟังนี้แล เป็นคุณเครื่องสนองตอบแทนคุณที่เหมาะสม และถูกตามความประสงค์ของท่านอย่างแท้จริง เพราะตามธรรมดาของบิดามารดาแห่งบุตรธิดาทั่ว ๆ ไป มีความมุ่งหวังอย่างแรงกล้าที่จะให้บุตรธิดาของตนเป็นคนดีใน

ทางความประพฤติ เพราะเป็นจุดแห่งความเจริญที่โลกต้องการตลอดมา ส่วนความมั่งมีดีเด่นในทางอื่น ๆ นั้น ท่านถือว่าต้องอาศัยความประพฤติเป็นรากฐานสำคัญรับรองไว้ จึงจะอบอุ่นชุ่มเย็นและจีรังถาวร คือทรงตัวอยู่ได้ตลอดกาลนาน

บรรพบุรุษทั้งหลายมีบิดามารดาเป็นต้น ท่านมีความฉลาดแหลมคมมาก รู้จักจุดที่เสื่อมและจุดที่เจริญของโลกว่า ขึ้นอยู่กับจิตใจที่ได้รับเสียมสอนในทางที่ผิด และได้รับการอบรมในทางที่ถูก ท่านจึงนิยมความประพฤติว่าเป็นสิ่งสำคัญกว่าสิ่งอื่นใด ซึ่งก็เป็นความถูกต้องอย่างหาที่ค้านไม่ได้เลย แม้พุทธภาษิตก็ตรัสรับรองไว้เป็นใจความว่า “ สิ่งทั้งหลายมีใจเป็นใหญ่ ใจเป็นประธาน สำเร็จแล้วด้วยใจ ถ้าใจผู้บงการได้รับการอบรมดี ความประพฤติการงานทุกด้านย่อมดีไปตาม ๆ กัน ถ้าใจชั่วเพราะขาดการอบรม สิ่งที่ใจเป็นผู้พาดำเนินย่อมเหลวไปตาม ๆ กัน ” ดังนั้นความประพฤติตัวดีจึงจัดเป็นเยี่ยมในตัวบุคคล

ตามหลักความจริง การศึกษารู้น้อย ก็เพื่อความประพฤติดำเนินให้ถูกตามหลักวิชา ซึ่งเป็นที่รับรองความถูกต้องตั้งมาด้วยดีแล้ว แต่เมื่อรู้แล้วไม่ทำตามก็ไม่เห็นมีดีหรืออะไรที่น่าชม นอกจากจะถูกตำหนิว่าความรู้ท่วมหัวแต่ประพฤติตัวเหลวแหลกเท่านั้น ไม่มีใครเขาชมว่าดี ขึ้นไปชมเข้าโลกก็แตกอย่างไม่มีปัญหา ด้วยเหตุนี้บิดามารดาท่านจึงมิได้หวังเอาอะไรจากลูก ๆ ที่จะนำสิ่งต่าง ๆ ไปสนองตอบแทน นอกไปจากความหวังอยากให้ลูก ๆ เป็นคนดี เราผู้อันท่านรับรองชีวิตจิตใจมาได้เป็นผู้เป็นคน จึงควรสำนึกตนเพื่อความเป็นคนดีพยายามตัดจริตนิสัย และความประพฤติที่เป็นเสี้ยนหนามทิ่มแทงตัวและผู้เกี่ยวข้องให้เกิดความไม่สงบสุขให้สิ้นไป ชื่อว่าเราได้สนองตอบท่านด้วยความดีอันเป็นคุณธรรมที่มีค่ามาก

กายกับใจเป็นสมบัติของเราเอง เราต้องรับผิดชอบของเราโดยถูกต้อง อย่าพากายกับใจเข้าดงพงลึก เวลาเกิดข้าศึกขึ้นกับตัวจะไม่มีทางหลบหลีกและถอนตัว ดังคนที่ถูกคุมขัง นอกจากตั้งหน้าเสวยกรรมแล้ว ไม่มีสวรรค์วิมานและอาหารทิพย์ใดให้เขารับเสวย พอจะมีความสุขความเบาใจบ้างเลย ซึ่งควรสลัดใจอย่างยิ่ง

ที่เขียนเรื่องมาตาปิตุอุปภูฐานธรรมมาก็รู้สึกว่ามันพอควร แต่จะมีสาระเพียงใดนั้นไม่แน่ใจนักสำหรับผู้เขียน นอกจากท่านผู้อ่านจะสนใจเท่าที่ควรก็น่าจะได้รับประโยชน์ เพราะธรรมนี้เป็นธรรมปราศจากโทษ และเป็นธรรมพร้อมที่จะอำนวยประโยชน์แก่ท่านผู้สนใจและดำเนินตามโดยถ่ายเดียว จึงขอฝากบิดามารดาผู้บังเกิดเกล้าไว้กับท่านที่เป็นบุตรธิดาทุก ๆ ท่าน ได้อุปถัมภ์บำรุงด้วยวัตถุที่ชอบธรรมและความประพฤติอันดีงาม เพื่อเป็นการบูชาสนองตอบท่าน จะเป็นผู้เจริญรุ่งเรืองและเทิดทูนวงศ์สกุลให้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อไป

และขออรรถท่านทั้งหลายว่า กรุณาใช้วิจารณ์ญาณมองหน้ามองหลังด้วยดี ก่อนจะเคลื่อนไหวไปมาทิศใดทางใด หรือจะทำอะไร ๆ ทั้งนั้น โปรดพิจารณาโดยละเอียดถี่ถ้วนก่อนค่อยเริ่มในสิ่งนั้น ๆ จะเป็นมงคล และเป็นความรอบคอบแก่ตัวท่านเอง เพราะระยะนี้กำลังเข้า

หน้าลื้อหน้าขวาน ถ้าพลาดแล้วจะเสียคนและตกตำแหน่งไม่มีวันฟื้นได้ แม้จะเสียอะไรก็ตามเกิด เพราะเราเคยได้เคยเสียมาแล้วไม่พอล่มพอล่ม แต่การเสียคนคือตัวเรา ไม่มีใครปรารถนาและ ชมว่าดี เพราะเป็นการสูญเสียอันยิ่งใหญ่

คนของท่านคือคนสำคัญคนหนึ่ง ซึ่งอยู่ในข่ายแห่งความรับผิดชอบของท่านแต่ผู้เดียว ควรรักษาอย่างเข้มงวดกวดขัน ไม่เช่นนั้นคนของท่านจะบินหนี คือความดีจะพรากจาก จะเหลือแต่ซากผีดิบซึ่งไม่มีคุณค่าอันใด ไปที่ไหนใครก็กลัวและเกลียดชัง ทั้งหญิงชายและหนุ่ม สาวเฒ่าแก่ไม่ยอมเข้าใกล้ชิดและให้ความสนิทสนม ถ้าเป็นผู้ชายก็หาเมียยาก นอกจากหญิง ซากผีไม่มีมายางอายุและความดีติดตัวจะมาเกี่ยวข้อ ซึ่งเข้าในลักษณะคนตาบอดได้แว่นตาแต่ที่ ไม่มีอะไรดีขึ้น นอกจากคนเขาจะหัวเราะเยาะเอาเท่านั้น ถ้าเป็นผู้หญิงก็หาผัวยาก ไม่มีใครเขา เหลียวมองพอให้เสียเวลา นอกจากชายเหลือเดนเหม็นคลุ้งคบกับใครไม่ได้ คนเกลียดชังกัน ทั้งเมืองเท่านั้น จะมาใกล้ชิดติดต่อกันและเป็นคู่หูทุกขั้วทรมาณ เข้าในลักษณะว่า ต่างคนต่างตา บอดจูงกัน ผลก็คือต่างคนต่างจืดต่างคนต่างจืด ต่างคนต่างงมทุกขั้วในทะเลมืดไม่มีวันฟื้นได้ ซึ่งเป็นที่น่าขยะแขยงเอานักหนา

เรื่องบิดามารดากับบุตรธิดาแต่ละคนของแต่ละครอบครัว รู้สึกเป็นเรื่องใหญ่โตและ หนักหน่วงถ่วงใจมากที่นำเห็นใจผู้เป็นบิดามารดา หากไม่ถือเป็นเรื่องหัวอกของตนที่มีความ รักความผูกพันอย่างสุดใจแล้ว ไม่ว่าบิดามารดาคนใดคงจะอดทนระอาใจและเบื่อหน่ายต่อ งานคือการเลี้ยงดูที่แสนทุกข์ระทมนี้กันทุกคน และอาจจะเข็ดหลาบต่องานที่ทำให้ชอกช้ำ และท้อใจนี้ ถึงกับไม่ปรารถนาเกิดในโลกที่มีงานประเภทที่เบื่อเต็มประดานี้ไปอีกก็ได้

เพราะงานนี้มีแต่ท้อมเททางเหตุ คือกำลังและทรัพย์สมบัติทั้งปวงลงอย่างไม่คิดถึงชีวิต จิตใจว่าจะมีจะจน จะลำบากยากเข็ญ จะเป็นหรือจะตายอย่างไรเลย มีแต่มุ่งเพื่อความ สุขและความเจริญเติบโตของลูก ๆ ทำเดียวเท่านั้น ที่เด่นมากที่สุด ในหัวใจของผู้เป็นพ่อเป็นแม่ ส่วน ความเจริญอื่น ๆ ซึ่งอยู่ในข่ายแห่งการพิจารณาของพ่อแม่ ก็ค่อยชวนชวายกันไปตามสมควร แก่กาลและวัยของเด็ก ทั้งนี้ล้วนเป็นการท้อมเทเหตุเพื่อผลแก่บุตรธิดาโดยเฉพาะ มิได้คำนึงผล เพื่อท่านผู้เป็นบิดามารดาเลย จึงภาระที่ควรจะเรียกได้ว่า งานที่เต็มไปด้วยเหตุแต่ผลไม่แน่นอน ไม่เหมือนงานอื่น ๆ ที่ทำแล้วมีมุ่งผลและเห็นผลตอบแทนประจักษ์เป็นระยะไป

แต่งานนี้รู้สึกมีแต่ใจว่าวุ่นซุ่นมัวอันเป็นผลให้บิดามารดาได้รับเป็นประจำ และเป็นงาน ประจำตัวอยู่ตลอดเวลาไม่มีกลางวันกลางคืน แม้นอนกำลังหลับเพลินสบาย ๆ ก็ต้องสะดุ้งตื่น ขึ้นมาทำงาน คือเวลาลูกร้องไห้แม่ต้องตื่นขึ้นมาดูแลลูก กำลังหิวกระหายจนใจจะขาดก็ต้อง ทำงาน กำลังรับประทานก็ต้องทำงาน คือมีอุ้มลูกอยู่บนตักทั้งที่กำลังรับประทาน อุ้มก็ต้อง ทำงาน กำลังหลับก็ต้องทำงาน คือเอาลูกนอนด้วย ตื่นนอนขึ้นมาก็ต้องทำงานนี้ก่อนงานอื่น ๆ แม้ที่สุดกำลังจน ๆ ไปเที่ยวขอรานตามบ้านหรือตามตลาดก็ต้องทำงาน คือต้องอุ้มลูกไปด้วย

บางครั้งตัวกำลังจะเป็นจะตายอยู่แต่มือก็ต้องทำงาน คือคว่ำหาลูกกลายเป็นอันตราย ปากก็บ่นถามถึงลูกคนนั้น ใจก็คิดถึงลูกคนนี้ และเป็นกังวลอยู่กับลูกคนโน้น จะทำงานชิ้นน้อยชิ้นใหญ่หรืองานแขนงใด ๆ ใจต้องคิดถึงลูกก่อนสิ่งอื่น พูดอย่างฟังง่าย ๆ ก็ว่าทำงานเพื่อลูกนั่นเอง

เพราะลำพังพ่อกับแม่ สิ่งที่จะนำมาบำบัดรักษาความเป็นอยู่ก็ไม่มากมายอะไรนัก พอจะให้มีการชวนชววยมากและทุกข์มาก แต่ลูก ๆ มีหลายปากมากท้องด้วยกัน พ่อกับแม่จำเป็นต้องบริการให้ทั่วถึง โดยไม่คำนึงถึงความบกพร่องสมบูรณ์ เพราะเป็นเรื่องบีบบังคับอยู่ในตัวอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ไม่ว่าพ่อแม่ของบุตรธิดาคนใด ต้องตกอยู่ในความบีบคั้นแบบนี้แทบทั้งนั้น จึงรู้สึกว่าเป็นงานที่หนักและทุกข์มากมาตลอดสาย

ความทุกข์ประเภทนี้ผู้ที่ยังไม่เคยเป็นพ่อเป็นแม่ของคนมาก่อน แม้จะมีความทุกข์ลำบากเพียงไร (เว้นกรณีพิเศษ) ก็ยังไม่น่าจะจัดว่าเป็นผู้รับบาปหาบทุกข์อย่างแท้จริง ต่อเมื่อได้ผ่านความทรมานจากลูก ๆ ไปแล้ว ควรจะแน่ใจว่าได้เห็นทุกข์อย่างแท้จริง ยิ่งผู้ที่มีลูกน้อยคนหรือมากคนก็ตาม และมีลูกที่เกเรเถกุงผลสมอยู่ด้วยแล้ว พ่อแม่ก็ยิ่งเพิ่มความทุกข์อันแสนวุ่นวายมากขึ้น แทบจะเป็นโรคประสาทไปได้ในบางกาล หรือบางรายก็อาจเป็นไปได้จริง ๆ เพราะเหลือที่จะทนกลั่นไ่ว้ได้ ฉะนั้นงานเลี้ยงลูกจึงรู้สึกว่าเป็นงานที่น่าเซ็ดหลาบ เพราะเป็นงานหาบทุกข์ล้วน ๆ ไม่ค่อยมีสุขเจือปนบ้างเลย และอาจไม่มีพ่อแม่ของบุตรคนใดที่เคยมีลูกและเคยเลี้ยงลูกมาแล้วจะเกิดความพอใจ และกล้าหาญต่อการเลี้ยงลูกปลูกโพธิ์อีกต่อไป เพราะเป็นงานซ้ำซากลำบากลำบากและแสนทุกข์กังวล ไม่มีวันเบาบางและจบสิ้นลงได้อย่างง่ายดายเหมือนงานอื่น ๆ

เพียงงานเลี้ยงลูกก็ออกจะสุดกำลังความสามารถอยู่แล้ว แถมยังมีงานปลูกโพธิ์ฟุ้งห้ายเข้าไปอีก ก็ยิ่งเพิ่มภาระหนักเข้าไปจนแทบไม่มีเวลาหายใจระบายทุกข์เอาเลย เท่ากับปิดประตูตีแมวในห้องเราตี ๆ นี้เอง แมวตัวถูกความจนมุมบังคับเช่นนั้น จะมีอะไรของมันทะลักออกมาก็ไม่มีใครทราบได้ ฉะนั้นความจนมุมแม้จะยังไม่เคยเจอ ก็ไม่ควรเข้าใจว่าจะเป็นของดีเมื่อเจอเข้าไม่ว่าใครอาจจะเข้าใจในลักษณะแมวจนมุมนั่นเอง ลูก ๆ ที่ไม่เคยเห็นความทุกข์ลำบากของพ่อแม่ที่เคยเลี้ยงดูตนมา ควรดูแมวตัวถูกปิดประตูตัดสันดานอาจจะพอทราบได้ ถ้ายังทราบไม่ได้ ตัวเองลองเข้าไปในห้องแล้วให้คนอื่นปิดประตูตี ๆ และหวดลงด้วยเครื่องยอมจำนน หรือเครื่องทำความเซ็ดหลาบต่าง ๆ ก็ทราบได้ทันทีว่า ทุกข์ที่หาทางออกไม่ได้นั้น คือทุกข์ในลักษณะที่กำลังเผชิญอยู่ขณะนี้เอง

คำว่า ปลูกโพธิ์ นั้น คือภาระอันหนักในลำดับต่อไป ที่พ่อแม่จะต้องรับอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้แก่การอบรมสั่งสอนลูกให้มีความรู้ความฉลาดสมกับคำว่า ปลูกโพธิ์ ซึ่งถ้าเป็นคุณสมบัติของพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ ก็หมายถึงความตรัสรู้ธรรมเป็นจอมปราษฎ์ ถ้าเป็นคุณ

สมบัติของสามัญชนก็หมายถึงความรู้ความฉลาดในวิชาการต่างๆ ที่จำเป็นสำหรับมนุษย์ต้องอาศัย เด็กของเราถ้าให้รับประทานแล้วปล่อยให้เล่นคลุกฝุ่นอยู่ตามหน้าบ้านหลังเรือนเฉยๆ ไม่ได้รับการศึกษอบรมก็จะเป็นคนโง่ตลอดไป คนโง่จะทำอะไรๆ ก็ไม่เกิดผลเท่าที่ควรและไม่ทันกับโลกเขา สิ่งที่เหลือเดนเขาแล้วคนโง่ถึงจะได้เป็นเจ้าของ

งานทุกประเภทต้องอาศัยความฉลาดเป็นหลักประจำ เมื่อขาดไปก็จะมองเห็นความบกพร่องของผลงานทันที มากกว่านั้น ผลของงานก็กลับมาหลอกตัวเองและผู้อื่นซึ่งส่วนไม่ใช่ของดีทั้งสิ้น สัตว์โง่ก็ไม่น่าดู คนโง่ก็ไม่น่าชม ฉะนั้นความโง่จึงเป็นสิ่งที่น่าระวัง เมื่อมีทางพอแก้ไขได้ เพราะไม่เคยอำนวยความสะดวกจะควรชมเชยแต่อย่างใด ด้วยเหตุดังกล่าวนี้แลที่พ่อแม่จะต้องยอมรับความหนักใจไร้สุขเกี่ยวแก่การอบรมสั่งสอนลูกๆ เพื่อความฉลาดจนสุดความสามารถ จากนั้นก็ส่งเข้าโรงเรียนเพื่อผู้อื่นช่วยอบรมสั่งสอนให้เบามือลง และเป็นการเริ่มความรู้ความฉลาดให้แก่เด็กอีกทางหนึ่ง ที่เรียกว่า ปลูกโพธิ์ คือปลูกความรู้ความฉลาดให้แก่เด็กเวลาโตขึ้นพ่อแม่ก็เบาใจ ไม่มารบกวนให้ต้องพลอยหนักใจด้วยอยู่เสมอ

บุตรธิดาที่เป็นฝ่ายเอาเปรียบบิดามารดาตลอดมา ควรทำความระลึกและทำการแก้ตัวเพื่อปลดเปลื้องหนี้ ด้วยการประพฤติดีเยี่ยงบุตรที่มีพ่อแม่เป็นเจ้าของ และคอยประดับประดาตลอดมา จะทำสิ่งใดควรคำนึงถึงความผิดถูกเสมอทุกๆ กรณี โปรดระวังอย่านำอัตตาธิปไตย คือถือความอยากอันไม่มีขอบเขตเข้ามาเป็นใหญ่ทางความประพฤติ และกิจการทุกอย่าง มันจะทำลายล้างผลาญสิ่งที่เป็นธรรมคือความถูกต้องดีงาม ให้บรรลัยหายสูญไปหมดไม่ปรากฏความดีเหลือติดตัว จะเสียทั้งตัวเรา เสียทั้งน้ำใจคือความหวังของท่านที่เป็นบิดามารดาซึ่งเลี้ยงมายาก โตขึ้นมาแล้วแทนที่จะเป็นเครื่องตอบแทนความหวังพอให้เย็นใจหายห่วง แต่กลับขาดทุนสูญลูกไปทั้งคนที่กลายเป็นเหยื่อแห่งความชั่วตัวภัย

จึงโปรดทำตัวให้สมกับเป็นลูกทั้งคน และได้รับการปรนนิบัติเลี้ยงดูด้วยข้าวป้อนน้ำนมขนมมนมเนย เครื่องบำรุงรักษาซึ่งล้วนเป็นของดีๆ มีราคาแพง สมชาติแห่งมนุษย์บริสุทธิ์สมบูรณ์ด้วยวาสนาบุญญาภิสมภาร แม้เราผู้ได้รับสมบัติแห่งความเป็นมนุษย์จะไม่ทราบด้วยญาณวิถีเหมือนสัพพัญญูศาสตราสอนโลก แต่ก็ควรภาคภูมิใจในผลบุญของเราที่ได้ก่อสร้างไว้อย่างพอเพียง ผลจึงทำให้เราเห็นประจักษ์ตาอยู่เวลานี้ นี่คือผลบุญของเราแท้ ไม่สงสัยว่าใครจะมายินยอมเสียสละสิ่งที่มีคุณค่ามากขนาดมนุษย์สมบัติยกให้เรา ส่วนตนยอมเป็นคนหมดหวังนั่งกอดทุกข์ ดังนี้ จะไม่มีในไตรโลกธาตุคือแดนสมมุติอันนี้ ดังนั้นจึงควรอบอุ่นในวาสนาของตน และพยายามรักษาส่งเสริมร่างกายจิตใจที่ได้มาด้วยบุญนี้ ให้ดำเนินไปในทางที่ชอบ

เมื่อได้ยินคำของพ่อแม่ท่านว่า “ อ้อๆ ” เรารีบเหยียบเบรคคือ รั้งสติทันที อย่าฝ่าฝืนท่าน นั่นคือโอวาทของพรหมท่านสอนบุตรธิดาของท่าน ไม่ใช่เสียงสัตว์นรกตัวปลิ้นปล้อนหลอกหลวงมาหลอกต้มเรา แต่นั่นคือโอวาทที่บริสุทธิ์ของท่านมอบให้บุตรธิดาของท่านต่างหาก

เพื่อรับเอาไปประดับตัวและเทิดเกียรติท่าน โปรดรับเอาทั้งเครื่องบำรุงร่างกายคืออาหาร ทั้งเครื่องบำรุงรักษาจิตใจคือโอวาทคำสั่งสอนจากท่าน เราจะเป็นคนดี โปรดเชื่อคำสั่งสอนของพ่อแม่ ไม่มีส่วนเสียหาย เพราะออกมาจากใจเมตตาที่บริสุทธิ์ล้วนๆ หากจะมีบ้างก็อาจเป็นเพราะความสับสนซึ่งอาจมีได้ ในกรณีเช่นนั้นแม้เราจะเรียนปรึกษาท่านก็ยิ่งได้

ผู้เขียนขอร้องท่านที่เป็นบุตรธิดา โปรดรับเอาโอวาทท่านไปประดับตน คือกายวาจาใจจะเป็นผู้สงบเสถียรสวยงาม และเด่นในปวงชนทางมารยาทและศีลธรรม ขอย้ำอีกครั้งว่า ความคึกคะนองน้ำล้นฝั่งที่อยู่ในดวงใจของท่านเองนั้น อย่าปล่อยให้มันจุดลากพาเราออกเที่ยวพ่นพ้าน เด็ดมันจะจุดลากเอาเราออกไปพุดพ่นพ้านไร้สาระตะไป เด็ดมันจะจุดลากเอากายเราออกไปประพุดตีพ่นพ้านเพื่อผลาญความดีเสียหายหมด แล้วมันจะจุดลากเราไปเที่ยวตรอกนั้นซอยนี้ โรงแนั้นโรงแนี้ ไม่ยอมให้ยับยั้งซึ่งดวงดูเหตุผลดีชั่วที่กำลังเกิดกับตัว พอได้อย่างใจมันทุกอย่างแล้ว มันจะลากเข้าโลงฝังคือตายทั้งเป็น เหม็นทั้งที่ยังไม่เน่า พอเห็นว่าเราหมดตัวจริง ๆ แล้ว มันจะปล่อยทิ้งไว้ให้เราเสวยกรรมชั่วของตัวเองแต่ผู้เดียว ส่วนมันไม่ยอมเหลียวมอง เราเองก็มีแต่นิ่งแนไปเลย ถ้าเป็นสัตว์ก็เพียงกระดิกได้แต่หู ส่วนร่างกายหมดกำลังต้านทานเสียสิ้นแล้ว ฉะนั้นจึงโปรดระวังให้มากกับเรื่องพรรคนี้นี้

สมบัติในโลกไม่มีอะไรมีคุณค่ายิ่งกว่าตัวเรา จงปกครองด้วยดี อย่าให้พลาดทำเสียทีด้วยความชั่วลามก ถ้าพลาดไปแล้วจะเกิดใหม่เพื่อแก้ตัวไม่ได้ เพราะเราเป็นคนไม่ใช่ตุ๊กตาพอจะปั้นเอาใหม่ได้ และโปรดฟังให้ถึงใจจริงว่า “ ความชั่ว ” อะไรชั่วเป็นไมตรีทั้งนั้น เพราะเป็นที่รวมลงแห่งความทุกข์ สิ่งไม่พึงปรารถนาทั้งหมด จึงไม่ควรให้คำว่า “ ชั่ว ” กลับกลับมาเป็นเรา จะไม่มีโลกอยู่ แต่จะเป็นไฟไปหมดทั้งร่างกายจิตใจ

อนึ่ง คำว่ากล่าวของพ่อแม่เป็นคำศักดิ์สิทธิ์และบริสุทธิ์อย่างยิ่ง ควรทำความเคารพและนับถือเป็นหลักใจอย่างสำคัญจนวันอาวसान จะหลงลืมอะไรก็พอทำเนา แต่โปรดอย่าหลงลืมคุณและคำสั่งสอนอบรมของท่าน จะเป็นผู้เจริญทั้งปัจจุบันและอนาคต เคยเห็นลูกที่ไม่เชื่อฟังคำอบรมของพ่อแม่ โดยมากมักเอาตัวไปไม่รอด จะมีความรู้ความฉลาดเพียงไรก็มีช่องโหว่พาให้เสื่อมทรามจนได้ ทั้งนี้อาจจะขึ้นอยู่กับกรรมตัวและวางตัวก็ไม่อาจทราบได้ แต่ผู้ที่เชื่อฟังท่านปรากฏมีความเจริญโดยลำดับ

เวลาดกตางจนคือเวลาถึงคราวจำเป็นจริง ๆ โปรดระลึกถึงพระคุณของท่านที่เราเคยทำความเอื้อเฟื้อต่อท่านมา คุณนั้นจะดลบันดาลให้ผ่านพ้นอุปสรรคไปได้โดยไม่น่าเชื่อ แต่ก็ได้ปรากฏและได้เชื่อเสียแล้ว ไม่ทราบว่างมงายหรือจริง ทั้งนี้เราเคยแนใจมาพอจะเป็นพยานแห่งความอาจหาญให้นำมาเขียน เพื่อท่านผู้อ่านซึ่งอยู่ในสภาพเช่นเดียวกันนำไปพิจารณาโดยกล้าเสี่ยงต่อคำตำหนิซึ่งอาจมีตามวิสัยของนานาจิตตัง จะเขียนอย่างอื่นก็เกรงจะเป็นการ

โกหก จึงเขียนตามความรู้สึกจะเป็นที่สบายใจ แม้อาจถูกตำหนิว่าโกหกไม่จริง ก็ยอมรับเอาตามหลักความจริง

ไม่ว่าสิ่งที่มีวิญญานหรือไม่มีวิญญาน ย่อมมีคุณภาพมากน้อยตามชนิดอยู่ในตัวของมัน เช่น ไม้ที่มีชนิดและคุณภาพต่างๆ กัน ย่อมมีประโยชน์อยู่ในตัวของมัน ผู้สนใจนำมาทำประโยชน์ก็อำนวยความสะดวกให้เท่าที่ควรแก่คุณภาพของมันและความฉลาดของผู้ไปเกี่ยวข้อง แทบทุกสิ่งในโลกย่อมมีประโยชน์แก่ผู้รู้จักใช้ แต่ไม่เกิดประโยชน์แก่ผู้ไม่สนใจและไม่รู้จักใช้ คุณธรรมมีประเภทต่างๆ ที่มีอยู่ในโลกก็เช่นเดียวกัน ย่อมขึ้นอยู่กับผู้สนใจปฏิบัติรักษา คุณธรรมก็อำนวยความสะดวกแก่ผู้นั้นๆ ตามลำดับจนไม่มีประมาณ กตัญญูกตเวทิตาคุณ ที่ใครๆ ก็ตามเคยบำเพ็ญต่อท่านที่เคยมีคุณแก่ตน เมื่อถึงคราวจำเป็นและต้องการ ระลึกถึงก็ย่อมมีหวังได้รับผลตอบแทนเช่นเดียวกับสิ่งที่มีคุณภาพด้านอื่น ๆ ถ้าเป็นเรื่องเหลวไหลพระพุทธรูปเจ้าก็ไม่ทรงสอนโลกให้ปฏิบัติบำเพ็ญตลอดมาจนถึงพวกเราได้อีกเป็นคติตัวอย่าง และปฏิบัติตามท่านอยู่ทุกวันนี้

คำสั่งสอนเกี่ยวกับบุญคุณนี้จึงมีหลักประกันอยู่ที่พระพุทธรูปเจ้า ผู้ทรงประกาศสอนธรรมเป็นผู้รู้เห็นจริงไม่โกหกหลอกลวง นี่เป็นจุดที่รวมหัวใจประชาชนชาวพุทธเรา จึงขอเชิญท่านระลึกถึงบุญคุณท่านผู้เคยมีพระคุณต่อเราอย่าลดละ มีบิดามารดา เป็นต้น วันหนึ่งได้มาก ๆ ครั้งยิ่งดีมีกำไรมาก และอบอุ้มใจตลอดเวลาด้วย

การอธิบายเรื่องบุตรธิดามากก็มากพอควร ท่านผู้สนใจอยากทราบคุณและโทษในเรื่องนี้ที่แสดงไว้ในลักษณะต่างๆ กัน ก็ควรจะทราบได้พอสมควรตามที่อธิบายผ่านมาแล้ว จึงขอสรุปความเรื่องบุตรธิดาที่มีหลายจำพวกลงพอให้ท่านผู้อ่านพิจารณาตาม และนำไปสั่งสอนบุตรหลานของท่านตามที่เห็นควรดังนี้ คือ บุตรธิดาจำพวก อภิชาติบุตรหนึ่ง อนุชาติบุตรหนึ่ง ทั้งสองนี้เป็นบุตรธิดาประเภทที่ส่งเสริมทะนุบำรุงน้ำใจบิดามารดา ผู้ประคับประคองเลี้ยงดูให้มีความอบอุ่นเบาใจ ทั้งในเวลาปกติและเวลาเจ็บไข้ได้ทุกข์ ทั้งเวลาจวนตัวและวาระสุดท้ายที่จะเปลี่ยนจากความเป็นพ่อเป็นแม่กัน ไปสู่ภพสุภูมิเอากำเนิดเกิดใหม่ตามกฎหมายของวิบากซึ่งเป็นสมบัติของตนที่สร้างไว้ ไม่ห่วงหน้าห่วงหลัง และเป็นบุตรธิดาที่ดำรงวงศ์สกุลตามจารีตประเพณีด้วยความสม่ำเสมอ ที่ควรจัดว่าเป็นบุตรธิดาที่ดี และถือเป็นตัวอย่างต่อไป เมืองไทยเราจะเป็เมืองที่สง่างามด้วยระเบียบขนบธรรมเนียมประเพณี ไปตลอดกาลปาวสาน

บุตรธิดาจำพวกอวชาตบุตรหนึ่ง บุตรคือผู้ลอก ผู้สังหารทรัพย์สมบัติของบิดามารดาจนเกลี้ยงสะอาดเหมือนเขาล้างถ้วยล้างชามหนึ่ง บุตรผู้เป็นข้าศึกคิดเลิจากความเป็นลูก และเลิจากความนับถือว่าเป็นพ่อเป็นแม่กัน เมื่อบิดามารดาไม่มีสมบัติเหลือติดตัวพอจะได้ลอกต่อไปอีกแล้วหนึ่ง บุตรคือลากพ่อแม่เข้าไปห้องขังหรือตะรางด้วย เพราะความรักสงสาร เวลาตนไปเข้าห้องขังหรือติดคุกติดตะรางเพราะความชั่วของตัวเอง เหล่านี้เป็นจำพวกที่ทำลาย

ล้างผลาญพ่อแม่ ทั้งทางจิตใจและโภคทรัพย์เกียรติยศชื่อเสียง ตลอดจนวงศ์สกุลให้ย่อยยับอับแสง และเสียเร็วเสียแรงที่อุตสาหะเลี้ยงดู และเสียทรัพย์สมบัติที่ตะเกียกตะกายหามาพอกพูนเลี้ยงดูเปล่าๆ ไม่มีประโยชน์อะไรเลย และยังทำให้บิดามารดาขาดทุนสูญทรัพย์อัปรีภัยไปร้อยแปดไม่มีขึ้นดี ไม่ควรถือเป็นเยี่ยงอย่างต่อไป จะกลายเป็นโรคเรื้อรังระบาดและเพชฌฆาตสังหารวงศ์สกุลและประเทศชาติ กลายเป็นประเภทเนรคุณไม่มีบุญบาปติดสันดานมนุษย์สืบโลกอีกต่อไป

เพื่อใจที่ได้ทุกซ์

ท่านพุทธศาสนิกชนผู้รักชาติแห่งความเป็นมนุษย์ทั้งหลาย เวลาที่เรามีชีวิตอยู่เรากำลังมีวาสนาสามารถดัดแปลงสิ่งที่เราจะประกอบกระทำทางกาย วาจา ใจ ที่เรียกว่า กรรม ได้ตามปรารถนา เมื่อการกระทำของเราผ่านไปแล้ว จากนั้นกรรมที่เราทำแล้วทั้งดีและชั่ว จะมีอำนาจผลิตผลตามแต่กำลังของเหตุคือการกระทำที่เราได้รับเสวย เพราะคำว่า กรรม ซึ่งมีเจ้าของเป็นผู้อำนวยความสะดวกสร้างขึ้นมา ย่อมมีเจ้าของเป็นผู้คอยรับผลไม่มีทางแก้ไขให้เป็นอย่างอื่นได้ หากมีทางพอเป็นไปได้แล้ว บรรพบุรุษทั้งหลายนับแต่พระพุทธเจ้าพระองค์แรกมาถึงพระศาสดาของพวกเราแต่ละพระองค์ จะทรงพยายามแก้ไขเปลี่ยนแปลงผลกรรมอันไม่พึงปรารถนาของสัตว์โลก ให้ผ่อนลงจนไม่มีกรรมชั่วเหลืออยู่เลย อย่างเต็มกำลังความสามารถของแต่ละพระองค์ สมกับพระทัยของทุก ๆ พระองค์ที่เต็มเปี่ยมด้วยพระเมตตาที่มีต่อสัตว์โลกตลอดมา แม้พระพุทธเจ้าองค์หนึ่งแก้ไขยังไม่เสร็จแต่นิพพานไปเสียก่อน องค์ต่อ ๆ มาจะทรงรับภาระต่อไปจนสำเร็จไม่มีทุกซ์เหลือเดนมาถึงพวกเราเลย

แต่นี้ทุก ๆ พระองค์ทรงพิจารณาหาทางแก้ไขจนสุดพระทัยแล้ว ไม่มีหนทางที่พอเป็นไปได้ เพราะเป็นสิ่งที่สุตวิสัยของคตินิยามที่ฝืนทำ พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงทราบสิ่งที่เป็นฐานะและอฐานะได้ละเอียดทั่วถึง จึงไม่ทรงฝืน และทรงทำแต่สิ่งที่ควรแก่สัตว์โลกเท่านั้น คือ ทรงสั่งสอนเวไนยเพื่อหาทางหลบหลีกปลีกทุกซ์ ด้วยการไม่ทำบาปหยาบช้าทางกายวาจาใจ และทรงสั่งสอนเพื่อบำเพ็ญคุณงามความดีทั้งหลายที่ให้ผลเป็นสุข ทั้งปัจจุบันและอนาคต ตามอุปนิสัยของสัตว์ที่มีประเภทต่าง ๆ กัน ไม่ทรงฝืนสิ่งที่เป็นอฐานะ โดยการล้างบาปหยาบชนทุกซ์ออกจากสัตว์โลกผู้เคยทำกรรมมา ไม่ให้เป็นบาปหยาบกรรมและเสวยทุกซ์ต่อไป และเที่ยวทำลายนรกหลุมน้อยใหญ่ไม่ให้มีค้างอยู่ในแดนสมมุติเลย และเที่ยวปลูกบ้านสถานแห สร้างโรงสุราเบียร์ให้มนุษย์ดื่มกินกันอย่างสนุกสนาน ผลก็ไม่ต้องเป็นคนชั่วช้าเมาเภาหมัด พระพุทธเจ้าเป็นผู้ช่วยกำจัดโดยสิ้นเชิง ไม่มีใครเป็นบาปหยาบเวรต่อไป อย่างนี้ไม่เคยมีพระพุทธเจ้าองค์ใดเคยกระทำมา เพราะเป็นอฐานะ คือสิ่งไม่ควรเป็นไปได้

เราผู้พอจะรู้ดีชั่วบุญบาปอยู่บ้างตามแนวทางของธรรมที่ศาสดาสอนไว้ ไม่ควรล้างมือไว้คอยเสวยผลที่พึงใจซึ่งตนไม่เคยสั่งสมไว้ที่เป็นวิสัยของอฐานะ ไม่มีทางสำเร็จได้ สิ่งไม่ควรและจะไม่เสียใจในภายหลังคือ เป็นผู้เชื่อกรรมที่เกิดจากการกระทำดีชั่วของตน แล้วพยายามหลบหลีกกรรมชั่วทางกายวาจาใจ และพยายามสั่งสมความดีขึ้นด้วยวิธีและอุบายต่างๆ ไม่มีประมาณสำหรับคนฉลาดรักษาตนและป้องกันตัวในฐานะที่พอทำได้ เป็นเด็กก็มีอริยาศัยและประพฤติดีดีเป็นที่รักของพ่อแม่เพื่อนฝูง เป็นหนุ่มก็พยายามฝึกหัดดัดแปลงตัวเองในทางที่ดีไม่ชอบเที่ยวในสถานที่ที่เป็นโรงสังหารมนุษย์ทั้งเป็น ไม่เป็นหนุ่มลืมหัดพิลิตพิลิตที่เห็นแก่ได้

ทางอารมณ์ ซึ่งเวลาถูกเบ็ดเกาะเข้าแล้วจะร้ายยิ่งกว่าปลา เราไม่ใช่ปลาต้องระวังตัวอย่าให้เบ็ดเกาะได้

เป็นสาวก็พยายามประคองตัวกลัวความเสียหายไว้มากนั่นแลดี ไม่เป็นคนผาดโผนโลดเต้นเมื่อพลาดท่าจะเข้าใจไปนาน ไม่เป็นคนใจง่ายใครขอกก็จ่ายไปให้ไป เวลาถูกเข้าโรงต้มตุ๋นจะร้ายยิ่งกว่าปลาลงหม้อน้ำร้อนซึ่งกำลังเดือดพล่าน ควรเห็นตัวเราเป็นสมบัติอันล้ำค่าแห่งชีวิต พยายามรักษาไว้ด้วยดีทุกกาลสถานที่ ไม่ประมาท ถ้าเสียไปแล้วแก้ไม่หาย แม้นตายไปแล้วชื่อเสียงยังรบกวนโลกอยู่ต่อไป ไม่สาบสูญไปอย่างง่ายตาย เป็นสามีก็ไม่เป็นสามีเพศฆาตที่คอยแต่ทำลายน้ำใจภริยาให้บอบช้ำขุ่นมัวด้วยเรื่องต่างๆ ไม่มีประมาท แต่เป็นสามีคู่ชีวิตและพึ่งเป็นพึ่งตายกันได้จริง ๆ เป็นภริยาก็ไม่เป็นภริยาปากไวใจร้ายรังแกสามี ประพฤติตัวเหลวแหลกแหวกแนวแต่จับตัวไม่ค่อยได้ง่ายๆ แต่เป็นภริยาในลักษณะกระจกเงา ใครเห็นต้องชมเพราะแพรวพราวไปด้วยมารยาทอัธยาศัยที่นุ่มนวลอ่อนหวานไปทุกอาการที่เคลื่อนไหว ทั้งเป็นเหมือนแม่มีความรักสงสารสามีเหมือนแม่รักลูก ทั้งเหมือนน้องสาวที่มีความจงรักภักดีต่อสามี ทั้งเหมือนมิตรเป็นมิตรตายฝากใจกันได้ประหนึ่งดวงใจอันเดียวกัน

แม้จะเป็นคนในเพศและวัยใดก็ตาม ศีลธรรมเป็นสิ่งสำคัญ เพราะเป็นทั้งประเภทป้องกัน ทั้งประเภทรักษา ทั้งประเภทส่งเสริมสุขภาพทางร่างกายและจิตใจได้ดียิ่ง ทั้งปัจจุบันและอนาคต หากยังไม่เคยมีมาก่อนก็ควรฝึกหัดนิสัยให้มีแต่บัดนี้เป็นต้นไป คือฝึกหัดนิสัยให้รักธรรม รักกุศลศีลทาน อ่านหรือฟังหนังสือธรรมอันเป็นทางสงบเย็นใจ และมองเห็นบุญเห็นบาป ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรสั่งสม และควรละเว้นตามที่ได้ตรองเห็นแล้วด้วยหลักธรรมการภาวนา พุทโธ อัมโม สังฆโม บทใดบทหนึ่ง ควรถือเป็นผู้ชีวิตจิตใจ เวลาจำเป็นระลึกถึงท่านจะได้เห็นคุณของท่านอย่างปาฏิหาริย์ ไม่เพียงแต่คราวตายเราถึงจะพึ่งท่าน แม้คราวเป็นก็จะต้องพึ่งท่านอยู่โดยดี จึงโปรดระลึกท่านไว้ในใจว่า พุทโธฯ เวลาจะหลับนอนหรือทำกิจธุระอะไรอยู่ก็ระลึกถึงท่านได้ ซึ่งเป็นบุญกุศลมากและอบอุ่นใจในที่ทั่วๆ ไป

ความจริง บาปบุญอันเป็นการแสดงเรื่องของความทุกข์ความสุขทางกายทางใจโดยตรงก็เป็นสิ่งที่มิอยู่กับตัวทุกคน มิได้เป็นของลึกลับดับสูญไปไหนพอที่จะให้เกิดความสงสัย แต่กลับเป็นปัญหาใหญ่โตที่สงสัยกันมากมายตลอดมา ไม่มีใครสามารถตัดสินใจให้สิ้นสุดลงได้จนบัดนี้ สุดท้ายก็พาลหาเรื่องใส่ตัวโดยเข้าใจว่าเป็นทางออกที่ถูกและปลอดภัย ว่าบาปบุญไม่มีบ้าง นรกสวรรค์ไม่มีบ้าง คนโบราณโกหกบ้าง ศาสนาโบราณบ้าง ซึ่งเป็นความเข้าใจที่เพิ่มพูนความสงสัยและความประมาททางความประพฤติผิดต่างๆ ให้มากขึ้น ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะมองไกลเกินไปจนเลยจุดของบาปสวรรค์ไปก็ได้ จุดที่สถิตอยู่ของสิ่งดังกล่าวคือใจอันเป็นองค์การใหญ่ที่แสดงตัวสร้างบุญสร้างบาปและสร้างทางนรกสวรรค์อยู่ทุกขณะ ซึ่งเป็นวิธีเตรียมพร้อมที่จะไปตามเข็มที่ชี้บอกอยู่ตลอดเวลาอยู่แล้ว

ถ้าย้อนความสนใจที่อยากรู้ความจริงของบาป บุญ นรก สวรรค์เข้ามาดูใจอันเป็นกล่องส่องเหตุการณ์ดวงสำคัญบ้าง ด้วยวิธีอบรมภาวนา ย่อมมีทางจะทราบได้ทั้งความคิดที่เป็นบุญ อันเป็นเครื่องส่งเสริมใจให้ก้าวขึ้นสู่ความสุขเย็นใจ ที่เรียกว่าขึ้นสวรรค์ทั้งเป็น เพราะผู้มีความสงบเย็นใจเกี่ยวกับการอบรมก็เท่ากับขึ้นสวรรค์ทั้งเป็นนั่นเอง เมื่อตายแล้วก็ขึ้นสวรรค์เมืองเทพอันเป็นที่อยู่ของผู้มีบุญได้สร้างไว้แล้ว และทราบความคิดที่เป็นบาปลามก อันเป็นเครื่องจุดลากใจลงสู่ความทุกข์ทรมาน ที่ให้นามว่าตกนรกทั้งเป็น เมื่อตายไปก็ตกนรกในเมืองผี อันเป็นที่อยู่ของผู้มีบาปที่ตนสร้างไว้แล้ว

เพียงบาป บุญ นรก สวรรค์ในหัวอกของเราเองก็ยังไม่ได้สนใจดูให้รู้ให้เห็น เมื่อเป็นเช่นนี้ย่อมเป็นธรรมดาที่จะยังไม่สามารถเห็นบาป บุญ นรก สวรรค์ นอกหัวอกได้ แม้จะมีความสงสัยบาปบุญเป็นต้น ต่อไปอีกสักกี่พันกี่ปีก็ยังมีทางทราบได้อยู่ที่นั่นเอง วิธีที่ถูกต้องและตรงต่อความจริง จึงสู้การดูบาป บุญ นรก สวรรค์ที่ใจเราด้วยวิธีอบรมก่อนไม่ได้ เมื่อดูด้วยวิธีนี้จนเห็นสิ่งดังกล่าวในหัวอกคือใจเราแล้ว สิ่งนอกนี้จะเป็นอันรู้เห็นตลอดทั่วถึง ไม่มีทางสงสัยอีกต่อไป เพราะเป็นธรรมชาติที่มีอยู่มาแต่ดั้งเดิม ใครจะว่ามีหรือไม่มี ธรรมชาติก็ไม่สูญสิ้นไปไหน คำว่านรกเป็นต้นมีหรือไม่มีตามความสำคัญของใจที่ไม่มีประมาณนั้น อาจเป็นการวาดภาพมากกว่าจะเป็นความจริง และไม่อาจตัดความสงสัยได้

ผิดกับการรู้เห็นด้วยปัจจักขสิทธิ์ คือรู้เห็นประจักษ์ใจด้วยวิธีสมาธิภาวนาตามหลักพระพุทธานุสสาที่สอนไว้ การรู้เห็นด้วยวิธีนี้ เป็นการรู้เห็นที่ถูกต้องแม่นยำตามสิ่งที่มีอยู่เป็นอยู่จริง ๆ หมดทางสงสัย ฉะนั้นความรู้ความเห็นของท่านที่ทำถูกตามแบบฉบับจึงเป็นที่เชื่อถือได้ ไม่หลอกลวงตนเองและคนอื่นให้หลงมกมาย ทั้งเป็นผู้มีคติอันแน่นอนไม่เอนเอียง คุณธรรมที่ผู้บรรลุเกิดความเชื่อมั่นในบาป บุญ นรก สวรรค์ว่ามีจริงประจักษ์ใจนั้น ได้แก่จริยธรรมชั้นพระโสดาบันขึ้นไปถึงพระอรหันต์ผล เป็นผู้ตั้งมั่นอยู่ในอจลศรัทธา เชื่อมั่นต่อบาป บุญ นรก สวรรค์ว่ามีจริงไม่หวั่นไหว

พวกเราชาวสงฆ์และอุบาสกด้วยกัน จะไปแสวงหาคำสั่งสอนที่ถูกต้องตายตัวต่อความจริงที่ไหนอีก เข้าใจว่าไม่มีแล้ว นอกจากศาสนธรรมในวงพระพุทธานุสสานี้เท่านั้น ที่สะท้อนต่อความจริงทั้งไตรโลกธาตุตลอดมา จึงเป็นที่แน่ใจอย่างยิ่งของผู้เชื่อถือและปฏิบัติตาม มีอย่างเดียวกันว่า ทำอย่างไรพวกเราจึงจะพบความจริงซึ่งมีอยู่กับตัวและไม่ลุ่มลุ่มลุ่มลุ่มเป็นต้น ให้กลายเป็นชวากหนามก้นทางและทิ่มแทงจิตใจนี้ไปช้านาน เพราะสิ่งที่เราจะได้รับทั้งดีและชั่ว ทั้งสุขและทุกข์จากการทำของเราเองนั้น ยังมีอยู่มากมาย ทั้งที่ทำมาแล้ว ทั้งที่กำลังทำอยู่ และจะทำต่อไปจนหาที่สิ้นสุดมิได้ เพราะการท่องเที่ยวในวัฏสงสารของเรา ยังไม่มีกำหนดว่าจะสิ้นสุดลงเมื่อใด แม้จะไม่แน่ใจว่า ความสับสนต่อแห่งภพเราจะมีต่อไปอีกหรือไม่ หรือว่าตายแล้วสูญไปเลยก็ตาม นี่เป็นเพียงความคิดนึกเดาตามภาษาของคนที่ทุกข์ซึ่งพยายามหาทางออกเท่านั้น

ถ้าเชื่อว่าตายแล้วสูญ ก็เท่ากับสร้างความประมาทและความจนมุมให้แก่ตนมากขึ้น เพราะความเชื่อถือเช่นนี้ เป็นสาเหตุให้คนเราสิ้นท่าไม่มีทางออก จะทำความดีก็เข้าใจว่าไม่มีผู้คอยรับผล จะทำชั่วก็ไม่มีบาปเพราะไม่มีผู้คอยรับผลเช่นกัน สุดท้ายชอบใจทางไหนก็ทำตามอำเภอใจ โดยมากก็เป็นทางต่ำและปล่อยตัวทางความประพฤติแบบลอยแพ ไม่มีความรู้สึกใดมายั่วยุให้ระลึกถึงคุณและโทษที่เกิดจากการทำนั้นๆ แต่แทนที่จะเป็นไปตามความนึกฝืนกลับตรงข้าม คือเจ้าตัวผู้เข้าใจว่าตายแล้วสูญนั้น ต้องกลับเป็นผู้รับบาปหาบกรรมเสียเองตามกฎของกรรมซึ่งเป็นกฎธรรมชาติ อันใดๆ ผู้มีกิเลสเป็นผู้บงการจะหลีกเลี่ยงหนีไม่พ้น จำต้องยอมรับผลดีชั่วของตัวโดยไม่มีการแบ่งรับแบ่งสู้ เรื่องจึงไม่มีทางยุติลงได้ตามความคิดเดา ท่านจึงสอนให้เชื่อกรรมสิ่งที่ตนทำ และให้เลือกเฟ้นกรรมด้วยดีก่อนจะทำ

คำว่ากรรมแล้วไม่ว่ากรรมดีหรือกรรมชั่ว จะทำเพื่อใครก็ยังมีส่วนเพื่อตัวอยู่นั่นแล คนอื่นได้รับเพียงปลายเหตุ ส่วนผู้ทำต้องได้รับที่ต้นเหตุอยู่โดยดี เช่นเราโกรธให้คนอื่นแล้วแต่เขาส่งที่เราจะได้รับก็เพียงเสียงที่ออกจากปากเราและความหมายของการด่า แต่สิ่งที่เราได้รับก่อนเขา ก็คือความโกรธเขาซึ่งฝังใจมาก่อนแล้ว ขณะที่ด่าเขาแล้วความโกรธก็มีได้หายไป แต่จะฝังจมอยู่ที่ใจของผู้โกรธนั่นเอง ถ้าไม่แก้ให้หายด้วยวิธีที่ถูก ความโกรธจะไม่หายด้วยวิธีด่าทอ

ในธรรมท่านกล่าวเรื่องกรรมไว้ว่า เรามีกรรมเป็นของของตัว มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นแดนเกิดในกำเนิดต่าง ๆ มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นเพื่อนติดตาม มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เราทำกรรมอันใดไว้ จะเป็นบุญหรือเป็นบาป ต้องได้รับผลของกรรมนั้นสืบไปดังนี้ เหล่านี้มีได้เป็นคำเล็กน้อยพอจะถือเป็นเรื่องหาเหาเกาหมัด แต่เป็นคำตีตราประจำสัตว์โลกผู้สร้างกรรมต้องมีประจำตัวด้วยกันทุกราย ทั้งที่เชื่อว่ากรรมมีหรือไม่มี ให้ผลหรือไม่ให้ผลก็ตาม แต่ผู้อยู่ใต้กฎของธรรมชาติ ต้องเดินตามทางสายกรรมไม่มีทางปลีกแหวะไปเป็นอื่น เพราะเป็นเส้นทางจำกัดซึ่งบังคับให้ต้องเดิน และนี่คือศาสนธรรมที่ออกจากศาสดาผู้ลือนาม นำมาประกาศสอนโลกที่ยังไม่สามารถเชื่อตัวเองได้ ทั้งยังไม่ทราบแน่นอนว่าตนเป็นอะไรและเป็นมาจากอะไร อะไรพาให้เป็นมาเช่นนี้ จากนั้นแล้วจะเป็นอะไรต่อไป หรือว่าจะสูญสิ้นหมดความหมาย ทั้งที่ความหมายมีอยู่กับตัวผู้ก่อการ นรกสวรรค์มีไหม ถ้ามีอยู่ที่ไหน ทั้งที่ตัวอยู่ท่ามกลางนรกสวรรค์

ที่กล่าวนี้มิใช่คำสั่งสอนของคนธรรมดา ซึ่งชอบถือความเดาเป็นความจริง ชอบถือสิ่งที่ชั่วว่าเป็นของดี และชอบถือสิ่งที่ดีว่าเป็นของชั่ว แต่เป็นคำสั่งสอนของศาสดาผู้วิเศษและรู้ด้วยเครื่องมือที่ทันสมัย คือ ตาทิพย์ หูทิพย์ ใจทิพย์ที่บริสุทธิ์โชติช่วงส่งแสงสว่างทั่วโลกธาตุ ไม่มีสิ่งปิดบัง เห็นแจ้งชัดทั้งที่แจ้งและที่ลับ ทั้งที่ไกลและที่ใกล้ ทั้งอดีตอนาคต ในเหตุการณ์ทุกทิศทุกทางตามความเป็นจริง ด้วยพระญาณอันบริสุทธิ์หมดจดหมดมลทินสิ่งปิดบัง ความรู้ความเห็นประเภทอัศจรรย์ทั้งนี้ไม่มีสัตว์โลกรายใดสามารถค้นพบ และนำมาใช้สำหรับตัวและสงเคราะห์

หมู่ชนซึ่งหวังพึ่งผู้อื่นอยู่เป็นจำนวนมาก มีพระพุทธเจ้าพระองค์เดียวที่สามารถค้นพบ ทั้งเรียนจบวิมุตติสูงสุดภูมิไตรโลกธาตุแล้วนำมาประกาศแก่หมู่ชน

ใครเชื่อตามพระองค์ก็พยายามตามเสด็จ จนสำเร็จเป็นสาวกอรหันต์องค์บริสุทธิ์ขึ้นมาเป็นจำนวนมาก ให้โลกได้กราบไหว้บูชาเป็นขวัญใจสืบมาที่กำลังตามเสด็จด้วยข้อปฏิบัติคือทาน ศีล ภาวนาเป็นต้นก็มี อุตส่าห์พยายามละชั่วทำดีตามวิถีของผู้เชื่อกกรรม ดังพวกเราชาวพุทธทั้งหลายบำเพ็ญกันมาโดยลำดับลำดับ ไม่ปล่อยศรัทธาให้ร่วงโรยไปประโยชน์ กอบโกยโทษมาเผาผลาญตัว ไม่ประมาทเมามัวในชีวิตสังขารซึ่งนับวันผ่านไป ใกล้ต่อความสิ้นสุดยุติเข้าทุกเวลานาที ความดีที่ควรจะได้ไม่ปล่อยให้ผ่านมือ รับผิดชอบถือรับบำเพ็ญ รับผิดชอบเซ็น รับผิดชอบขาย เวลาตะวันออกสายร่างกายแก่ແຍ່ลงจะไม่เสียผล สมกับเกิดมาเป็นคนทั้งชาติในแดนพระศาสนา มีศรัทธาฝึกฝนทรมาณตนตามทางนักปราชญ์ นับว่าฉลาดในการรักษาตัวไม่กลัวภัยคือความทุกข์ทรมาณ

นั่งอยู่ก็เป็นสุข นอนอยู่ก็สบาย เวลาตายไปก็ไม่มีความเศร้าโศก จะอยู่ที่ใดไปที่ใดก็มีบารมีธรรมตามรักษา มีวาสนาคุ้มครอง เนืองนองไปด้วยทิพยสมบัติเครื่องเสวยบำเรอ ไม่ขัดสนทนทุกข์ มีสุคติเป็นที่ไป มีวิมานทองเป็นที่อยู่เสวย ยิ่งกว่านั้นถ้าไม่ฟุ้งเพื่อเปลอตัวเมามัวประมาทด้วยสิ่งบำรุงบำเรอ อุตส่าห์บำเพ็ญเพิ่มเติมต่อไปไม่ลดละ ย่อมเป็นนิสัยปัจจัยให้ถึงพระนิพพาน ตัดกิเลสขาดจากสันดานเป็นบรมสุขสิ้นทุกข์ทางใจแน่นอน เพราะคำสั่งสอนที่ชี้แนวทางโดยถูกต้องไม่ทำให้ผิดทาง

ส่วนผู้ที่ไม่สนใจต่อตนและไม่เชื่อผลที่จะพึงได้รับการผลิตกรรมที่ตนทำขึ้น ย่อมเป็นผู้สุดวิสัยที่ใครๆ จะช่วยได้ แม้พระพุทธเจ้าก็ทรงทอดอาลัย เพราะถ้าเปรียบกับโรคก็เป็นโรคสุดวิสัยที่หมอจะรักษาให้หายได้ จึงควรถือเป็นเรื่องธรรมดาที่มีประจำโลก นี้เรากล่าวธรรมไปถึงไหนกันแล้วนี่ กล่าวเรื่องกรรมที่พาสัตว์ให้หมุนเวียนมิใช่หรือ ผู้เขียนเลยเขียนวนเวียนจนหาที่จบที่ลงไม่ได้ยิ่งกว่ากรรมเสียอีก

หลักทรัพย์สำคัญที่ไม่ควรมองข้ามไปอย่างหนึ่งคือหลักใจ นี้ควรฟังลงลึกกว่าสิ่งอื่นใด ถ้าฝังต้นเวลาถูกพายุคือสิ่งยั่วยวนชวนให้หลงมาพัดเพียงเฉียดๆ แวบเดียวเท่านั้นก็โอนเอนและล้มละลายไปตามอย่างไม่เป็นท่า หากไม่มีอุบายพาหลบหลีกก็ต้องจอดจมไปเลย ท่านจึงสอนให้ตั้งหลักจิตด้วยธรรมเครื่องเหนี่ยวรั้งใจด้วยดี เพื่อต่อต้านกับพายุเครื่องทำลายที่มาจากที่ต่างๆ ไม่มีประมาณ ยิ่งปัจจุบันนี้กำลังหัวเลี้ยวหัวต่อกับสิ่งคละเคล้าเร้าใจซึ่งมาจากร้อยแปดทิศ ที่ล้วนเป็นสิ่งที่ควรระวังกันอย่างมาก ทั้งไม่เลือกเพศและวัยด้วย ถ้าเปลอหลวมตัวเข้าไปเป็นเจ็บแน่ อย่างน้อยก็คางเหลือง และอาจเป็นคนวิกลไปเป็นเวลานานกว่าจะฟื้นได้ อย่างหนึ่งก็ลงทะเลกลายเป็นปลาฉลามน้ำไปเลย ไม่มีทางกลับตัวได้

สิ่งทั้งนี้นับวันเวลาเพิ่มขึ้นยิ่งกว่าอายุบูแค่ม และระบอบทั่วประเทศเขตแดนบ้านนอก คอกนา ในป่าในเขา เมืองเล็กเมืองใหญ่ ทุกซอกตรอกซอย ท่านว่าเป็นสิ่งทำลายจิตใจและ ทรัพย์สินซึ่งเป็นสิ่งมีคุณค่ามากในโลก ให้เสื่อมโทรมและฉิบหายไปได้ ถ้าไม่รักษาเครื่องต้านทานและป้องกันไว้ทันแต่ต้นมือ ผู้มีธรรมมองเห็นการณ์ไกลจะพอยับยั้งตัวและรั้งเพื่อนมนุษย์ผู้หวังพึ่งธรรมไว้ได้ ไม่เป็นทะเลเพลิงไปตาม ราคาคุคินา โทสคคินา ไปทีเดียว

คำว่า “ธรรม” คือความร่มเย็นอันสุดจะกล่าว และเป็นหลักยึดที่เยือกเย็นเป็นสุขแก่ผู้ พึ่งพิง มีเหตุกับผลคือควรหรือไม่ควรเป็นเครื่องทดสอบ ทั้งเหตุและผลรวมตัวเข้าเรียกว่าธรรม การพิสูจน์หาความจริงแห่งความเสื่อมและความเจริญของการกระทำ ด้วยการพิจารณาก่อนทุก กรณี นั่นคือผู้มีธรรมและยึดธรรมเป็นหลักใจ และนั่นคือผู้มีวิชาธรรมเครื่องป้องกันตัว ผู้เช่นนี้ เป็นเด็กก็ตาม เป็นผู้ใหญ่ก็ตาม จะเป็นผู้สามารถรักษาตนและทรงตัวได้ในท่ามกลางแห่งความ ป่วนปั่นผันผวนนานาชนิดอย่างน่าชม

เราจะสำนึกและประพฤติดังไร จึงจะสมกับเราเป็นมนุษย์ที่สูงศักดิ์ทั้งคน ซึ่งบิดา มารดาท่านเลี้ยงมาด้วยความลำบากยิ่งกว่าเลี้ยงสัตว์ตัวใดในโลก ตามหลักธรรมท่านสอนเน้น หนักลงในตน คือตัวเราแต่ละท่าน เพื่อเจ้าตัวได้รู้สึกรู้สัจสำคัญของตนไม่ลืมตัวเป็นใจความว่า ตนนั้นแลเป็นที่พึ่งของตน คนอื่นหาเป็นที่พึ่งอันแท้จริงได้ไม่ จงพยายามเตือนตนด้วยตนเอง เสมอ ดังนี้ก็เพื่อกันความลืมตนนั้นแล อันเป็นต้นทางแห่งความเสียหายนับแต่ส่วนย่อยจนถึง ส่วนใหญ่ ย่อมเป็นที่ยอมรับกันทั่วโลกว่า ตนเป็นที่รักสงวนอย่างยิ่งของแต่ละบุคคล

การมองข้ามตนจัดเป็นผู้ไร้สาระ ไม่มีความสำคัญใดๆ ภายในตัวเลย ถ้าเป็นบุตรธิดาก็ มีแต่ก่อความเดือดร้อนวุ่นวายไปตามเพศและวัยของตน ให้แก่บิดามารดาญาติวงศ์สกุลตลอดผู้ เกี่ยวข้อง เป็นนักเรียนก็ก่อความเดือดร้อนไม่สงบให้แก่ครูอาจารย์ผู้ปกครองทางโรงเรียน การ คบเพื่อนหญิงชายก็ชอบคบคนประเภทในลักษณะเดียวกันกับตน เป็นคนงานในบ้านหรือใน สถานที่เช่นไรก็ร้อยเล่ห์พันนัยปลงใจเชื่อถือไม่คอยได้ เป็นสามีก็ชอบมีนิสัยชอบเที่ยวเตร็ดเตร่ เร่ร้อนไปตามสถานที่ที่จะคอยผลาญคนทั้งเป็นและทรัพย์สินไม่เหลือติดตัว ชอบควงกับแฟน หม้ายแฟนสาว ซึ่งเป็นประเภทยาพิษมาทิ่มหูแทงตาบาดใจภริยาและลูกๆ ในครอบครัวให้เกิด ความร้าวรานไม่มีความสุขได้ กลายเป็นครอบครัวผัวเมียหลุมนรก

คนในบ้านตกเป็นเหยื่อแห่งความขมขื่น เพราะกล้ำกลืนแต่ความทุกข์ความคับแค้นใจ ไปตามๆ กัน ไม่มีเวลาผาสุกเจริญใจสมกับมีสามีซึ่งเป็นเหมือนคู่พึ่งเป็นพึ่งตายกันช่วยแบ่งเบา บรรเทาทุกข์ แต่กลับเพิ่มพูนไฟนรกอเวจีให้ทวีคูณ ประหนึ่งตกรรกลุมสามีเทวทัต ถ้าเป็น ภริยาก็นิสัยชอบเป็นคนเจ้าชู้มีคู่ครองมาก ชอบประดับตัวมั่วสุม แต่งหน้าทาตัวหัวกระเป่า เทียวจ่ายตลาดตามสถานที่เร่รุ่มย่งมาย เทียวชมทิวทัศน์ตามตรอกซอกซอย คอยหาเหยื่อที่ เลื่อนลอยมาตามวิสัยของคนคลั่งอารมณ์.... ไม่มีความสำนึกกระดากอาย เงินทองสามีหามาได้

เอาไปสังหารเกลี้ยงไม่มีเหลือ ยิ่งกว่าโจรผู้ลือนาม กิจการบ้านเรือนไม่นำพา เรื่องการพนันชั้นต่อแล้วเป็นถึงไหนถึงกันไม่มีคำว่าถอยเอาเลย สมกับเป็นนักต่อสู้จริง

ถ้าจะแยกประเภทความลึมหลับตัวให้กว้างขวางออกไป รู้สึกจะหาที่สิ้นสุดได้ยาก จึงกรุณาท่านผู้อ่านคิดแยกออกไปเองตามความประสงค์ นับแต่เล็กถึงใหญ่เป็นชั้น ๆ ไปตลอดส่วนรวมอันมีวงกว้างแคบต่าง ๆ กัน ก็ความลึมหลับไม่ล้ามนึกตัวว่ามีความสำคัญนี้เกิดขึ้นในรายใด กาลใด สถานที่ใด และสิ่งใด ๆ รายนั้น กาลนั้น สถานที่นั้น สิ่งนั้น ๆ จะขาดความเอาใจใส่ดูแลรักษาและจะกลายเป็นของไร้สาระไปตาม ๆ กันเป็นลำดับ ทั้งที่สิ่งเหล่านั้นมีสาระประจำอยู่ในตัวของมันเอง

คนเราถ้าไม่เห็นความสำคัญในตนเพียงอย่างเดียว ย่อมขาดความสนใจที่จะรักษาวล สงวนตัวเพื่อประพฤติดี ตลอดถึงการทำการงานเพื่อความสมบูรณ์พูนผลในทางโภคทรัพย์ อาจเป็นคนปล่อยตัวปล่อยใจให้เสียไปวันละเล็กละน้อย จนกลายเป็นคนหมดหวังไม่มีทางพึ่งตัวเองได้ แม้คนอื่นจะมาพึ่งก็พึ่งไม่ได้ ในธรรมท่านสอนไว้ว่า อย่าประพฤติดัวเป็นคนรกโลก ทั้งนี้พอจะเทียบได้จากสิ่งที่บังตาเรา แม้จะเป็นวัตถุชิ้นเล็ก ๆ ก็ตามมาบังตาเรา ย่อมทำให้มองสิ่งต่าง ๆ ที่ต้องการไม่เห็นได้อย่างชัดเจนเลย ยิ่งสิ่งนั้นเป็นวัตถุชิ้นใหญ่และมีจำนวนมากด้วยแล้วก็มีอำนาจปิดตาเราได้อย่างสนิทจนมองอะไรไม่เห็นเลย

ที่กล่าวนี้เทียบกับสิ่งที่ไม่ดีที่รกรุงรังอยู่ในตัวในใจของบุคคลแต่ละคน แม้จะไม่มีมารายและไม่มีจำนวนมากจนปรากฏชัด ก็พอจะทำการกีดขวางตัวเองและผู้อื่นได้พอดู ยิ่งมีมารายและมีจำนวนมากที่ต่างคนต่างชอบ ต่างคนต่างสั่งสมขึ้นด้วยแล้ว โลกนี้แม้จะกว้างโดยปริมาณสถานที่อยู่ แต่ก็กลายเป็นโลกคับแคบไปได้ ในลักษณะโบราณกล่าวไว้ว่า คับที่พออยู่ได้ แต่คับใจอยู่ยากอยู่โดยดี นี่แสดงว่าความคับแคบมารวมอยู่ที่จิตใจ จะทำอะไรก็ไม่สะดวกอยู่ที่ไหนก็ไม่สบาย มีแต่สิ่งมาบีบบังคับ มาทับให้แหลก มากระแทกให้เหลว มาทำให้เลวลงโดยลำดับ ทำนองคำพังเพยที่พูดกันมาจนติดปากติดใจว่า ถ้ายลงบนบกก็ยาก ถ้ายลงน้ำก็ยาก ถ้ายรดศีระระจุมกลงไปแบบค้ำคาว ไม่ต้องมีน้ำมีบกจะเป็นอย่างไรจะดีไหม เป็นเชิงคำถามแทรกอยู่ด้วย

แต่ก็มีคำตอบแทรกอยู่ด้วยเช่นกันว่า ถ้ายถ่ายแบบค้ำคาว คนก็ต้องเป็นค้ำคาวไปถ่ายแบบคนถึงจะเรียกว่าคน เพราะเราไม่ใช่ค้ำคาวจึงจะทำอย่างนั้นไม่ได้ บนบกอันเป็นสถานที่ไม่สมควรก็อย่าไปถ่าย มันเป็นโทษ และไม่น่าดู เป็นสิ่งอุจาดบาดตา ในน้ำ เช่น ในหม้อในโอ่งในบึงในบ่อ น้ำใช้น้ำดื่มที่สงวนรักษาเป็นของที่ไม่ควรทิ้งนั้น นอกจากน้ำในกระบอกหัวส้วมนั้นไม่เป็นไรใช้ได้ทั่ว ๆ ไป นี่กล่าวเรื่องความประมาทลึมหลับตนว่าอาจทำชั่วได้ในที่ที่พึงระวัง ไม่ว่าในน้ำหรือบนบก ไม่เลือกกาลสถานที่และบุคคลใด ๆ ผู้ที่พลอยได้รับความทุกข์เดือดร้อนไปด้วย ก็ไม่อาจเลือกกาลสถานที่และว่าเป็นบุคคลเช่นไร มีทางจะได้รับโดยทั่วไป ความประมาทลึมหลับตนมี

มากขึ้นเพียงไร ความเดือดร้อนวุ่นวายไม่สงบทั่วๆ ไปย่อมมีมากขึ้นเพียงนั้น ไม่ใช่เป็นของดี พอจะนอนใจ ไม่มองดูจุดเสื่อมโทรมคือใจซึ่งพร้อมที่จะเลวลง ถ้าไม่ได้รับการเหลียวแล

คำว่าคนสำคัญของโลก จึงควรมองดูตัวเราแต่ละท่านผู้หวังพึ่งตน และสนใจรักษาอย่า ปล่อยปละละเลย เพราะความเสื่อมและความเจริญมีทางจะเกิดกับตัวเราอยู่ทุกขณะที่ผู้นำ คือ ใจจะพาให้เป็นไป ใจถ้าได้รับการอบรมในทางที่ถูกย่อมจะเป็นผู้นำในทางเจริญได้ ไม่มีอะไร เสมอเหมือนในโลกมนุษย์เรา ท่านผู้มีความฉลาดแหลมคมต่อแ่งต่างๆ ของโลกได้อย่างยอดเยี่ยมก็คือพระพุทธเจ้า ทรงแสดงว่า ใจเป็นต้นเหตุสำคัญที่ควรได้รับการอบรมด้วยดี จะเป็นผู้มี ติราแห่งความดีรับรองประจำตัว ติรานี้ผิดกับติราทั้งหลาย มีติราสินค้าตราประจำตำแหน่งหน้าที่เป็นต้น ติราเหล่านั้นเป็นเพียงทำไว้เพื่อให้โลกรู้กันตามความนิยมในสมัยนั้นๆ เท่านั้น และมีการเปลี่ยนแปลงยกย้ายเป็นอย่างอื่นได้ไม่แน่นอน ส่วนติราแห่งความประพฤติตัวดีตามเพศ และวัยนั้นๆ นั้นเป็นติราที่งดงามและมีรสชาติดูดีเต็มแก่ผู้ทำและผู้เกี่ยวข้องตลอดสภาพชนทั่วๆ ไปเป็นอย่างดี ให้เกิดความสนิทรักชอบไม่มีวันจืดจาง

เป็นเด็กก็ตาม เป็นผู้ใหญก็ตาม เป็นชายก็ตาม เป็นหญิงก็ตาม ถ้ามีติราคือความ ประพฤติดีเป็นเครื่องประดับแล้ว จะเป็นผู้งดงามไปตามเพศและวัยไม่มีเวลาเสื่อมโทรมไปตาม วัยเลย จะเป็นผู้ทรงความงามไว้ได้ตลอดกาลสถานที่ โดยไม่วิตกกังวลกลัวจะร่วงโรยไปจากตัว ไม่เหมือนเครื่องประดับอื่นๆ ซึ่งเต็มไปด้วยความกังวลและมีภัยรอบด้าน

ระเบียบขนบธรรมเนียมคือศีลธรรมอันดีงาม เป็นสมบัติอันล้ำค่าของคนฉลาดผู้มอง เห็นการณ์ไกล นับถือเป็นเครื่องดำเนินชีวิตและฝากเป็นฝากตายมาประจำสมัย ไม่ยอมทอดทิ้ง ปล่อยวาง และถือเป็นหลักสำคัญในการอบรมกุลบุตรกุลธิดาตลอดมา จนถึงสมัยปัจจุบัน ประหนึ่งท่านบิโฆที่เต็มไปด้วยน้ำใสสะอาดซึ่งได้รับการบำรุงรักษาด้วยดี เป็นสถานที่อันนวย ประโยชน์แก่นุชนรุ่นหลัง ได้อาศัยอาบดื่มแก้กระหายคลายความทุกข์ร้อนมีประการต่างๆ เสมอมา คือยึดถือเป็นหลักปฏิบัติเพื่อตัดตนให้เป็นไปในแนวแห่งขนบประเพณีและศีลธรรม อันดีงามประจำนิตย์ตลอดมา

แต่ตกมาสมัยที่กำลังชุกชุมไปด้วยสิ่งสะดุดตาสะดุดใจในยุควิวาทนี้ หวังน้ำใหญ่คือ ขนบธรรมเนียมและศีลธรรมอันเป็นสมบัติล้ำค่า กำลังถูกความสับสนคละเคล้านานาชนิดเข้า ประชิดติดพัน ประหนึ่งกลายเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จึงน่ากลัวสมบัติดังกล่าว ตลอดผู้ที่เคย เป็นเจ้าของของสมบัตินั้นมาตั้งเดิม จะกลายเป็นอวาทไปตามสมัย ถ้าต่างท่านที่เป็นเจ้าของ แห่งความดีไม่ช่วยกันต้านทานไว้ ด้วยการเลือกเฟ้นใคร่ครวญ และเลือกเก็บเอาสิ่งที่เห็นว่าคู่ ควรแก่ตน และสุขภาพชนคนของเราเสียแต่บัดนี้ ซึ่งยังไม่สายจนเกินไป เพราะความระคนคละ เคล้าด้วยสิ่งต่างๆ นานาชนิดซึ่งยังมีแถมมีเพิ่มปริมาณขึ้นทุกกระยะนี้ จึงยากที่จะทราบได้ว่าอะไร

เป็นอะไร สิ่งคละเคล้าดังกล่าวนี้ทำความสับสนวุ่นวายอยู่ไม่น้อย ที่จะคัดเลือกนำมาอบรม
 กุสบุตรกุสธิดา เพื่อเป็นคนดีมีชื่อมีแปสืบต่อไป จึงควรเลือกเฟ้นด้วยดี

ตามหลักธรรมท่านสอนไว้เพื่อกันความผิดพลาดบาตใจว่า **นิสฺมมฺ กรณฺ์ เสฺยฺโย**
 ใคร่ครวญก่อนแล้วค่อยทำในกิจทุกอย่าง ประเสริฐแล ดังนี้ มิใช่เรื่องเล็กน้อย แต่เป็นเรื่องใหญ่
 โตรอบจักรวาลทีเดียว ผู้อยู่ในขอบเขตของจักรวาลอันเป็นสถานที่ที่สถิตอยู่แห่งความดีและ
 ความชั่วซึ่งอาจเผชิญได้ จึงควรใช้ความใคร่ครวญด้วยดีก่อน จะเป็นนิสัยของผู้รอบคอบประจำ
 ตัวในที่ทั่วไป ความบกพร่องในธรรมข้อนี้แม้จะเป็นคนชาติชั้นวรรณะใดก็ไม่น่าดูน่าชม พอจะ
 ทราบได้ในที่ทั่วไป บุตรธิดาไม่เชื่อฟังโอวาทของบิดามารดา ประพฤติตนตามใจชอบไม่มี
 ขอบเขตเป็นรั้วกันแฉ่งอยู่บ้างเลยดังนี้ ก็เพราะขาดธรรมข้อนี้ เด็กชู้เกียจเรียนหนังสือและไปโรง
 เรียน ไม่เชื่อฟังคำตักเตือนสั่งสอนของอาจารย์ในโรงเรียน เปื่อหน่ายต่อการศึกษาทุกด้าน ก็
 เพราะขาดธรรมข้อนี้ เด็กหญิงเด็กชายที่เห่อเหิมไปตามสิ่งยั่ววนต่างๆ แบบรลยนต์ไม่มีเบรค
 คือไม่มีสติปัญญาช่วยยับยั้งชั่งตวงบ้าง เพลินเหยียบแต่คันเร่ง คือวิ่งตามความใฝ่ฝันมั่นใจว่าจะ
 สมหวังดังที่วาดมโนภาพไว้ ไม่นึกเฉลียวมองความผิดพลาดที่จะเกิดขึ้นจากความคิดและการทำ
 นั้น ๆ บ้างเลย ก็เพราะขาดธรรมข้อนี้

คำว่าใคร่ครวญก่อนแล้วค่อยทำกิจทุกอย่าง นี่คือรั้วกันความผิดพลาดและความเสีย
 หายได้เป็นอย่างดีเยี่ยม เพราะคนที่ทำอะไรมีการใคร่ครวญก่อน ย่อมมีผิดพลาดน้อย ผิดกับ
 คนที่ไม่ใคร่ครวญอยู่มากทีเดียว

โปรดท่านผู้มีความรับผิดชอบในตัวเองด้วยกัน นำธรรมบทว่า **“นิสฺมมฺ กรณฺ์ เสฺยฺโย**
 ใคร่ครวญก่อนแล้วค่อยทำในกิจทุกอย่าง” ไปท่องบ่นไว้เสมอ อย่าให้เห็นห่างจากใจ เวลาจะทำ
 กิจการทุกอย่างทั้งกิจในบ้านนอกบ้าน ตลอดในวงงานต่างๆ ไป ไม่ยกเว้นที่ธรรมข้อนี้จะไม่เข้า
 ไปแฉ่งอยู่ ผู้ทำจะเห็นผลประจักษ์ใจ เวลาคบกับเพื่อนหญิงชายต่างเพศหรือเพศเดียวกัน เวลา
 รักใคร่ เวลาเกลียดใคร เวลาโกรธแค้นใคร เวลาจะจับจ่ายเงินทองของมีค่าแต่ละครั้ง นับแต่
 หนึ่งสตางค์หรือหนึ่งบาทขึ้นไปถึงจำนวนมาก จ่ายด้วยความอยากอันเป็นนิสัยเคยชินมาดั้งเดิม
 หรือจ่ายเพราะความจำเป็นจริงๆ สิ่งที่ได้มาจากการจ่ายเป็นประโยชน์สมค่าของเงินที่เสียไป
 หรือไม่ หรือกลายเป็นสื่อแห่งความเสียหายแก่ตนและครอบครัวในขณะนั้นและกาลต่อไป
 เวลาคบกับเพื่อนต่างเพศซึ่งกำลังอยู่ในวัยที่ไวไฟด้วยกัน และคู่รักพาไปเที่ยวในที่ต่างๆ ควร
 ท่องคาถานี้เป็นพิเศษ ไม่เช่นนั้นันมีหวัง.....

เวลาเห็นสิ่งแปลกหูแปลกตาผ่านเข้ามาไม่ว่าสิ่งที่มีชีวิตหรือหาไม่ โดยมากหมายถึงสิ่ง
 ยั่ววนกวนใจให้กระเพื่อมขุ่นมัวเพราะความรักชอบ เวลาเขาเข้าป่าดงพงลึกที่เต็มไปด้วยสัตว์
 ร้ายนานาชนิด เขามีเครื่องป้องกันและรักษาตัว แต่เวลาเราเข้าป่าและอยู่ป่าแห่งมนุษย์ที่เต็มไปด้วย
 ด้วยเล่ห์เหลี่ยมกลมารยาอันเป็นสิ่งล่อแหลมต่อภัยต่างๆ เราจะมีอะไรเป็นเครื่องป้องกันและ

รักษาตัว จึงจะบริสุทธิ์และปลอดภัยทั้งตัวเราและทรัพย์สิน เพราะป่าแห่งมนุษย์รู้สึกมีสิ่งลึกลับที่คาดไม่ถึงและอาจเป็นภัยแก่ตัวเราและทรัพย์สิน มีอยู่มากที่สุดที่จะรู้ทั่วถึง เวลาเราเข้าป่าชมหมู่มานานาชนิด กับเราเข้าสังคมแห่งมนุษย์ชมบุรุษสตรีที่มีรูปร่างลักษณะจรตนิสัยต่างๆ กัน เราจะมีความรู้สึกระวังตัวทางไหนมากกว่ากัน เวลาคิดถึงคู่รักที่พ่อแม่ไม่เห็นดีด้วย ซึ่งเป็นเรื่องกระทบกระเทือนใจอย่างมากจะควรปฏิบัติอย่างไร

เวลามีคู่ครองแล้วควรจะปฏิบัติอย่างไรต่อกัน จึงจะเป็นไปเพื่อความสุอันราบรื่นทั้งสองฝ่าย สวมกับมีคู่ครองไว้เพื่อแบ่งหนักแบ่งเบาบรรเทาทุกข์แก่กันและกันแท้ และอะไรที่เป็นเรื่องทิ่มแทงใจอย่างมากของคู่ครอง ซึ่งอาจเป็นเรื่องคอขาดบาดตายต่อกันได้เมื่อเหลือทนเวลามีลูกเต้าเกิดขึ้นมา จะควรทำตัวเป็นตัวอย่างที่ดีให้ลูกยึดเป็นคติทางเดินของชีวิตจิตใจต่อไปอย่างไรบ้าง ลูกของเราถึงจะเป็นคนดีไม่ได้บ่นเข้าบ่นค่าจนเป็นที่รำคาญทั้งสองฝ่าย ผลสุดท้ายก็ยึดไม่ได้ว่าฝ่ายไหนผิดฝ่ายไหนถูก เพราะเรื่องเป็นเท่ากัน แต่แบบพิมพ์รู้สึกจะสำคัญกว่าสิ่งที่สำเร็จรูปออกมา คือลูกผู้เดินตามหลังพ่อแม่ ผู้ใหญ่เราจึงควรสำนึกตัว

ที่กล่าวมาเป็นข้อๆ นี้ เท่ากับผูกปัญหาถามตัวเองและนำธรรมบทว่า “นิสมม กรณฺเญสโย ใคร่ครวญก่อนแล้วค่อยทำกิจทุกอย่างประเสริฐแล” เข้ามาวินิจฉัยใคร่ครวญและตัดสินใจว่าควรหรือไม่ควร ก่อนลงมือเคลื่อนไหวไปตามสิ่งที่ตนคิดจะทำทุกๆ สิ่ง จะเป็นความรอบคอบในตัวเองและสิ่งที่ทำ ไม่ค่อยผิดพลาด ผู้เกี่ยวข้องกับเรามีจำนวนมากน้อยก็พลอยได้คิดและเป็นสุขไปด้วย ไม่ค่อยมีเรื่องยุ่งเหยิงในครอบครัวและวงงานต่างๆ ที่ตนมีส่วนเกี่ยวข้อง จึงโปรดท่านผู้อ่านนำธรรมบทนี้ซึ่งเป็นเหมือนกุญแจดอกสำคัญมาเปิดข้อความต่างๆ เอาเอง อาจเกิดอุบายแยบคายและกว้างขวางยิ่งกว่าในหนังสือซึ่งกำลังอ่านอยู่ขณะนี้ก็ได้ เพราะธรรมบทนี้เป็นปัญญาธรรม ผู้นำไปขบคิดจึงกลายเป็นปัญญาชนขึ้นมา ทั้งหญิงทั้งชายทั้งเด็กและผู้ใหญ่โดยไม่เลือกกาล สถานที่ การงาน

แม้กิจหรือสิ่งที่ควรหรือไม่ควรอื่นๆ ที่ไม่ได้ระบุไว้ในที่นี้ กรุณานำธรรมบทนี้เป็นเครื่องกำกับรักษาเถิด จะเป็นความรอบคอบรอบด้าน ถ้าเป็นงานก็จะเรียบร้อยไม่กรงูรงนำเกลียดน่ากลัว ถ้าเป็นสามีภรรยาที่รักกันดีพิถีพิถันต่อกันได้ ไม่น่าโมโห ถ้าเป็นเด็กก็เป็นเด็กที่น่ารักน่าสงสาร เพราะความฉลาดและอ่อนโยนด้วยมารยาท ถ้าเป็นหญิงสาวก็ฉลาดและสุภาพอ่อนโยนบริสุทธิ์น่ารัก ไม่มีตัวบุงตัวหนอนซอนไซกัลดันโค่นราก ทรงตัวไว้ด้วยความเที่ยงธรรมอย่างน่าชม ประวัตติงดงามควรแก่การเป็นกุลสตรี และเป็นศรีสะเกไ้แก่สกุลได้ตัวอย่างน่าสรรเสริญ ทั้งนี้เพราะคุณธรรมบทว่า “ใคร่ครวญก่อนแล้วค่อยทำในกิจทุกอย่าง” เป็นเครื่องเชิดชูประดับเกียรติยศชื่อเสียง ช่วยให้หญิงชายในวัยนั้นๆ สวยงามลึกซึ้งจับใจ ยิ่งกว่าเครื่องประดับอื่นใดในโลก

โลกที่มุ่งความสงบร่มเย็นทั้งภายในภายนอก และเป็นโลกที่มีความหมายไม่น่าเบื่อหน่ายรำคาญ จึงควรมีธรรมเป็นเครื่องประดับตัวเป็นคู่เคียงกับเครื่องประดับภายนอก จะเป็นโลกที่สวยงามทั้งภายในและภายนอก ตลอดครอบครัวที่อยู่อาศัย สถานที่ทำงานและวงงานต่างๆ มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย เพราะธรรมเป็นเครื่องชักฟอกสิ่งสกปรกทั้งหลายให้สูญสิ้นไป ผลก็คือความอยู่ร่วมกันด้วยความร่มเย็นเป็นสุขทั่วประเทศเขตแดน

วิธีปฏิบัติต่อสิ่งที่จะทำความสกปรกกรงรังแก่เราทั้งปัจจุบันและอนาคต พึงปฏิบัติเช่นเดียวกับการหลบภัยในยามสงคราม คือต่างคนต่างหาที่หลบซ่อนในที่ต่างๆ ที่เห็นว่าจะเป็นที่ปลอดภัย ไม่ทำตัวเป็นคนกล้าหาญบานประมาท สิ่งยั่ววนกวนประสาทที่ชวนให้ลุ่มหลงต่างๆ ไม่มีประมาณนี้จัดเป็นภัยเช่นเดียวกับสงคราม เพราะสามารถทำสุขภาพร่างกายจิตใจและทรัพย์สินสมบัติให้ฉิบหายวายปวงได้อย่างไม่มีปัญหา และไม่มีปัญญาจะแก้ถ้าไม่เตรียมแก้ไว้เสียแต่เวลาที่ยังไม่ถูกผูกมัด คือขณะที่ยังมีสติสัมปชัญญะอยู่กับตัวเวลานี้

การแก้หรือการหลบภัย จำต้องยึดหลักธรรมเป็นรั้วกัน หรือเป็นเครื่องมือป้องกันตัวไว้อย่างมั่นคง เพราะธรรมเป็นความหมายสำคัญต่อจิตใจมนุษย์มากจนคาดไม่ถึง แปลว่าเขตปลอดภัยบ้าง ความปลอดภัยไร้ทุกข์บ้าง เกะอั้นปลอดภัยของใจบ้าง มากมาย ผู้ปฏิบัติตามจะเป็นผู้ปลอดภัยเสมอไป จะยกมาเพียง ๕ ข้อแต่โดยย่อพอเป็นเครื่องพิจารณาและยึดเป็นหลักใจ คือ สติ ความรู้ในสิ่งที่เกี่ยวข้องกับตน ปัญญา การไตร่ตรองเหตุผลว่าควรหรือไม่ควรขณะที่จะปฏิบัติต่อสิ่งทั้งปวง ศรัทธา ความเชื่อต่อการทำงานที่ชอบของตนว่า ผลจะต้องอำนวยประโยชน์ให้อย่างแน่นอนจนเวลาสำเร็จแล้ว วิริยะ ความเพียรพยายามในกิจการไม่ลดละจนเป็นผลสำเร็จ สมาธิ ความมั่นใจต่องานแขนงต่างๆ มีการศึกษาเป็นต้นอย่างหนักแน่นไม่รามือพยายามจนงานนั้นๆ สำเร็จตั้งใจหวัง

ทั้ง ๕ ข้อนี้เรียกว่า พลธรรม แปลว่าธรรมที่มีกำลังมาก ผู้มีธรรมนี้อยู่ในใจทำอะไรย่อมสำเร็จ ธรรมทั้งนี้แล้วแต่จะโน้มไปในทางใด ธรรมนี้ก็กำลังให้สำเร็จในทางนั้น การโน้มไปพิจารณาเพื่อเป็นอุบายรักษาตัว ก็ย่อมหักห้ามตนได้ด้วยธรรมนี้ เช่น เราเดินไปเจอเขากำลังเล่นการพนัน เกิดคิดอยากเล่นกับเขาขึ้นมา เรารีบนำ สติ มายับยั้งตัว และปัญญา มาวิจารณ์เหตุและผลของการพนันว่ามีประโยชน์อย่างไร จนเห็นจริงด้วยปัญญาโดยถ่องแท้แล้ว ศรัทธาก็เชื่อตาม ว่าถ้าขึ้นเล่นตนต้องเป็นคนเสียหาย แม้จะได้ทรัพย์มาเพราะการพนันก็ไม่มีประโยชน์เท่าตัวเราซึ่งกำลังจะทำความเสียหายแก่ตนอยู่เวลานี้ สมาธิ ก็มั่นใจว่าถ้าขึ้นอยู่ต่อไปตัวมีหวังเป็นคนเสียหายแน่นอน แล้วไม่ยอมให้ใจที่คิดอยากเล่นการพนันจ้องๆ มองๆ อยู่ต่อไป วิริยะ เพียรหลุดลากตนออกจากที่นั่นทันทีและผ่านพ้นความเสียหายไปได้อย่างหายห่วง แม้เราไปพบผ่านอะไรต่ออะไรก็ตาม ที่เป็นสิ่งจะทำให้เสียหายก็ควรปฏิบัติด้วยธรรมตามนัยนี้ ท่าน

จะเป็นคนดีเชื่อถือตัวเองได้และพึ่งตัวเองได้ บิดามารดาก็เบาใจไม่เป็นห่วงใยมากไป กลัวจะเสียหายด้วยเรื่องต่าง ๆ

ถ้าต่างมีธรรมคือสติปัญญาเป็นต้นอยู่กับตัว แม่คุณของพ่อแม่ที่อยู่บนศีรชะตลอดเวลาก็อาจจะลืกันได้ ไม่กลายเป็นลูกกบลูกปลาไป โดยไม่รู้ลึกรู้ว่าเราเป็นลูกมนุษย์ทุกคน ธรรม ๕ ข้อคือ สติ ปัญญา ศรัทธา วิริยะ สมาธิ มีทั้งฝ่ายเหตุที่จำต้องปฏิบัติตาม ทั้งฝ่ายผลที่จะคอยอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ปฏิบัติตาม คือ เป็นคนดีมีกลิ่นหอมหวาน ชวนให้นิยมรักชอบตลอดกาล ฉะนั้นธรรมจึงเป็นสมบัติอันมีค่าและจำเป็นมากกว่าสมบัติอื่นใด ผู้จะมีสมบัติไว้เป็นที่อบอุ่นแก่ตนและบ้านเรือน ควรจะมีธรรมความอบอุ่นทางกายวาจาใจอันเป็นรากฐานแห่งความประพฤติ และที่เก็บทรัพย์ภายในภายนอกไว้เท่าที่ควรก่อน เวลาสมบัติเกิดขึ้นมาจะชุ่มเย็น ไม่เป็นภัยแก่เจ้าของและผู้มีส่วนด้วย เวลาทำการแสวงหาก็จชอบธรรม เก็บไว้ก็ชอบธรรม มีมากมีน้อยก็ชอบธรรม เวลาจ่ายไปก็ชอบธรรม จะนำไปทำประโยชน์อะไรก็เป็นประโยชน์และชอบธรรมจริง ๆ ไม่มีพิษแฝงอยู่เพราะผู้เป็นเจ้าของเป็นธรรมอยู่แล้ว

หลักทรัพย์อันแท้จริงคือพ่อก็เป็นธรรม แม่ก็เป็นธรรม ลูกหญิงลูกชายนั้นก็ก็เป็นธรรม ตามลำดับลำดับแห่งเพศและวัย ครอบครัวนี้ก็จะเป็นธรรม ครอบครัวนั้นก็จะเป็นธรรม ครอบครัวโน้นก็เป็นธรรม หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับผู้เป็นธรรมไปเกี่ยวข้อง ก็กลายเป็นธรรมไปตาม ๆ กัน ทุกสิ่งทุกอย่างก็กลายเป็นของชุ่มเย็นไปด้วยผู้เป็นเจ้าของให้เป็นไป ธรรมคือความสะอาดสวยงามแผ่กระจายไปถึงไหน สิ่งที่เคยรุ่งร่าน่าเกลียดก็กลายเป็นของสวยงามและน่าดูน่าชมแผ่ไปถึงที่นั่นตาม ๆ กัน สมกับธรรมเป็นธรรมชาติที่ล้ำยุคและบริสุทธิ์สวยงามในโลก นอกจากผู้แสวงหาธรรมมาประดับตัวส่งเสริมครอบครัวและประเทศชาติบ้านเมือง จะยังไม่เข้าถึงความจริงของธรรมที่มีอยู่ประจำโลกตลอดมาเท่านั้น จึงมีคำว่า ธรรมเสื่อมธรรมเจริญไปตามยุคตามสมัย และมีความไม่สงบสุขเกิดขึ้นตามจุดที่ธรรมเสื่อมและธรรมเข้าไม่ถึงอยู่เสมอมา

คำว่า ธรรม พังแล้วชาวซึ่งเย็นใจเหลือที่จะพรรณนาให้ถูกต้องตามความจริงได้ ผู้มีธรรมจึงเป็นผู้มีเหตุผลและปกครองง่ายไม่ตื้อตึง ไม่เห็นแก่ได้แก่ทำโดยถ่ายเดียว ซึ่งเป็นที่น่าเกลียดยิ่งกว่าสิ่งที่น่าเกลียดทั้งหลาย ในธรรมแสดงเรื่องคนน่าเกลียดไว้มาก แต่ผู้เขียนก็ไม่สามารถไม่นำมาลงเท่าที่ควร เพราะเกรงว่าตัวก็คงไม่พ้นไปจากบุคคลน่าเกลียดแห่งธรรม ในสิ่งที่ตนไม่อาจรู้และปฏิบัติได้ทั่วถึง จึงนำมาลงไว้เพียงเล็กน้อยสำหรับพวกเราผู้ตกอยู่ในภาวะเช่นเดียวกัน จะได้นำไปไตร่ตรองและแก้ไขไปตามควรแก่ฐานะแห่งเพศและวัยของตน ท่านว่าคนที่ประพฤติผิดอันเป็นข้าศึกแห่งตนและผู้อื่นโดยการฆ่า การเบียดเบียนเขา โดยไม่มองดูความสำคัญแห่งชีวิตจิตใจเขา การกดขี่ข่มเหงเอาตามใจชอบ ปราศจากความเมตตาสงสาร การลักขโมยปล้นจี้ การประพฤติไม่มีขอบเขตในทางอารมณ์ชนิดตะไปไม่ไว้หน้าใคร ซึ่งเป็นกิริยาที่ตะกละตะกลามเลยขอบเขตมนุษย์ที่เป็นชาติสูงศักดิ์ไม่ควรทำอย่างยิ่ง

การพูดโกหกปกปิดที่พลเมืองดีถือเป็นความเสียหาย แต่กลับเห็นเป็นอาชีพที่สะดวกรวดเร็วทันใจ พอหลอกได้ก็หลอกเอา ใครโง่งงไม่รู้ไม่ทันกลมารยาทก็ถูกต้มตุ๋นทั้งเป็นให้ล้มจมไปเลย การตีม้น้ำธรรมดา พ่อแม่เคยพาตีมและเลี้ยงแต่กำเนิดจนเติบโต ซึ่งเมื่อตีมแล้วไม่มีเงินมาแต่กลับไม่ชอบ กลับไปชอบชนิดที่ตีมแล้วสามารถเสกคนดี ๆ ให้เป็นบ่าวบอเสียดิ ไม่น่ามีฮีโร่ตัดปะอยู่กับตัว กลายเป็นคนโหดร้ายทารุณไปอย่างสุดๆ ร้อนๆ แบบหมดอายุอายุไปเลย น้ำประเพณีเขาชอบเรียกกันว่าน้ำบ้า เพราะตีมแล้วมักทำให้คนดี ๆ เป็นบ่าวอย่างทันทีทันใด เหล่านี้ผู้ประพฤติดีเพียงข้อใดข้อหนึ่ง ท่านก็เรียกว่าเป็นบุคคลน่าเกลียด ถ้าขึ้นประพฤติดีไปหมดทุกข้อก็อาจเป็นบุคคล....

ส่วนบุคคลที่ประพฤติดนเป็นที่อบอุ่นภายในตัว และเป็นที่ยกชอบของชนทั่วๆ ไปนั้นคือบุคคลที่มีนิสัยและความประพฤติตรงกันข้ามกับบุคคลประเภทที่กล่าวมา จัดเป็นบุคคลประเภทที่หอมหวานชวนให้นิยมรักชอบไม่จี๊ดจาง จึงควรพยายามดัดแปลงตัวเราแต่ละคนให้เป็นคนประเภทนี้ให้มาก ประเทศชาติศาสนาจะได้เจริญรุ่งเรืองและอยู่ด้วยความสงบสุข

วาสนาบารมีของคนเราเป็นสิ่งลึกลับที่รู้กันได้ยาก เพราะไม่มีเครื่องวัดระดับความสูงต่ำพอให้รู้ได้ว่า คนนี้มีมาก คนนั้นมีน้อย เนื่องจากวาสนาบารมีเป็นส่วนนามธรรมและมีอยู่ในส่วนลึกของหัวใจ แม้เจ้าตัวผู้สร้างขึ้นมาก็อาจทราบได้ในขั้นเริ่มแรก ไม่เหมือนสมบัติต่างๆ ซึ่งเป็นด้านวัตถุ เช่น สินค้าที่มีอยู่ในห้างร้านทั่วๆ ไปซึ่งเป็นสมบัตินอกกายนอกใจ ใครมีมากมีน้อยก็พอทราบกันได้ ส่วนวาสนาบารมีเป็นสมบัติภายในใจของแต่ละบุคคลโดยเฉพาะ จะนำไปซื้อขายแลกเปลี่ยนหรือแจกจ่ายกันย่อมไม่ได้ ทั้งเป็นสมบัติอันมีค่าอยู่ภายในอย่างลึกลับจึงยากที่จะทราบได้ นอกจากจะแสดงออกทางกายวาจา อันเป็นเพียงส่วนย่อยพอจะทราบได้บ้างเท่านั้น แม้การแสดงออกนั้น ก็อาจมิใช่ส่วนที่อำนวยออกมาจากวาสนาบารมีโดยตรง แต่อาจแสดงออกจากอำนาจของฝ่ายต่ำที่เป็นข้าศึกต่อวาสนาบารมีก็ได้

เพราะใจที่มีข้าศึกคือกิเลสครอบงำอยู่ ย่อมมีทางจะให้กายวาจาใจไหวไปตามอำนาจของมันได้ ถ้าเป็นวาสนาบารมีพาให้แสดงต้องเป็นไปในทางดีเสมอ ทั้งนี้พอจะทราบได้จากประวัติของท่านผู้มีวาสนาบารมีควรแก่ธรรมชั้นสูงอยู่แล้ว ยังถูกกิเลสบาปธรรมซึ่งมีอยู่ในใจดวงเดียวกันฉุดลากไปในทางผิดได้ในบางกาล แม้จะไม่สามารถทำให้เสียไปได้โดยตลอด แต่ก็ยังพอมองเห็นอำนาจของมันว่า มีทางผลักดันด้วยกายวาจาใจให้เป็นไปในทางผิดได้อยู่แน่นอน

ฉะนั้นคนเราแม้จะมีวาสนาบารมีมาในระดับใดก็ตาม ถ้ากิเลสเครื่องผลักดันยังมีอยู่ในฉากเดียวกัน ถึงไม่มาก ก็ยังมีโอกาสทำคนให้เสียได้ เพราะความประมาทเป็นสาเหตุ เช่นเดียวกับโรคที่เกิดขึ้นในกาย แม้ไม่มากและไม่สามารถทำอันตรายแก่ร่างกายส่วนใหญ่ที่ยังตั้งอยู่ ให้เสียไปได้ในขั้นเริ่มแรกก็ตาม แต่ถ้าประมาทนอนใจไม่รักษาแต่ต้นมือ โดยเห็นว่าเป็นของ

เล็กน้อยแล้วปล่อยไว้ตามบุญตามกรรม นานเข้าโรคภัยย่อมมีทางเจริญ และมีกำลังสามารถทำลายร่างกายให้เสียไปได้จะนั้น นอกจากท่านที่มีวาสนาบารมีสมบูรณ์เต็มที่ จนสามารถกำจัดสิ่งที่มีอำนาจฝ่ายต่ำแม้ละเอียดยิ่งออกจากใจโดยสิ้นเชิงแล้วเท่านั้น จึงเป็นฐานะที่ควรอยู่เย็นใจโดยประการทั้งปวง

เราท่านที่เป็นพุทธศาสนิกชน จึงควรสนใจในหลักกรรมและวาสนาบารมี ซึ่งเป็นคู่เคียงแห่งชีวิตจิตใจเราและศาสนาเป็นลำดับมา นับแต่การมาเกิด เราก็มาร่วมกรรมและวาสนาบารมี พระพุทธเจ้าทรงอุบัติและบำเพ็ญพระองค์จนได้ตรัสรู้และประกาศธรรมสอนโลก ก็ทรงเป็นมาและทรงสั่งสอนตามหลักกรรมและหลักวาสนาบารมีซึ่งเป็นหลักใหญ่ของศาสนา อันเป็นจุดรวมของโลกที่เป็นไปอยู่ตลอดเวลา ทั้งที่เชื่อว่าตนทำกรรมหรือไม่เชื่อว่าตนทำ แต่กฎธรรมชาติแท้ก็คือสัตว์โลกผู้ทำกรรมอยู่นั้นแล

ที่ว่าพระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญและสั่งสอนตามหลักกรรมนั้น คือเฉพาะส่วนพระองค์ที่ทรงบำเพ็ญเพื่อตรัสรู้ ก็ทรงพยายามละชั่วทำดีมาเป็นลำดับ ที่เรียกว่าเป็นกุศลกรรมมาตลอดสาย ส่วนพระบารมีทั้งหลายก็ทรงประมวลมาเพื่อหนุนกำลังแห่งการตรัสรู้จนสมพระทัยหมายอันดับต่อมาก็ทรงประกาศธรรมสอนโลก ด้วยระบบการที่ให้ละชั่วทำดีแต่ต้นจนถึงขั้นวิมุตติพระนิพพาน ซึ่งล้วนประกาศสอนตามหลักกรรมทั้งนั้น ผู้ที่เชื่อถือและดำเนินตามพระสัทธรรมก็เชื่อและดำเนินตามหลักกรรมคือทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว แม้ผู้ที่ไม่เชื่อและทำตามไปตามความชอบใจของตน ซึ่งก็หนีหลักกรรมคือดีชั่วไปไม่พ้น ส่วนผลที่ได้รับก็คือสุขกับทุกข์ ที่เรียกว่าบุญกับบาปตามหลักศาสนาที่สอนไว้อยู่ตนเอง ไม่มีผู้ใดสามารถแยกให้เป็นอย่างอื่นได้ เพราะเป็นกฎธรรมชาติอันตายตัวมาตั้งเดิม

กฎนี้ไม่มีการเปลี่ยนแปลง แม้โลกและสิ่งอื่น ๆ จะเปลี่ยนไปตามความคิดเห็นและตามธรรมชาติของตน ศาสนาคือคำสั่งสอนของท่านผู้รู้กฎความจริง ผู้ยอมรับนับถือก็ปฏิบัติตนให้ถูกตามหลักศาสนาที่สอนไว้ สิ่งรู้ที่เห็นได้ชัดภายในตัวของปฏิบัติ ก็คือความสุขเย็นใจและอบอุ่นใจว่าตนได้บำเพ็ญและตนตั้งอยู่ในศีลธรรม ไม่ได้ก่อความเดือดร้อนเสียหายให้แก่ท่านผู้หนึ่งผู้ใดและสัตว์ตัวใด แม้นคนอื่นก็ย่อมทราบว่าเป็นคนดี การทำความดีใส่ตน ท่านเรียกว่าสร้างวาสนาบารมี คือการเพิ่มพูนความดีให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นเป็นลำดับ จนสมบูรณ์เต็มที่ผู้เป็นเจ้าของก็ถึงความสันทุกข์ มีแต่ความสุขสมบูรณ์เป็นเครื่องเสวย ดังพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ท่านเป็นตัวอย่าง

กรรมเมื่อแปลตามโลกที่ฟังกันอย่างง่าย ๆ ก็คือการทำงานที่เราทำกันอยู่ทุกวันเวลานี้เอง หาใช่อะไรที่โหนไม่ ตัวเราแต่ละคนก็คือคลังแห่งการงานหรือคัมภีร์แห่งบุญและบาป คือสุขและทุกข์กันอยู่แล้ว การคิดการพูดการทำเรียกว่างานของกายของวาจาและของใจ งานทั้งสามนี้เราทำกันเป็นประจำจนไม่มีเวลาหยุดพัก ทั้งกลางวันกลางคืน นอกจากหลับไปเสียเท่านั้น ถ้าไม่มี

การหลับนอนเลย โลกมนุษย์เราคงเป็นกัณฑ์กันไปเลย ไม่มีอะไรมีอำนาจมาห้ามได้ นอกจากความหลับอย่างเดียวพอจะบังคับมนุษย์ไม่ให้เป็นกัณฑ์ได้

การทำงานนั้นแล ทางศาสนาท่านให้ชื่อว่า กรรม กรรมนี้เอนไปทางดีบ้างชั่วบ้าง กลางๆ บ้าง ตามความอำนาจของใจผู้เป็นหัวหน้างาน

เมื่อทุกคนต่างก็ทำงานเรียกว่าสร้างกรรมอย่างแยกไม่ออกอยู่เช่นนี้ จะปฏิเสธผลดีชั่ว สุขทุกข์ที่จะต้องเกิดจากงานคือกรรมอยู่โดยดีได้อย่างไร ก็จำต้องยอมรับกันตลอดสายตามที่ยังมีการทำงานอยู่ ความจำเป็นที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ก็คือ โลกเราตั้งอยู่ได้ตลอดมาด้วยผลของงานที่ทำมาเป็นประจำ คือต้องทำงานและต้องรับประทาน ใช้น้อย ถ้าหยุดงานการแสวงหาผลก็ต้องหยุด การอำนาจไปตามๆ กัน เมื่องานก็หยุดผลก็หมดทางอำนาจ โลกที่หมดทางอาศัยก็ตั้งอยู่เป็นโลกต่อไปไม่ได้ กลายเป็นโลกที่ฉิบหายลงในทันทีทันใดอย่างไม่มีปัญหา ด้วยเหตุนี้แลการทำดี ทำชั่วจึงมีทางอำนาจสุขและทุกข์ให้แก่ผู้ทำตามชนิดของกรรมอย่างแยกไม่ออก เช่นเดียวกับผลงานของโลก

ฉะนั้นท่านจึงสอนย่ำลงในจุดที่จำเป็นของโลก คืองานที่มนุษย์กำลังทำกันอยู่ ซึ่งจะแสดงผลขึ้นในลำดับต่อไป โดยให้ใช้การพิจารณาในกิจที่จะทำด้วยดี เพื่อปิดทางที่มาแห่งทุกข์ ด้วยการงดเว้นไม่ทำกรรมชั่วด้วยกายวาจาใจ อันเป็นความถูกต้องและปลอดภัยแก่ตัวเราเองทั้งปัจจุบันและอนาคต จะไม่ต้องไปทนเสวยกรรมชั่วที่ค้นหาสาเหตุไม่เจอในแดนทรมาณอันเป็นสถานที่รับผลอย่างเดียว ความจริงต้นเหตุก็คือตนเป็นผู้เที่ยวแสวงหาหนามมาเสียบปักไว้เอง แต่เพราะไม่สนใจคิดว่า ตนจะเป็นผู้เหยียบหนามที่ปักเสียบไว้จนได้รับความทุกข์อย่างไม่คาดฝัน ทีนี้จะไปโทษกรรมว่าลำเอียงก็ไม่เกิดผล เพราะตัวเป็นผู้เริ่มตั้งต้นเป็นข้าศึกแก่ตัวโดยไม่คำนึงผลเสียมาแต่ต้น

เพื่อตัดความสับสนของตน จะไม่ต้องไปอ่านกรรมชั่วด้วยความงุนงงในเวลาเจอเข้ากับตัวอีกต่อไป ท่านจึงสอนให้สร้างความคิดที่เรียกว่าวาสนาบารมี คุณธรรมนี้ต้องสร้างขึ้นจากการทำงานที่สะอาดด้วยกายวาจาใจที่สะอาด อันเป็นฝ่ายกุศล เช่น การทำทาน รักษาศีล เจริญเมตตาภาวนาไหว้พระสวดมนต์ เป็นต้น ผลที่เกิดจากการบำเพ็ญเหล่านี้แล สำเร็จเป็นอำนาจบุญวาสนาบารมี คุณธรรมเหล่านี้เริ่มมีอำนาจแต่ขณะเริ่มลงมือบำเพ็ญ คือทานมีอำนาจบังคับกำจัดความตระหนี่ถี่เหนียวความคับแคบ ไม่ให้กว้างขวาง ความเห็นแก่ตัว ความอิจฉาริษยาเมื่อเห็นคนอื่นได้ดีเห็นเขามั่งมีศรีสุข กลัวเขาจะเด่นกว่าตนตามนิสัยของมนุษย์ที่มีความเห็นแก่ตัวมาก และชอบเด่นในหมู่ชนแม้ไม่มีในคุณสมบัติที่ควรจะเด่น คิดอยากกำจัดทำลายเขาด้วยอุบายวิธีต่างๆ เหล่านี้เสียได้

นอกจากการกำจัดสิ่งที่เป็นข้าศึกต่อทานแล้ว ยังกลับเกิดความสงสารเพื่อน ๆ และมนุษย์ที่ยากจนไม่มีประมาณอีกด้วย คิดอยากสงเคราะห์ด้วยวัตถุและอุบายวิธีต่างๆ จนไม่มี

ประมาณอยู่ภายใน บางครั้งพยายามช่วยเขาไม่ได้อย่างสมใจที่อยากช่วย ตัวเองเลยกลับเป็นทุกข์เพราะความสงสารเขามากก็ยังมี อานิสงส์ของการทำทานนี้ ทำให้สมบุญพูนผลในทางสมบัติไม่ขัดสน เวลานั้นก็อยากได้อะไรขึ้นมาซึ่งเป็นสิ่งที่เจ้าของผู้ต้องการเห็นว่าจำเป็นจริงๆ และชอบธรรม รู้สึกจะแสดงผลตอบแทนให้เห็นประจักษ์ในไม่ช้า ชนิดที่ค้นหาสาเหตุไม่เจอ บางครั้งจนตัวเองถึงงงไปว่าเกิดมีมาได้อย่างไร เวลาถึงคราวจำเป็นจริงๆ นึกถึงทานที่เคยบำเพ็ญมากก็มักจะเห็นผลทันตาอย่างไม่น่าเชื่อ

แต่สำหรับผู้เขียนได้เชื่อเสียแล้ว จะว่าใจง่ายเชื่อมง่ายก็ยอมรับ เพราะเราได้รับสิ่งที่ต้องการดังที่ว่าจริงๆ ในบางครั้ง เวลาที่ยวกรรมฐานตามป่าตามเขา เกิดไปหลงทางเข้าตงนอนในป่าในเขา ซึ่งเต็มไปด้วยสิ่งที่น่าหวาดกลัวคือสัตว์ร้ายนานาชนิดจะมาฉวยเอาชีวิตไปเป็นอาหารว่างเมื่อไรก็ไม่ทราบ ที่นั่นห่างจากหมู่บ้านประมาณ ๓๐ หรือ ๔๐ กิโลเมตร ซึ่งเป็นบ้านชาวป่าเขาเขานั้น ๙ หรือ ๑๐ หลังคาเรือนบ้าง มากกว่านั้นบ้าง มีอยู่เป็นหย่อมๆ ตามชายเขาบ้าง ตามหลังเขาเตี้ยๆ บ้างประปราย ไม่นึกว่าจะมีชีวิตเหลือเดนมาถึงกับได้เขียนเรื่องราวให้ท่านอ่านอยู่เวลานี้ เพราะเป็นความลำบากเสี่ยงภัยในป่าเขาลำเนาไพรที่สลบซบซ้อน สุดท้ายจะบุกป่าฝ่าดงและปีนป่ายเขาสูงๆ ให้ผ่านพ้นไปได้

ขณะที่บุกป่าป็นเขาไปนั้น ก็ได้เจอสัตว์ป่าหลายชนิดที่อาศัยอยู่บริเวณนั้น พอเจอเข้าตัวใดก็เห็นเขาวิ่งหนีไปเสียแทบทุกครั้ง เป็นเหตุให้นึกว่าเราก็เป็นคนเหลือเดนเดินบุกป่าไปแบบไม่มีความหมาย เป็นผู้ไร้ญาติขาดมิตรไม่มีฤทธิ์มีอำนาจอะไรเลย แต่บรรดาสัตว์ที่เห็นเราแล้วก็ยังมีความกลัวและพากันวิ่งหนี เขาคงคิดว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่โหดร้ายทารุณมาก และเคยเป็นศัตรูต่อเขามาจนฝังใจ ดังนั้นเมื่อเห็นเราแม้จะไม่คิดว่าจะทำอะไรเขา เขาก็ยังกลัวอยู่จนได้ แต่บางตัวเมื่อเจอเราเข้าก็ทนยืนดูเราในท่าระวังไม่ยอมวิ่งหนี จนเราเรียกบอกเขาว่าไม่ต้องกลัวเราหรอก เราเป็นเพื่อนเกิดแก่เจ็บตายด้วยกัน เวลานี้เราก็กำลังแสวงหาที่พำนักทั้งทางชีวิตร่างกายและทางจิตใจ อย่าวิ่งหนีให้เสียกำลังแรงเลย เหนื่อยเปล่าๆ แม้แต่เราค่อยเดินสะพายบาตรแบกกลดมาอย่างเชื่องช้าไม่ได้วิ่งอะไรเลย เรายังรู้สึกอ่อนเพลียจะตายอยู่แล้ว ทั้งอาหารก็ยังไม่มีอะไรตกบาตรตกท้องเลยสักเม็ดเดียว บ้านคนไม่ทราบว่ายู่ที่ไหน เราก็ดันดันไปตามภาษาของคนไม่มีบ้านมีเรือนเหมือนพวกเรานั้นเอง

เขาก็ทนยืนดูอยู่จนเราค่อยเดินผ่านไปด้วยความมุงนงสงสัยของเขา ว่าสัตว์อะไรที่ศีรษะไม่เหมือนใครแต่พูดจาได้เหมือนคน ในป่าที่ที่เต็มไปด้วยขุนเขาเช่นนี้ ไม่เคยเห็นสัตว์ประเภทที่พูดจาไพเราะและให้ความสนทนอมอย่างยิ่ง ไม่แสดงท่าทางที่น่ากลัวอย่างเคยผ่านมาเลย ส่วนเราแม้จะหลงทางและนอนทอดอาลัยในชีวิตอยู่ในป่าในเขาเช่นนั้น ก็เผอิญมีอะไรมาบังตาให้ นิมิตฝันจนได้ โดยมีคนมาบอกว่า ชาวบ้านเขามาทำไร่ทำสวนกันอยู่ตรงโน้น ตรงมือที่ชี้บอกอยู่

เวลานี้ เราก็ปรากฏว่ามองดูตามมือที่เขาชี้บอก และจำได้แม่นยำในขณะนั้นว่า ที่พักทำไร่เขาตั้งอยู่ทางทิศนั้น

พอตื่นเช้าสว่างก็เตรียมตัวออกเดินทางไปตามมโนภาพในฝันบอก โดยดั้นด้นไปแบบไม่มีจุดหมายปลายทางว่า จะพบบ้านผู้บ้านคนหรือจะเป็นจะตาย ซึ่งน่าจะสลดสังเวชและน่าภูมิใจก็เท่ากันเวลาคิดย้อนหลังในอดีตความเป็นมาของตน นับแต่เริ่มสว่างจนถึงประมาณสิบนาฬิกาครึ่ง (เช้า) ก็เผอิญไปเจอเอากระท่อม ๕ หลังของพวกชาวไร่เข้าพอดี ซึ่งตั้งอยู่ในหุบเขาโดยไม่คาดฝันว่าจะเป็นไปได้ พอพวกชาวเขาเห็นพระที่เดินเปะปะเข้าไปอย่างอดโรย ก็รีบออกมาต้อนรับและจัดอาหารถวายพอรอดไปได้ เพราะความหิวโหยโรยแรงมาตลอด ๓ วันที่ตั้งหน้าเดินบุกป่าป่านเขาอยู่ตลอดวัน พอเขาพากันนำยาวิตามินขนานรวมเอามาให้ จึงเหมือนเกิดชาติใหม่ขึ้นมาในขณะนั้น ครั้นนั้นคิดว่าพวกชาวเขาคงได้ทำบุญมากเป็นพิเศษ

ขณะที่เราก้าวเข้าไปในบริเวณที่พักเขาๆ ก็พากันพิศวงงงกันว่ามาได้อย่างไร พร้อมกับถามเรื่องราวต่างๆ จากนั้นเขาก็อธิบายให้เราฟังว่า ที่นี่มีแต่ป่าแต่เขาทั้งนั้นที่สลบหลับซอนไม่รู้กี่ ๑๐ ลูก ถ้าท่านไม่ได้พบพวกผมแล้วท่านต้องมีหวังตายแน่ๆ เพราะไม่มีหนทางออกเอาเลย แม้พวกผมมาอยู่ที่นี้ก็บุกป่าฝ่าดงมาอย่างนั้นเองด้วยความเคยชินและชำนาญป่า เพราะเกิดอยู่กับป่ากับเขามาแต่พ่อแม่แม่อยู่แล้ว เวลาท่านจะออกจากที่นี่ไปพวกผมต้องตามส่ง ไม่เช่นนั้นท่านจะต้องไปหลงป่าเขาและตายอยู่ในป่านี้แน่นอน พอเรียบบร้อยทุกอย่างเขาก็ตามส่งจริง ๆ จนถึงที่ปลอดภัย

ที่เล่ามานี้คือปาฏิหาริย์ของความรอดตายที่ผ่านพ้นมาได้ ปาฏิหาริย์ทั้งนี้คิดว่ามาจากทาน ถ้าไม่ใช่เพราะทานของเราก็ต้องเพราะทานของพวกชาวเขามากกว่าสำหรับวันนั้น พระกรรมฐานจึงไม่หายชื่อไปเสียแต่ครั้งหลงป่าหลงเขาโน้น ยังมีผู้มาชุบชีวิตไว้ได้ และกลายเป็นเรื่องเป็นราวขึ้นในหนังสือนี้จนได้ แม้ผลแห่งความดีอย่างอื่นก็เชื่อว่าคงเป็นไปในทำนองเดียวกัน

การบำเพ็ญทานเมื่อทำจนเคยชินต่อนิสัยแล้ว ย่อมเกิดความกล้าหาญไม่กลัวต่อความอดอยากขาดแคลนทั้งปัจจุบันและอนาคต ทั้งเป็นคนมีนิสัยกว้างขวาง มีหมู่เพื่อนมากและมีผู้คนชอบเข้ามาอาศัยมิได้ขาด ถ้าเป็นน้ำก็ทั้งใสสะอาดทั้งเย็นทั้งมีรสจืดสนิท ควรแก่การอาบดื่มใช้สอยโดยประการทั้งปวง ฉะนั้นทานจึงเป็นรากฐานสำคัญของโลก หากขาดทานการเสียสละแบ่งปันเสียเพียงอย่างเดียว โลกก็ตั้งอยู่ไม่ได้ แทบจะพูดได้ว่าไม่มีชีวิตของมนุษย์คนใดจะฝืนตั้งอยู่ในโลกได้ถ้าไม่มีทานการเสียสละ เพราะโลกต่างก็มีชีวิตเจริญขึ้นด้วยการเสียสละของผู้อื่นมีบิดามารดาเป็นต้นแทบทั้งนั้น ตลอดสัตว์เดียรัจฉานหลายชนิดที่ถือความเสียสละต่อกันประจำชาติและนิสัยของมัน

ทานคือการเสียสละหรือแบ่งปันนี้ โลกถือเส้นทางปฏิบัติต่อกันมาแต่ดึกดำบรรพ์ มิได้เกิดมีขึ้นมาตามยุคตามสมัยพอจะถือว่าเป็นของใหม่ และเห็นเป็นของไม่จำเป็นและไม่สำคัญ ความจริงทานนี้จำเป็น และสำคัญเท่ากับชีวิตจิตใจและความสุขที่โลกต้องการตลอดมาไม่มีวันจืดจาง ที่ตั้งเป็นครอบครัวเหี้ยมเรื้อน เป็นบ้านเป็นเมือง เป็นประเทศชาติที่เป็นปีกแผ่นแน่นหนาตลอดมาจนถึงพวกเรา ย่อมเป็นมาจากการเสียสละต่อกันมาไม่น้อย ตามความจำเป็นที่พาให้เป็นไปไม่ขาดวรรคขาดตอนเสมอมา เหมือนแม่น้ำลำคลองใหญ่ๆ ที่ไหลรินอยู่ตลอดเวลา ทั้งหน้าแล้งหน้าฝนนั่นแล

คำว่าทานการเสียสละแบ่งปันสมบัติเงินทอง เรี่ยวแรง วิชาความรู้ ตลอดจนอุบายความคิดเห็นต่าง ๆ ต่อกันนี้ เป็นเรื่องที่น่าประทับใจแก่ผู้ได้รับอย่างจับใจซาบซึ้งและสนิทจิตใจไม่มีวันหลงลืมตลอดกาล และยังเป็นเครื่องหมายที่หวังฝากชีวิตจิตใจ ฝากเป็นฝากตายด้วยความเชื่อถืออย่างฝังใจอีกด้วย แม้สัญญาความจดจำจะเป็นสิ่งที่มีการหลงลืมไปตามธรรมดาของขั้นที่ทำงานว่า สมญา อนิจจา ก็ตาม แต่จะไม่มาอนิจจาในคุณธรรมคือการสงเคราะห์ที่ท่านผู้มีพระคุณเคยทำแก่ตนเลย ทานการสงเคราะห์นี้เป็นไปอย่างธรรมดาที่เคยปฏิบัติต่อกันก็มี เป็นไปในเวลาจำเป็นที่ฝ่ายหนึ่งจำต้องได้รับความสงเคราะห์ช่วยเหลือจากอีกฝ่ายหนึ่ง ด้วยความจำเป็นอย่างยิ่งก็มี กรณีเช่นนี้เป็นกรณีที่เด่นและถึงใจทั้งสองฝ่าย แทบจะพูดได้ว่าแม้ชีวิตก็สละแทนกันได้

ฉะนั้นทานจึงเป็นคุณธรรมประกันชีวิต และความเป็นอยู่แทบทุกด้านของแต่ละบุคคล ในหมู่ชนที่อยู่ร่วมกัน ไม่ว่าจะส่วนย่อย หรือส่วนใหญ่ มีทานการเสียสละเป็นคุณธรรมเครื่องประสานระหว่างกันและกันให้สนิทสนมกลมกลืนอย่างแยกไม่ออก ถ้าไม่แยกตนออกจากหมู่คณะไปอยู่เสียคนเดียวเท่านั้น หากยังขึ้นอยู่กับกันแต่สองคนขึ้นไป ต้องมีทานเป็นเครื่องยึดเครื่องปกครองจนได้ เพราะทานเป็นธรรมที่มีอำนาจช่วยโลกได้หลายทางจนไม่อาจพรรณนาให้จบสิ้นลงได้ เช่น ช่วยทางด้านการปกครอง ทางด้านความรักความสนิทสนม ทางด้านความเคารพยำเกรง ทางด้านความเชื่อถือ ทางด้านความร่วมมือเป็นสุขต่อกันเป็นต้น ในระหว่างเพื่อนฝูงก็มีทานเป็นเครื่องยึดเครื่องเสริม ให้มีความไว้วางใจกันอย่างสนิทสนม ในครอบครัวผู้เมียและลูก ๆ ก็มีทานเป็นเครื่องยึดเครื่องเสริมความรักความมั่นคงของครอบครัวและวงศ์สกุล ตลอดจนงานต่าง ๆ มีทานการเสียสละเป็นคุณธรรมเครื่องประสานได้เป็นอย่างดี

ทั่วโลกที่มีมนุษย์และสัตว์อาศัยอยู่ จำต้องมีทานการเสียสละแทรกอยู่ด้วยตามความจำเป็นที่โลกต้องอาศัยพึ่งกันตามอริยาศัย มีทานเป็นน้ำใจเครื่องยึดเหนี่ยวและส่งเสริมอยู่แทบทุกหนทุกแห่ง ทานแผ่ไปถึงไหนโลกมีความร่วมมือไปถึงนั้น คนมีน้ำใจเสียสละไปที่ใด ที่นั้นได้รับความร่วมมือ ตลอดสัตว์เดียรัจฉานก็มีส่วนร่วมเย็นไปด้วย ผิดกับคนที่เห็นแก่ตัวและเห็นแก่ได้ไปถึงไหนไฟคือความเดือดร้อนไปถึงนั้น โลกกับทานการเสียสละแบ่งปันจึงแยกกันไม่ออก ถ้า

โลกยังมีอยู่ตราบดี ทานการแบ่งปันจำต้องมีอยู่ตราบนั้น เพราะโลกต้องอาศัยทานเป็นเส้นชีวิต จิตใจตลอดมา

คำว่าทานมีความหมายเป็นสอง คือทานโดยตรงหนึ่ง ทานโดยอ้อมหนึ่ง และมีความจำเป็นทั้งทางตรงและทางอ้อม โลกย่อมถือปฏิบัติต่อกันทั้งสองทาง คือหยาบยื่นให้แก่กันโดยทางตรง หรือสงเคราะห์กันโดยทางอ้อมด้วยวิธีการต่างๆ ที่เห็นว่าสมควรแก่เหตุการณ์ ทานนี้ยังมีแยกออกไปอีกตามความนิยมที่ใช้กันคือ ทานอย่างเปิดเผย เช่น การบริจาคทำบุญต่างๆ มีถวายอาหารใส่บาตร ถวายจุดปัจจัยไทยทาน เป็นต้น ทานประเภทนี้ชาวพุทธเราทราบดีและเคยทำกันมาประจักษ์แก่ตาของผู้เชื่อบุญเชื่อกรรมตามหลักศาสนาที่สอนไว้อย่างหนึ่ง ทานที่ไม่เปิดเผยในคำว่า ทาน อย่างหนึ่ง ได้แก่การเสียสละหรือแบ่งปันวัตถุสิ่งของที่มีอยู่แก่ผู้ควรได้รับการสงเคราะห์ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นที่มนุษย์และสัตว์บางประเภทจำเป็นต้องทำต่อกัน ในระหว่างสามภพกับภริยา ระหว่างบิดามารดากับบุตรธิดา ระหว่างบุตรธิดาด้วยกัน ระหว่างเพื่อนฝูง ระหว่างอาจารย์กับศิษย์ ระหว่างศิษย์ด้วยกัน ระหว่างเพื่อนบ้านที่ผูกไมตรีจิตเป็นมิตรสหายกัน จำต้องมีเครื่องสมานและส่งเสริมน้ำใจเป็นเครื่องนำทาง ตลอดสัตว์เลี้ยงกับเจ้าของลงมาถึงสัตว์ต่อสัตว์ ที่จะพึงปฏิบัติต่อกันด้วยวัตถุเครื่องสงเคราะห์ต่างๆ ไม่มีประมาณ

ทานในความจำเป็นที่ไม่เปิดเผยตัวว่าเป็นทานนี้สำคัญ และจำเป็นต่อโลกตลอดมาอย่างแยกไม่ออก เพราะโลกอยู่ร่วมกันมาด้วยทานประเภทนี้เป็นเครื่องส่งเสริมความมั่นคงของหมู่ชน เปรียบเหมือนโครงเหล็กในตัวอาคารบ้านเรือนหรือสิ่งก่อสร้างต่างๆ ฉะนั้นแม้จะเรียกว่าทานทางธรรมและทานทางโลกเป็นคู่กันก็ควรจะได้ เพราะโลกที่อนุเคราะห์กันเสมอมา ก็ได้ นำวิธีทั้งสองนี้มาใช้เป็นคู่เคียงกันไปตามกรณีนั้น ๆ

ตั้งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถทรงบำเพ็ญพระองค์แก่พสกนิกรทั่วประเทศไทยเสมอมาไม่ทรงลดละ ซึ่งเป็นพระราชกุศลกรณียกิจที่ควรสะดุดใจแก่ปวงประชาเป็นอย่างยิ่ง ทั้งทหาร ตำรวจและประชากรราษฎรเป็นจำนวนมาก ที่ได้รับพระราชทานพระเมตตาราชาอนุเคราะห์ ต่างพากันดีอกดีใจชื่นบานสรรเสริญและตื่นตื่นแทบตัวลอย เมื่อทั้งสองพระองค์เสด็จ ฯ โปรด ณ ภาคใด ประชากรราษฎรในภาคนั้นทราบข่าวว่าจะเสด็จ ฯ เท่านั้น ด้วยความตื่นตันจนขนพองสยองเกล้า ประหนึ่งใจไม่อยู่กับตัวไปตามกัน ทั้งที่ยังไม่ถึงวันเสด็จ ฯ เพราะความดีใจมากมายและปรารถนามานาน ทั้งอยากเห็น ทั้งอยากกราบฝ่าพระบาทชมพระบารมีให้สมใจที่เหี่ยวแห้งมานาน แม้ได้เห็นและได้กราบชมพระบารมีชั่วขณะหนึ่งก็อ้อมเอิบไปนาน เหมือนพฤษชาติที่รอคอยฟ้าฝนจะโปรยปรายลงมาโสรจสรลงลำต้นและดอกใบให้สดชื่นไปสักกระยะหนึ่งฉะนั้น

ทางภาคอีสานพอทราบข่าวว่าจะเสด็จ ฯ รู้สึกดีอกดีใจตื่นตื่นเอามากมาย ถ้าเป็นโรคชนิดที่เหมือนความผัดโผนโลดเต้นด้วยความยินดีต่อข่าวเสด็จ ฯ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้า

อยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถจะเสด็จ ฯ โปรดโสรจสงทางภาคอีสานแต่
ละครั้งแล้ว คงจะไม่มีนายแพทย์คนใดสามารถมาตรวจให้รู้สาเหตุของโรค และไม่มียานานใด
สามารถบำบัดรักษาให้หายได้ อาจจะตายทิ้งเปล่า ๆ มิฉะนั้นก็อาจเป็นคนพิการไปตลอดชาติ
แต่นี้มิใช่โรคที่น่ากลัวดังว่านั้น หากเป็นความตื่นเต้นยิบตายเป็นยิ่งต่างหากที่ยากจะหาได้ ซึ่งที่ผู้
เต็มไปด้วยความเคารพรัก ความจงรักภักดี ความกระหึ่มยื้มย่องปรารภณา อยากชมพระบารมี
ทั้งสองพระองค์ในเวลาเสด็จ ฯ โปรดทางภาคอีสาน

เฉพาะจังหวัดอุดรธานี เสด็จฯ แต่ครั้งรู้สึกได้ข่าวแปลก ๆ ขบขันเกี่ยวกับการเสด็จฯ
มาเล่าสู่กันฟังจนได้ คือเวลาเสด็จ ฯ ผ่านตามถนนที่ทางการกำหนดไว้ ซึ่งมีประชาชนคอยรับ
เสด็จฯ และชมพระบารมีอยู่สองฟากถนนอย่างเนืองแน่นและยาวเหยียดจนไม่อาจประมาณได้
ขณะนั้นมีทั้งการแย่งชิงกันออกมาอย่างซุลมุนวุ่นวาย ทั้งโดนกันชนกันทั้งผู้หกล้มระเนระนาด
ทั้งเหยียบย่ำกันไปข้ามกันไป ชนิดที่ไม่ได้สติสติงเอาเลย แต่ตัวอย่างหนึ่งที่ไม่ใครถือสากันเลย
ผู้ที่ถูกโดนถูกชนจนหกล้ม พอลุกขึ้นมาได้ก็รีบวิ่งดักทางนั้นทางนี้ เพื่อตามเสด็จฯ ชมพระบารมี
ต่อไปอีก ไม่ยอมละความพยายาม ที่เป็นเช่นนั้นเพราะสองฟากถนนถูกเจ้าหน้าที่รักษาความ
ปลอดภัยกันรั้วไว้ กลัวจะออกมาเพ่นพ่านไม่น่าดู บางแห่งแม้เจ้าหน้าที่รักษาอยู่ยังรั้วออกมา
เป็นแถบ ๆ โดยไม่มีใครสนใจว่าจะอะไรจะเสียหายไปบ้าง

เพราะมนุษย์เป็นจำนวนพัน ๆ หมื่น ๆ ที่มาจกที่ต่าง ๆ ล้วนมีความจงรักภักดีต่อพระ
บาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทั้งนั้น และมาเพื่อรอรับ
เสด็จฯ และชมพระบารมีโดยเฉพาะเท่านั้น แต่เมื่อมาถึงจะไม่สมหวังตั้งใจหมายก็จะเกิดความ
เสียอกเสียใจมากมาย เพราะในชีวิตของบางคนอาจจะมีเพียงครั้งเดียวเท่านั้น ที่จะได้ชมพระ
บารมีในการรับเสด็จฯ จากนั้นก็ไม่แน่นอนนักอาจจะเป็นอย่างอื่นไปก็ได้ สุดท้ายรั้วก็พังไปเป็น
แถบ ๆ ประชาชนก็แหวกและผลัดดันกันออกมา จนได้กราบชมพระบารมีของทั้งสองพระองค์ซึ่ง
กำลังเสด็จฯ ผ่านมาอย่างสมใจ ผู้ที่ถูกถูไถเหยียบย่ำจากคลื่นมนุษย์จนถลอกปอกเปิกและบอบ
ซ้ำไปทั้งตัวก็มีจำนวนมากพอดู ขณะนั้นใครก็มุงหน้าแต่จะชมพระบารมีทำเดียว มิได้สนใจว่า
ใครจะเป็นอะไร บางรายแม่วิ่งหาลูก สามภรรยาพลัดกัน ลูกหลงแม่ แม่หลงลูก โกลาหลวุ่นวาย
ไปพักใหญ่กว่าทั้งสองฝ่ายจะเจอกันได้

ทั้งนี้เพราะพระบารมีของทั้งสองพระองค์ ที่มีพระราชหฤทัยเต็มเปี่ยมด้วยพระเมตตา
ต่อไพร่ฟ้าประชาชนของพระองค์ เสด็จฯ ไปทิศใดทางใด มีประชาชนรุมล้อมคอยชมพระบารมี
อย่างหนาแน่น ไม่มีความอึดพอในการเห็นในการชมพระบารมี ไม่ว่าเมืองหัวท้ายปลายแดนที่
นาน ๆ จะได้ชมพระบารมีสักครั้งหนึ่ง แม้ในพระนครเองก็เป็นไปในการทำนองเดียวกันเสมอมา ก็
เพราะทานทั้งสองประเภท ที่พระองค์ทรงบำเพ็ญต่อแผ่นดินประจำพระราชอัธยาศัยตลอดมา

ชาวพสกนิกรเราจะไปหาพระมหากษัตริย์ที่ไหนได้อย่างประเสริฐ เลิศทุกพระอาการที่แสดงออกเหมือนทั้งสองพระองค์ เห็นจะไม่ได้พบอีกแล้วในผืนแผ่นดิน นับว่าเป็นวาสนาบารมีที่เกิดมามีพระองค์ทั้งสองทรงเป็นพระชนกพระชนนีปกเกล้าปกกระหม่อม ถ้าพูดถึงพระเมตตาคุณก็ทรงแผ่ไปทั่วประเทศ โดยพระราชทานพระราชทรัพย์อันเป็นส่วนพระองค์ หรือโดยพระราชกระแสรับสั่งของพระองค์ ให้บำรุงที่นั่นบ้างบำบัดที่นี้บ้าง ส่งเสริมหน่วยนั้นบ้าง บรรเทาหน่วยนี้บ้าง หน่วยไหนกองใดก็ปรากฏว่าอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ ซึ่งเกี่ยวกับพระราชภาระหน้าที่ที่จะทรงบำเพ็ญและทรงรับผิดชอบทั้งนั้น ทว่าพระราชอาณาจักรไทย หากมีผู้สนใจตามเสด็จๆ ในพระราชกรณียกิจต่างๆ ที่ทรงดำเนินมา ซึ่งพอเหมาะสมกับฐานะและกำลังของตนจะทำได้บ้าง เมืองไทยเราก็เป็นเมืองที่สมบูรณ์ทั้งด้านวัตถุและศีลธรรมวัฒนธรรมอันดีงามระดับประเทศชาติให้รุ่งเรืองยิ่งๆ ขึ้นไป ไม่มีสิ่งอับเฉาหมัวเมามาที่บถมบ้านเมืองให้กรงูรังต่อไป

ศีล มีอำนาจจำกัดความประพฤติที่ไม่ดีทางกายวาจาให้สะอาด กลายเป็นความประพฤติเรียบร้อยสวยงามทางกายวาจา คนที่มีศีล พูดมีที่จับที่ลง มีสาระแก่นสารในคำพูด พูดมีเหตุมีผล แม้จะพูดมากก็มากไปด้วยสารประโยชน์ที่ควรยึดเป็นคติเสมอไป ถ้าเป็นไม้ก็เป็นประโยชน์ทั้งราก ทั้งเปลือก ทั้งกระพี้ ทั้งกิ่ง ทั้งใบ ทั้งดอก ทั้งผล มีสารประโยชน์รอบตัวของมัน คนผู้มีศีลอย่างแท้จริงต้องมีธรรม คือ หิริโอตตปปะประจําใจด้วย ไม่เพียงรักษาแต่ศีล ต้องมีธรรมดั่งกล่าวปกครองอยู่ด้วย ไม่เช่นนั้นจะกลายเป็นศีลแหวกแนว คือมีแต่คำพูดว่าตนรักษาศีล แต่ใจผู้ครองศีลไม่มีธรรมปกครองตัว ใจจึงพาศีลแหวกแนว โลกจึงเรียกกันว่าศีลแหวกแนว ความจริงศีลก็ต้องเป็นศีลอยู่นั่นเองไม่แหวกแนวไปไหน ที่ว่าแหวกแนวก็เพราะคนต่างหาก ไม่มีสมรรถภาพพอจะรักษากายวาจาของตัวเองให้เป็นศีลได้ตามแบบของผู้มีศีลอันแท้จริง ถ้ามีหิริโอตตปปะธรรมครองอยู่ด้วย ศีลก็บริสุทธิ์จริงๆ เป็นบุคคลที่สวยงามอย่างลึกซึ้ง โดยไม่มีเครื่องประดับตกแต่งใดๆ มาช่วยส่งเสริม เป็นคนถึงความสุขทั้งที่ไม่ได้ไปสู่สถานที่เขาว่าเป็นความสุข เป็นคนไม่จนทั้งที่ไม่มีทรัพย์มากกว่าโลกที่มีกัน หรือทั้งที่จนๆ ผู้คนเริ่มดับทุกข์ได้แต่ยังไม่ถึงนิพพาน เพราะศีลเป็นเครื่องผลิตความสุข ศีลเป็นเครื่องผลิตโภคทรัพย์ทางใจ ศีลเป็นเครื่องดับทุกข์ทางใจ

ท่านกล่าวไว้ท้ายศีลว่า คนจะถึงสุดติได้เพราะศีล ถึงพร้อมด้วยโภคทรัพย์ได้เพราะศีล ถึงนิพพานได้เพราะศีลดังนี้ ผู้มีศีลเป็นผู้มีความสุขทางใจ โภคทรัพย์เกิดขึ้นมากหรือน้อยย่อมเกิดขึ้นด้วยความบริสุทธิ์ มีมาในทางที่ชอบ เพราะฉะนั้นจึงทำให้เกิดความสุขได้ ความบริสุทธิ์ในศีล ความบริสุทธิ์ในสิ่งเกี่ยวข้องอาศัย ได้มามีมาด้วยความชอบธรรม ทำให้เกิดความสุขได้ ถ้าไม่มีศีลคือทุกข์ สิ่งที่ได้มามากหรือน้อย ได้มาด้วยความไม่มีศีล ปกครองรักษาด้วยความไม่มีศีล ซ้อมมาด้วยความไม่มีศีล ขายไปด้วยความไม่มีศีล นำมารับประทานใช้สอยสมบัติที่

ไม่มีศีลนั้น ๆ ด้วยความไม่มีศีลเหล่านี้ จะได้มามากมาย จะรักษาไว้มากมาย จะซื้อมาได้มากมาย จะขายไปมากมาย จะนำมารับประทานหรือใช้สอยมากมาย ก็เหมือนได้ก้อนเหล็กแดงเผาไฟมา เก็บรักษาก่อนเหล็กแดงไว้ขายก่อนเหล็กแดงไป นำก้อนเหล็กแดงมารับประทาน ใช้สอย เป็นอยู่หลับนอนบนก้อนเหล็กแดงทั้งนั้น ซึ่งเป็นไฟด้วยกันทั้งกอง ความสุขที่จะเกิดขึ้นจากสิ่งเหล่านี้จึงไม่มี นอกจากจะเป็นไฟทั้งกองทั้งปัจจุบันและอนาคตทีเดียว ไม่มีอะไรเป็นสมบัติที่พึงพอใจว่าเป็นของตน แม้จะมีมากกว่ามนุษย์เทวบุตรเทวธิดาในไตรภพ ก็คือผู้มีก้อนเหล็กแดงมากกว่าโลกนั้นแล ฉะนั้นจึงไม่ควรตื่นเต้นตะเกียกตะกายไปตามกิเลสตัณหาหน้าเหล็กแดงล้นฝั่ง นอกจากมันจะจุดลากผู้โลกมาก มีความอยากไม่รู้จักเป็นจักตาย ไม่รู้จักผิดจักถูกไปเผาทั้งเป็นเท่านั้น ไม่มีจะได้ประโยชน์อะไรจากมันเลย

คำว่า สีเลน สุขติ ынุติ สีเลน โภคสมุพทา สีเลน นิพพุติ ынุติ นั้นคือคาถาดับไฟเหล็กแดงนั่นเอง ถ้าลัทธิโปรตริบท่องคาถานี้ให้ติดปากติดใจ ผากความประพฤติกายวาจาใจไว้กับธรรมบทนี้ ประพฤติตัวให้มีศีล แสวงหาและได้อะไรมาให้มีศีลเป็นผู้พาหาพาทำ จะได้เรียกว่าได้มาด้วยศีล รักษาไว้ด้วยศีล ซื้อมาด้วยศีล ไม่คดโกงขายไปด้วยศีล ไม่ตลบตบตาเขานำมารับประทานใช้สอย อาศัยเป็นอยู่หลับนอนด้วยศีล จะเป็นผู้มีความสุขเพราะศีล มีโภคทรัพย์สมบัติมาเสวยสุขเพราะศีล จะดับความทะยานอยากได้เพราะศีล มีความสุขไปเป็นลำดับ ทั้งที่ยังไม่ถึงนิพพาน

ถ้าประพฤติกายเป็นไปด้วยศีลตามลำดับด้วยความรักสงวน นิพพานจะเป็นของผู้มีศีลบริสุทธิ์นี้แน่นอนอนเป็นเจ้าของ ผู้อื่นไม่สามารถจับจองเอาได้ เพราะนิพพานไม่ใช่ไร่นาสาโทพที่คนโง่และมีฐานะต่ำต้อยจับจองไว้แล้ว แต่ถูกคนฉลาดและมีฐานะสูงมาจับจองทับเอาไปเป็นเจ้าของเสียเช่นนั้น แดนแห่งศีลแดนแห่งธรรมมีความเสมอภาค ไม่เหมือนแดนแห่งโลก จึงไม่มีการยื้อแย่งกันได้ กรรมดีชั่วของตัวเองจะเป็นผู้ตัดสินเอง โดยไม่ต้องหาผู้พิพากษาหรือผู้หนึ่งผู้ใดมาตัดสินให้

ได้กล่าวทานศีลอันเป็นเครื่องมือสร้างวาสนาบารมีมาบ้างแล้ว ต่อไปนี้จะพยายามอธิบายเรื่องภาวนา พอท่านผู้อ่านที่สนใจได้นำไปพิจารณา

คำว่าภาวนานี้ แปลว่าอบรมหรือชวนชวยกุศลธรรมคือความฉลาดรอบตัว ให้เกิดขึ้นภายในดวงใจที่เคยหลงกลมารยาของตนอยู่เสมอโดยไม่รู้จักเบื่อหรืออึดพอ เพื่อให้รู้จักคิดหาอุบายแก้ความพยศของตัวบ้างเท่าที่ควรแก่กำลัง จะได้มีเรือนพักของใจพอให้มีความสุขสบายบ้าง เรือนที่โลกสร้างขึ้นนั้นทางธรรมท่านเรียกว่าเรือนกาย ส่วนเรือนที่สร้างด้วยกุศล ศีล ทาน ภาวนานี้ท่านเรียกว่าเรือนใจ เรือนกายที่โลกเคยสร้างขึ้นและเคยอยู่อาศัยมาตั้งแต่ต้นกำเนิดจนถึงปัจจุบันนั้น คุณสมบัติของมันพอทราบกันได้ทั่วไป ส่วนคุณสมบัตินี้ของเรือนใจมีภาวนาเป็นต้นนี้ เรายังไม่ได้ตั้งใจสร้างเท่าที่ควร หากจะมีบ้างโดยมากก็มีแต่คนแก่ๆ ถ้าเทียบกับการ

สร้างเรือนกายแล้วกระดานแผ่นเดียวก็จะไม่ไหว เพราะคนแก่หมดเรี่ยวหมดแรง เวลาสร้าง เรือนใจก็น่าจะยกเครื่องอุปกรณ์การสร้างไม่ไหวเหมือนกัน เช่น นั่งไม่ไหว ตั้งสติไม่ได้ ใจหลง ลืม ปัญญาคิดไม่ออก ทำนองนี้ แทนที่จะยกธรรมบทหนึ่งขึ้นมาภาวนา แต่กลายเป็นไปคว้าเอา ธรรมอีกบทหนึ่งมาภาวนาเสียบ้าง จึงรู้สึกจะเป็นบ้านเรือนขึ้นได้ยากกว่าคนหนุ่ม ๆ สาว ๆ ซึ่ง กำลังว่องไวแข็งแรง สติก็ดี ปัญญาก็ไว ใจก็เข้มแข็ง ความจำก็จำได้รวดเร็วและอยู่ในระดับดี มากแทบทุกอย่าง บรรดาเครื่องอุปกรณ์การปลูกเรือนใจ

แต่การกล่าวนี้มีได้ประมาณคนแก่ แต่อยากให้ลูก ๆ หลาน ๆ ได้ช่วยกันสืบพระศาสนา ด้วยการบำเพ็ญทางจิตตภาวนา คนแก่ผู้เป็นพ่อเป็นแม่จะได้เบาใจยิ่งขึ้นหากลูก ๆ ได้พยายาม ปลูกเรือนใจพอเป็นที่ยับยั้งพักผ่อนทางใจ ไม่กระวนกระวายสายแสบไปตามอารมณ์เครื่องเสริม ไฟมากนัก พอมีเรือนใจเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจได้รับความสงบสุขบ้าง การภาวนาคือการดูเรื่อง ความบกพร่องและสมบูรณ์ของตัวว่าในตัวเรามีอะไรไม่ดีบ้าง เรียกว่าวิชาอ่านตัวเองออกด้วยการภาวนา เพราะเรื่องของตัวเป็นเรื่องใหญ่โตมากกว่าเรื่องอื่นใดในโลก การไม่หัดอ่านตัวเอง ทำให้เกิดเรื่องยุ่งบ่อย ๆ จึงควรเริ่มเรียนและปฏิบัติจิตตภาวนาเพื่อรู้เรื่องของตัว

วิธีการของการภาวนามีมาก แต่จะย่นย่อเข้ามาพอให้เหมาะกับกำลังของท่านผู้สนใจใน ขั้นเริ่มแรก คือเวลานั่งเข้าที่ภาวนาจะนั่งพับเพียบหรือนั่งขัดสมาธิก็ได้ แล้วเริ่มนึกถึงบทธรรมที่ ตนคิดว่าถูกกับจริต มีพุทโธ ธัมโม สังโฆ หรืออานาปานสติ กำหนดลมหายใจเข้าออกเป็นต้น บทใดบทหนึ่ง นำมาเป็นบทบริกรรมภาวนา เช่น พุทโธ ๆ ๆ ไว้กับใจโดยเฉพาะเพียงบทเดียว ไม่สนใจไปที่อื่น มีความรู้สึกอยู่กับพุทโธเป็นอารมณ์อย่างเดียว ใจเมื่ออยู่ในอารมณ์อันเดียวโดย มีสติกำกับรักษา ย่อมจะหยั่งลงสู่ความสงบได้ ใจที่สงบตัวลงได้ด้วยการภาวนาจะเป็นใจที่ สะอาดผ่องใส สงบเยือกเย็น เห็นความแปลกประหลาดที่ไม่เคยปรากฏขึ้นภายในจิตดวงสงบ นั้นอย่างไม่ว่าผิด

ส่วนการนั่งทำภาวนาจะต้องการให้นานสักเท่าไรนั้น ตามแต่จะกำหนดเวลาเอาเองเท่า ที่ควร แต่โปรดระวังอย่าให้ความเกียจคร้านกำหนดเวลาให้ก็แล้วกัน ถ้าปล่อยให้หายคนนี้ กำหนดให้มันจะซึบดับลงที่หมอนนั้นเองมากกว่าจะชี้เวลาให้ทำภาวนา การภาวนานี้แล เป็นวิธีการของผู้แสวงหาความสุขโดยถูกต้องอย่างแท้จริง และเป็นวิธีที่ไม่หลอกลวงให้เกิดความฟุ้ง เพื่อเห่อเหิมไปในทางผิด แต่เป็นทางดำเนินที่ใครก็ตามปฏิบัติให้ถูกตามแนวที่ท่านสอนไว้ จะ กลายเป็นคนดีและมีเหตุผลขึ้นกับตัวอย่างน่าแปลกใจ เพราะการภาวนาก็คือวิธีการอ่านตัวเอง ให้รู้ความผิดถูกชั่วดีได้อย่างถูกต้อง ยิ่งกว่าผู้อื่นจะมาคอยชี้แจงความบกพร่องของเราให้เรา ทราบเสียอีก ในขณะที่เดียวกันก็เป็นวิธีการกำจัดหรือลดละความผิดของตัวที่เคยมีมา และปิดกั้น สิ่งไม่ดีทั้งหลายมิให้เกิดขึ้นอีกต่อไปด้วย

โปรดนำไปปฏิบัติเป็นชั้นทดลองดูเพื่อทราบความมุ่งหมายว่า ทำไมท่านจึงสอนให้ภาวนา ความจริงการภาวนาก็เพื่อความตั้งมั่นอันเป็นผลยอดเยี่ยมสำหรับใจเราเองดังที่เคยอธิบายมาแล้ว ใจที่มีเชื้อแห่งภวานาติดต่อยู่บ้าง ไม่ค่อยวอกแวกคลอนแคลนไปตามสิ่งต่างๆ อย่างง่ายตาย ยังพอพิจารณาเหตุผลอยู่บ้างไม่คล้อยตามไปทีเดียว ซึ่งบางอย่างอาจทำให้เสียไปด้วยได้ การกล่าวภวานาในชั้นนี้จึงขอกกล่าวเพียงเท่านี้ ถ้ามากไปกว่านี้ก็เกรงจะเป็นการฟั่นเฟือนต่อไปหากมีความสามารถและโอกาสอำนวยค่อยอธิบายต่อ

การให้ท่านทุกประเภทที่ควรแก่การหนึ่ง การรักษาศีลหนึ่ง การอบรมภวานาหนึ่ง ที่ได้ อธิบายมาเท่าที่ควรเหล่านี้ คือเครื่องส่งเสริมวิสาขธรรมให้สูงส่งขึ้นเป็นลำดับ โปรดถือเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับเราทุกท่าน อย่าทำให้อดอยเบื่อน่าจะเกิดความอดทนระอาใจไม่อยากจะทำ โดยเห็นว่าเป็นของยากลำบากเลยความสามารถของมนุษย์จะทำได้ ความคิดเช่นนี้เป็นความคิดผิดและอาจจะพาเราคิดผิดไปได้เรื่อยๆ เมื่อคล้อยตามไม่มีการหักห้ามต้านทานไว้บ้าง อุบายรักษาตัว คือ ถ้าจิตคิดว่าเหลือวิสัยที่จะทำได้ ก็กรุณาใช้ความคิดเพื่อแก้ไขหรือหักห้ามความคิด เช่นนั้นเสียบ้าง โดยตั้งคำถามว่า “ของดีมีคุณค่ามากที่โลกปรารถนา กัน เราต้องการเหมือนโลกทั่วๆ ไปไหม ? ถ้าต้องการแต่ไม่สนใจทำเหตุที่ควรจะได้ จะไม่เป็นความต้องการที่เหลือวิสัย และพิสดารเหนือโลกและธรรมไปละหรือ”

เพียงเท่านี้ใจก็ควรรู้สึกตัวว่า อยู่ๆ ก็นึกอยากเป็นคนพิสดารเหนือโลกเขา ทั้งที่เป็นไปไม่ได้ด้วยความคิดที่ปราศจากเหตุผล การเกิดเป็นมนุษย์ในชาติขึ้นวรรณะใดก็ตาม ก็ควรแก่ภาวะของผู้เป็นชาติขึ้นวรรณะนั้น แต่สุดวิสัยของผู้ไม่มีกำลังพอจะเป็นได้อย่างที่ท่านเป็นกัน แต่หากเหมาะกับความเป็นอยู่ของตนเท่าที่เป็นมาและเป็นอยู่ขณะนี้ ความเป็นมนุษย์ขึ้นนั้นๆ เป็นสิ่งที่เหมาะสมกับภูมิวิสาขธรรมของตน แต่เป็นสิ่งที่เหลือวิสัยของสัตว์เดียรัจฉานจะมาเป็นมนุษย์ได้ ถ้าเข้าผิดฝาดผิดตัวกันแล้วก็ปิดไม่ลงอยู่โดยดี ก็การบำเพ็ญความดีด้วยทาน ศีล ภาวนา มิใช่เป็นเรื่องที่ผิดฝาดผิดตัวพอจะแก้ไขกันไม่ได้ภายในใจของเราเอง จึงไม่ควรยินยอมให้ความคิดชนิดแหวกแนวที่ไม่มีเหตุผล เข้ามาจับจองที่และตั้งบ้านเรือนบนหัวใจเรา แล้วลากเอาทาน ศีล ภาวนาซึ่งเป็นของดีเยี่ยมที่ควรจะได้แก่เราอยู่ทุกขณะที่บำเพ็ญไป โยนลงหลุมลงบ่อไปเสีย เหลือแต่ความเกียจคร้านผลาญตัวเอง ด้วยความคิดพิสดารที่โลกมนุษย์เขากลัวและไม่กล้านำมาใช้กัน นี่คืออุบายวิธีการสอนตนด้วยเหตุผล เพื่อยกระดับจิตใจให้สูงกว่าความต่ำทรามซึ่งแทรกฝังอยู่ในจิตดวงเดียวกัน แล้วผ่านไปได้อย่างสบายไม่มีอุปสรรคในวาระต่อไป

คำที่ควรเชื่อถือได้อย่างสนิทใจในโลกมนุษย์เรา ก็คือคำของ “พระ” ได้แก่พระพุทธเจ้าหนึ่ง พระธรรมดวงบริสุทธิ์ที่ออกมาจากพระโอษฐ์ของพระพุทธเจ้าหนึ่ง พระสงฆ์สาวกที่ดำรงความเป็นสามัคคีธรรมตามเสด็จพระพุทธเจ้าโดยสุคติหาทางดำเนินมิได้ตลอดมาหนึ่ง คำของพระเหล่านี้แล เป็นคำที่ควรสลักลงในดวงใจ ถือเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวของใจที่กำลังแสวงหาที่

พึ่งอยู่ตลอดเวลา ซึ่งโดยมากมักพบแต่ความเหลวไหลเรื่อยมา ไม่ค่อยสมหวังดังที่มุ่งหมาย ส่วนคำของพระเป็นคำแน่นอนตายตัว เพราะองค์ของพระเป็นที่ประเสริฐและเที่ยงธรรม ผู้เชื่อถือก็ตายใจ นอนหลับสนิทไม่ต้องกลัวว่าจะถูกหลอกหลวง พระเหล่านี้ท่านมิได้ปฏิบัติและค้นคว้ามาเพื่อโกหกโลกให้มั่งงายและลุ่มจม ทุกขณะจิตที่ท่านทุ่มเทกำลังลงไปในเวลาปฏิบัติบำเพ็ญ ก็เพื่อรู้ตามความจริงอย่างเดียวกับท่านั้น เวลารู้ตามหลักความจริงแล้ว ธรรมที่ท่านรู้เห็นก็ยิ่งเพิ่มกำลังพระทัยและกำลังใจของสาวกให้มีความจริงยิ่งขึ้น ที่จะประกาศความจริงนั้นๆ แก่หมู่ชนด้วยพระทัยและใจที่บริสุทธิ์ตลอดมา

พวกเราซึ่งกำลังแสวงหาความมั่นใจในคำแน่นอนเช่นนั้น จะไปแสวงหาจากใครที่ไหนในโลกมนุษย์เรา ถึงจะได้พบคำจูงใจมายึดถือและดำเนินตามโดยไม่มีสิ่งบอบซ้ำใจแฝงมา กับคำที่เข้าใจว่าเป็นที่เชื่อถือได้นั้น ทั้งนี้แม้ผู้เขียนเองก็เคยแสวงหาคำที่มั่นใจฝากเป็นฝากตาย จากที่ต่างๆ ร้อยแปดทิศมาแล้ว ยังไม่เคยปรากฏว่า “เจอ” แม้เจอก็มีเรื่องปวดหัวใจแฝงตามมาด้วยจนได้ จึงได้พยายามแสวงหาคำเที่ยงธรรมในทางนักบวช เวลาบวชมาแล้วแม้ยังไม่มีสติปัญญาเห็นคุณของศีล คุณของสมาธิ และคุณของภาวนา ว่าเป็นอย่างไรอย่างประจักษ์ใจตัวเองก็ตาม แต่ก็เชื่อในความเป็นอยู่ของตนว่าได้รับความร่มเย็นทางกายทางใจตลอดมา เพราะอาศัยร่มเงาของพระศาสนา ซึ่งออกมาจากคำของพระพุทธเจ้า พระอรหันต์ท่านผู้ควรเชื่อถืออย่างสลักใจเพียงเท่านี้ก็พอมองเห็นความเที่ยงธรรมและร่มเย็นของพระ คือพระศาสนาแล้ว

องค์ของพระคือพระพุทธเจ้าผู้เป็นเจ้าของแห่งพระสัทธรรมและองค์พระธรรม องค์พระสงฆ์ ก็แน่ใจว่า คือองค์พระอันประเสริฐในไตรภพ คำสั่งสอนที่เกี่ยวกับ บาป บุญ นรก สวรรค์ นิพพาน นั้นท่านจะไปหาคำโกหกหลอกหลวงมาจากไหน เมื่อไม่มีสิ่งโกหกอยู่ในใจแล้ว ส่วนผู้จะรู้หรือไม่รู้ เห็นหรือไม่เห็นตามนั้น เป็นเรื่องคนมีกิเลสเครื่องปิดหูปิดตาปิดใจต่างหากที่ทำไม่ให้เห็นตามที่ท่านได้ ไม่ใช่เรื่องของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ท่าน ปัญหาที่ลุ่มๆ คล้ำๆ เรื่องบุญ บาป นรก สวรรค์ นิพพาน เหล่านี้จะติดอยู่กับผู้ใด ถ้าไม่ติดอยู่กับพวกเราที่เชื่อถือตัวเองไม่ได้ ซึ่งเป็นผู้รับผลที่เกิดจากความไม่มีหลักของตนเท่านั้น เพราะไม่รู้เห็นตามคำของพระที่ท่านสอนไว้ ปัญหาเหล่านี้ถ้ายังไม่ตกไปข้างเท่าที่ควร ก็ยังจะต้องเป็นภาระให้รับผิดชอบต่อไปตามลำดับแห่งชาติ อันเป็นบ่อแห่งการเสวยกรรมของสัตว์อยู่โดยดี ถ้าแก้ปัญหาในคำว่า “ความเชื่อกรรมดีชั่วที่ตนทำขึ้นว่าเป็นสมบัติของผู้ทำ” ซึ่งเป็นสิ่งสลักลึกอยู่ในใจ ให้คลี่คลายออกประจักษ์กับตัวซึ่งเป็นเจ้าของ ก็พอจะลบล้างปัญหาทั้งหลายให้ตกไปเป็นลำดับ

เพราะเรื่องของกรรมเป็นเรื่องใหญ่โตมากในไตรภพ จึงไม่ควรประมาทว่าไม่สำคัญ การประมาทกรรมว่าเป็นของไม่สำคัญ ก็เท่ากับประมาทตัวเองว่าเป็นคนไม่มีสาระสำคัญใดๆ ภายในตัวนั่นเอง ความคิดเช่นนั้นยังจะพาตัวให้ถลำเข้าสู่สร้างบาปกรรม โดยปราศจากความขยะเขยงและหาบความทุกข์ทรมาน ที่ไม่คาดฝันอย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยงได้ เพราะความคิดว่า

กรรมไม่สำคัญเป็นความคิดที่ลบหลู่ความสำคัญของมนุษย์ทุกคนให้สาบสูญไป ยังเหลือแต่เรือนร่างกับลมหายใจปรากฏอยู่เท่านั้น ซึ่งไม่มีประโยชน์อะไรเลย ดังนั้นคนเราถ้ายังมีความหวังพึ่งตัวเอง ดังความรู้สึกที่มีความรักสงวนตัวที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ จึงควรคิดหาอุบายที่จะช่วยบรรเทาหรือลบหลู่ความสกปรก อันคอยจะเกิดทางกายวาจาใจอยู่เสมอ ให้สิ้นไปจากตัวโดยลำดับ ความหวังก็จะมีทางออกและสำเร็จผลได้ ไม่กลายเป็นความหวังที่เป็นลมเป็นแล้งไปถ่ายเดียวโดยไม่มีจุดที่หมาย

สิ่งที่เป็นพยานแห่งความมีอยู่ไม่ขาดสูญนั้น คือใจที่มีการแสดงตัวออกจากมนุษย์และสัตว์อยู่ตลอดเวลา เฉพาะอย่างยิ่งมนุษย์เรานับวันเกิดมากเป็นพิเศษแทบจะล้นโลกอยู่แล้ว แม้เช่นนั้นปัญหาการตายแล้วเกิด และตายแล้วสูญ ก็นับวันทวีและแสดงออกอย่างเปิดเผย ผู้จะคอยให้คำชี้แจงซึ่งตกอยู่ในภาวะเช่นเดียวกัน จึงรู้สึกเป็นภาวะหนักและหมดสติปัญญา เพราะมีมากด้วยกัน ทั้งเป็นไปในแง่ต่าง ๆ ตามทรรศนะของแต่ละบุคคล เพียงปัญหาการตายแล้วเกิดก็ไม่รู้หนักใจเท่าไรนัก พอมองเห็นเงื่อนอยู่บ้างว่ามนุษย์และสัตว์มีการเกิดอยู่ทุกวันเวลาไม่ละเว้น ที่น่าหนักใจก็คือ มนุษย์เรานับวันเกิดมากผิดปกติ ถ้าเป็นน้ำก็กำลังจะล้นฝั่งอยู่แล้ว และกำลังหาที่ระบายไปตามที่ต่าง ๆ พอมีทางหายใจ นอกจากจะหาที่ขยับขยายออกไปตามโลกมนุษย์ซึ่งพอมีช่องว่างแล้ว ยังคิดพยายามจะขยับขยายไปอยู่โลกอื่น ๆ อีก เช่น โลกพระจันทร์ เป็นต้น

ปัญหาเกี่ยวแก่ที่อยู่อาศัยและที่ทำมาหาเลี้ยงชีพสำหรับมนุษยชาติ จึงนับว่าเป็นเรื่องที่หนักอยู่มากในปัจจุบัน แทบจะยกไม่ไหวและคอยจะอับปางลงด้วยเหตุต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลาที่มนุษย์เปลือยตัว พ่อแม่กับลูก ๆ ก็อกจะแตกอยู่แล้ว เพราะการปกครองเลี้ยงดูไม่ทั่วถึง ท่านผู้ปกครองบ้านเมืองคนทั้งโลกก็แทบจะไม่มีสมมองทำงาน เพราะถูกปัญหาของโลกทำลายแทบจะกลายเป็นคนปราศจากสมองไป แถมยังมีปัญหาเกี่ยวกับการตายแล้วสูญซ้อนเข้ามาอีก โลกจะไม่ร้อนเป็นดวงอาทิตย์ถึงกับละลายตัวเองไปด้วยหรืออย่างไร ผู้เขียนเองก็หมดปัญญาในเมื่อความผวนผันปั่นป่วนของหัวใจที่ชอบสงสัยในสิ่งที่เป็นอฐานะ คือใจอันเป็นของมีอยู่ดั้งเดิมว่าเป็นสิ่งที่ต้องสูญไปตามความเข้าใจของตนเช่นนี้

ความจริง ความสงสัยว่าตายแล้วสูญนี้ไม่ควรจะมีอยู่ในมวลมนุษย์ ผู้ได้รับการศึกษามาด้วยดีจากใจที่มีอยู่กับตัว ซึ่งรับรู้อยู่ตลอดเวลาทั้งหลับและตื่น ทั้งเป็นธรรมชาติพาให้เกิดสับสนสับสนชาติอยู่ทุกระยะที่ร่างเดิมสลายตัวลงตามกฎหมายของธรรมชาติ คือความเปลี่ยนแปลงแต่ก็อดสงสัยไม่ได้ จำต้องกลายมาเป็นภาระให้แบกขนทนทุกซัจนได้ ใครก็ตามถ้ามีความสงสัยว่าตายแล้วสูญ อันเป็นเหมือนยาพิษที่คอยทำลายความสงบสุขอยู่ภายในใจอย่างลึกลับอยู่แล้ว ต้องจัดว่าเป็นผู้อภัพความสุขความรื่นเริงต่ออนาคต ที่จะก้าวไปสู่ความหวังที่พึงพอใจจากกรรมดีที่เคยทำแล้วในอดีต

ข้อนี้ท่านผู้หวังความสุขความสมหวังแก่ตัว เพื่อความเป็นสุขในปัจจุบัน และเพื่อความรื่นเริงในอนาคต จึงควรสะดุดใจในความสงสัยว่า ตายแล้วสูญนี้เป็นข้อที่ติดรอนบ่อนทำลายความดีในปัจจุบัน และความหวังในอนาคตของตัว ให้ขาดสูญลงอย่างหาขึ้นต่อกันไม่ได้ แต่สิ่งที่จะพอกพูนตัวของมันให้เจริญยิ่งขึ้น จนหาช่องทางหายใจไม่ได้ นั่นคือความทุกข์ทรมานในทุกภพทุกชาติเพราะสาเหตุมาจากคำว่า ตายแล้วสูญ เป็นผู้กั้นกวางทางดีและเปิดทางชั่วให้ผู้เห็นตาม สิ่งสมพอกพูนความไม่ดีทั้งหลายไว้เผาผลาญตน แต่กฎอันตายตัวของวิญญูะประจำจิตนั้นคือ ตายแล้วต้องเกิดเมื่อเชื้อพาให้เกิดยังมีอยู่ภายในใจ กฎนี้มีได้อยู่ใต้อำนาจของความสำคัญใด ๆ ซึ่งเป็นเพียงความเห็นของคนมีกิเลสเครื่องตันเดาเป็นเจ้าเรือนพาให้เป็นไป เพราะเป็นกฎใหญ่ในวงไตรภพ ไม่มีผู้ใดจะเสกสรรให้เป็นไปตามอำนาจของตัวได้ เช่นเดียวกับ การคิดทำลายพระอาทิตย์ด้วยความคิดนึกโดยปราศจากเหตุผล

ฉะนั้นกฎธรรมชาติอันยิ่งใหญ่ในไตรภพที่มีอยู่ในจิตของสามัญชน ก็คือการท่องเที่ยวในภพน้อยภพใหญ่ที่โลกให้นามว่าเกิดตายนั่นเอง จะเป็นสิ่งอื่นเรื่องอื่นมาจากไหน พุดฟังง่าย ๆ ก็ได้แก่สามัญชนและสัตว์ทั่วไตรภพนั้นแล เป็นผู้เที่ยวจับจองวิญญูะเพื่อเกิดตายไม่มีประมาณของแต่ละราย ฉะนั้นการลบล้างทำลายการตายแล้วเกิดตามกฎธรรมชาติอันตายตัวของวิญญูให้สาบสูญไปด้วยความสำคัญต่าง ๆ จึงไม่ใช่ฐานะจะเป็นไปได้ นอกจากจะเป็นภัยแก่ตนเปล่า ๆ ทำนองก้าวเข้าไปเหยียบกองเพลิงที่กำลังแสดงเปลวอยู่อย่างเต็มที่ ให้ดับด้วยเท้าเปล่าที่ปราศจากเครื่องป้องกัน แต่เท้าจะกลายเป็นเชื้อเพลิงเครื่องเสริมไฟและเป็นถ้ำถ่านไปโดยไม่มีทางเกิดผลแม้ร้อยเพียงใด

อุบายวิธีพิสูจน์การตายเกิดหรือตายสูญให้รู้ตามความจริง ไม่เสียเวลาและเป็นการทำลายตนด้วยความคิดพิสดารไปต่างๆ ตามมโนภาพนั้น ควรยึดหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นหลักพิจารณา ถ้าเป็นเครื่องมือก็เป็นเครื่องมือชั้นเอก ถ้าเป็นหลักวิชาก็เป็นวิชาชั้นเอก ถ้าเป็นเครื่องทำลายความสงสัยทั้งมวลภายในใจ ก็เป็นเครื่องทำลายชั้นเอกอย่างทันสมัย ไม่มีคำว่าเหลวไหลแฝงอยู่เลย ผู้ต้องการความจริงความไม่เหลวไหล ความเห็นภพเห็นชาติอันเป็นโรงงานผลิตทุกข์ทั้งมวลให้แก่สัตว์โลกได้รับความทุกข์ทรมาน ควรนำธรรมดังกล่าวปฏิบัติต่อตัวเอง ด้วยวิธีภาวนาเพื่อพิสูจน์ความจริง จะด้วยธรรมบทใด ๆ ก็ได้ตามแต่จริตชอบ จนเกิดผลเป็นความสงบสุขขึ้นมาที่ดวงใจแสนปลิ้นปล้อนหลอกลวงนั้น จะเริ่มเห็นความดีความคณองไม่เข้าเรื่องของใจ ที่คอยแสดงอาการแหวกแนวพาให้หลงเชื่ออยู่ตลอดเวลา พร้อมทั้งความเห็นคุณของความสงบสุขของจิต ที่ไม่เคยประสบมาแต่กาลไหน ๆ

คำว่าความสงบสุข หมายถึงการหยุดนิ่งแห่งการคิดก่อกวนทุกอาการ ทรงตัวอยู่ด้วยความเที่ยงธรรม มีความสง่า และเปิดเผยต่อตัวเองเป็นเครื่องดำรง มีผลเกินคาดหมายเป็นเครื่องแสดงความอัศจรรย์ มี อกาลิโก ความปราศจากกาลสถานที่เป็นเครื่องแสดงความพอตัว

ว่าไม่หิวโหยอยู่กับใจดวงเคยหิวโหยมาประจํานิสัย มีการไม่เขย่าก่อกวนตัวเองว่าเป็นความสงบสุขอย่างบริสุทธิ์ใจในขณะนั้น มีความเที่ยงธรรมแน่วแน่ ว่านี่คือธรรมชาติที่ไม่สูญสิ้นโดยประการทั้งปวง แม้ร่างกายจะสลายสูญไปจากความเป็นมนุษย์และสัตว์ มีความแน่วแน่แสดงอยู่กับใจอย่างประจักษ์ว่า จิตดวงนี้มีใช้ผู้เกิดตายไปตามธาตุชั้นที่สลายตัวลงไป ดังที่เคยกล่าวกันตามความสำคัญมาหลอกลวง แต่เป็นธรรมชาติที่ทรงภพชาติตลอดมาและตลอดไป ถ้าไม่กําจัดเชื้อแห่งภพที่แทรกสิงอยู่ภายในให้สิ้นไป และนี่เป็นธรรมชาติที่จะไม่พาธาตุชั้นที่เย็บผูกติดเกี่ยวเกิดอีกต่อไป

ถ้าได้ชำระตนจนหมดเชื้อแห่งภพแล้ว ธรรมเหล่านี้ย่อมปรากฏขึ้นเป็นลำดับจากการพิสูจน์ทางจิตตภาวนา ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ประกาศสอนไว้ แต่มิได้เกิดจากความคาดคะเนหรือวิธีอื่นใดที่ผิดจากความจริงแห่งธรรมที่ทรงสอนไว้โดยถูกต้องตายตัว ภาวะจากการเกิดการตายเป็นภาวะที่หนักและกดถ่วงจิตใจไปนานแสนนานไม่มีเวลาจบสิ้น ถ้าไม่สนใจแก้ไขเสียแต่เวลาที่ควร เราทุกคนมีความรักสงวนและหวังพึ่งตัวเองอยู่ทุกขณะลมหายใจ ความรู้สึกของมวลมนุษย์เป็นเช่นนี้ จึงควรสำนึกและบำเพ็ญตนตามหลักธรรมดังกล่าว เพื่อพิสูจน์ตัวเองและสิ่งจอมปลอมที่ซ่อนสมูอยู่ในจิตมาเป็นเวลานาน จะมีทางเห็นพิษภัยของมันในปัจจุบันทันตา อาจในวันนี้ เดือนนี้ ปีนี้ หรือชาตินี้ กาลใดเวลาหนึ่งโดยไม่สงสัย ถ้าไม่ปล่อยให้ นายซีเกียจผู้ไม่เอาถ่านกับสารธรรมใด ๆ เข้ามาเหยียบย่ำทำลายงานนี้ให้ล้มเหลวไปเสีย ต้องพบความจริง คนจริง ใจจริง ธรรมจริง เกิดจริง ตายจริง และความไม่เกิดไม่ตายภายในใจ จากการพิสูจน์ด้วยหลักภาวนานี้ อย่างแน่นอน

ตามหลักธรรมตาทั่ว ๆ ไป มนุษย์เรามิได้เกิดมาเพื่อสร้างกรรมทำเข็ญและก่อเวรแก่ตัวและใคร ๆ แต่ที่เข้าไปโดยมิได้คาดหมายไว้ก่อนเลยนั้น ก็เพราะใจซึ่งเป็นผู้นำได้รับการศึกษาอบรมในแง่ผิดถูกดีชั่วมาต่าง ๆ กัน กิริยาที่แสดงออกจึงต่างกันไปตามจริตนิสัยของแต่ละราย พระพุทธเจ้าผู้เป็นจอมนักปราชญ์ทรงฉลาดรอบรู้บรรดาสิ่งที่เป็นภัยในใจสัตว์ และคอยไปรยาพิษออกทำลายสัตว์โลกให้ได้รับความทรมานใจจนหาทางออกมิได้นั้น ๆ ว่าเป็นสิ่งที่น่าเกลียดน่ากลัวมาก จึงทรงประกาศสอนธรรมอันเป็นโอสถเครื่องกําจัดทำลายไว้แก่มวลสัตว์พอมิทางหลบหลีกปลีกทุกข์ได้บ้าง ไม่แผดเผาจนเกินไป ผู้มีนิสัยใคร่ครวญไม่ลืมหิวจนเกินไป ก็รีบเร่งปฏิบัติบำเพ็ญตนไม่นอนใจ ดังท่านพุทธบริษัทบำเพ็ญสืบ ๆ กันมาโดยวิธีต่าง ๆ นับว่าเป็นผู้มีความหวังอันไม่เปล่าจากประโยชน์ ต้องประสบโชคในวันหนึ่งแน่นอน ชีวิตปัจจุบันจะสดชื่น ความสืบทอดอนาคตก็จะเจริญรุ่งเรืองไม่มีวันอับเฉาอย่างแน่นอน

การกําจัดความสงสัยภายในใจที่เกี่ยวกับบาป บุญ นรก สวรรค์ นิพพาน ตลอดจนการตายเกิดหรือตายสูญนั้น ไม่มีเครื่องมือใด ๆ จะเยี่ยมไปกว่าธรรมของพระพุทธเจ้า เป็นเครื่องมือตาถางบุกเบิกเครื่องปกปิดใจทั้งมวล มีความสำคัญว่าตายแล้วสูญเป็นต้น จะถูกเพิกถอน

ทำลายออกเป็นชิ้น ๆ จนหมดสิ้นไปโดยไม่เหลือหลอแม้ปรมาณู และเห็นประกายซึ่งสิ่งมหัศจรรย์คือใจดวงบริสุทธิ์อยู่ภายใน ด้วยการพิสูจน์ทางหลักภวณา วิธีนี้เป็นทางเดินเพื่อเห็นประกายสิ่งลึกลับ ทั้งฝ่ายต่ำสุด ทั้งฝ่ายสูงสุด ที่มีอยู่ในใจดวงเดียวกัน ใจจึงเทียบกับนางงามจักรวาลที่ทั่วโลกต้องการ แต่ผู้สมหวังโดยมากมักจะเป็นผู้สูงศักดิ์และมีฐานะดี ๆ เป็นเจ้าของส่วนนางงามในไตรภพคือใจที่โลกถือเป็นเรื่องสำคัญในตัวคนและสัตว์ รู้สึกจะขาดความสนใจอย่างลึกลับแบบพูดไม่ถูกพิกล ทั้งที่มีอยู่กับทุกคน โดยมากมักจะเป็นฝ่ายต่ำ คือกิเลสความเศร้าหมองมืดมนเป็นฝ่ายยึดครองเป็นเจ้าของ สิ่งนั้นจึงกลายเป็นความอับเฉาไปตามเรื่องของสิ่งที่เกี่ยวข้องพัวพัน ดังนั้นความงามประเภทนี้ จึงไม่ค่อยมีโชควาสนาได้ขึ้นไช้วบนเวทีให้โลกได้ชมเป็นขวัญตาขวัญใจในปัจจุบัน

ในครั้งพุทธกาลก็มีพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ท่าน ที่ทรงตำแหน่งแห่งความงามอันเลิศนี้ และทรงประกาศธรรมแก่ปวงชนให้ได้มีธรรมรสนกระเทือนทั่วโลกธาตุ เทวดาอินทร์พรหมได้ตรัสรู้ตามเป็นจำนวนมาก โลกมีความกระหึ่มยืมย่องอยากได้พบได้เห็นและกราบไหว้บูชาเป็นขวัญตาขวัญใจ ระลึกไว้ด้วยศรัทธา อุตส่าห์ปฏิบัติตามอย่างสุดใจยึดไว้ตลอดมา ผู้มีบารมีแก่กล้าสามารถตรัสรู้ตามพระองค์ นับเป็นจำนวนสิบ ๆ ร้อย ๆ พัน ๆ หมื่น ๆ แสน ๆ กลายเป็นแดนแห่งบุคคลอัครรรยขึ้นมา ในขณะที่จิตบรรลุถึงความบริสุทธิ์หลุดพ้นจากเครื่องผูกพันทั้งปวง พระพุทธเจ้าและสาวกทรงประกาศความอัครรรยให้แก่อีกโลกตลอดมาจนถึงวันเสด็จเข้าสู่นิพพาน

แม้วันสุดท้ายที่จะเสด็จนิพพานก็ยังมีคนแก่ผู้หนึ่งชื่อสุภททะ อุตส่าห์ดั้นด้นมาทูลถามปัญหา สดับธรรมกับพระองค์และบวช จนได้ตรัสรู้เป็นพระอรหันต์ในราตรีนิพพาน เป็นองค์พยานแห่งปัจฉิมสาวกในราตรีที่บรรยากาศกำลังสงบชบเซา ประหนึ่งโลกธาตุจะดับสูญไปตามพระองค์ ซึ่งนับเป็นมหาวิโยคพลัดพรากอย่างใหญ่หลวง เพราะการปรินิพพานของศาสดาเอกผู้ลือนามในไตรโลกธาตุ ทรงยื่นประทีปดวงไฟ คือ พระธรรมอันแสงสว่างรุ่งโรจน์ทั่วไตรภพจากพระหัตถ์มอบประทานให้สาวกทำหน้าที่สั่งสอนโลกแทน ส่วนพระองค์เสด็จเข้าสู่นิพพานอันเป็นบรมสุขประเภททอกลีกรธรรม ไม่มีกาลสถานที่เข้าไปยุ่งเกี่ยวก่อเกี่ยวเหมือนโลกตายเกิดตายสูญที่เสกสรรปรุงแต่งกันไม่เลิกไม่แล้วสักที

ท่านผู้ใดจะสนใจในความงามใดก็โปรดพิจารณาตัดสินใจเสียแต่บัดนี้ ซึ่งกำลังเป็นกาลอันควร ถ้าเลยกาลที่เป็นอยู่นี้ ก้าวเข้าสู่มรณกาลแล้วจะหมดหวัง และจะทำที่ตั้งตัวพักผ่อนใจไม่ได้เหมือนแดนมนุษย์ที่เราอยู่ เพราะแดนแห่งความตายไม่มีสถานที่จอดแวะและพักผ่อนตามสบาย กรรมพาไปต้องได้ไป กรรมพาวังต้องได้วัง กรรมพาลงต้องได้ลง กรรมพาทุกข์ต้องได้รับทุกข์ จะอดเอื้อนเปลี่ยนตัวเพื่อขอทางพักผ่อนหรือขโมยหนียอมไม่ได้ ไม่เหมือนงานมนุษย์ซึ่ง

หาทางหลบหลีกยังพอได้ และกรรมพาสีต้องได้เป็นคนดี กรรมพาสีขึ้นต้องได้ขึ้น กรรมพาสูขต้องได้สุข กรรมพาสีพันทุกข์ต้องได้พ้นทุกข์

เพราะกรรมเป็นผู้สำคัญยิ่งกว่าสิ่งอื่นใดในไตรภพ แม้จะมีปฏิเสศความสืบทอดแห่งภพชาติ และรับรองยืนยันว่าตายแล้วสูญอยู่อย่างมั่นใจก็ตาม แต่ก็ยังไม่สามารถบังคับใจอันดั้งเดิม ซึ่งเป็นของมืออยู่ให้ฉิบหายละลายตัวไปได้ด้วยตนเอง ต้องมีอยู่วันยังค่ำตลอดอนันตกาล นี่คือฐานะไม่ควรแต่ต้องทำลาย หากสิ่งนั้นไม่เป็นไปตามความเสกสรร จะกลายเป็นเรื่องเพิ่มทุกข์แก่ตัวเปล่า คำว่าสาบสูญไม่ว่าสิ่งใดสาบสูญ สิ่งนั้นต้องหมดความหมายโดยประการทั้งปวง ส่วนใจมิใช่เป็นสิ่งที่หมดความหมาย แต่เป็นสิ่งที่ทรงความหมายไว้ในตัวอย่างสมบูรณ์ ฉะนั้นใจอันแท้จริงจึงไม่ต้องการความหมายจากสิ่งทั้งปวงในโลก ส่วนใจซึ่งเต็มไปด้วยสิ่งแอบแฝงแปลงปลอมจึงมีความต้องการสิ่งต่าง ๆ อยู่อย่างไม่มีวันอึดพอ

ผู้ประสงค์ทราบความจริงจากใจดวงปลิ้นปล้อนหลอกลวงแต่ทนต่อการพิสูจน์นี้ ก็ควรทำตามแบบที่แนะไว้ จะรู้เห็นความจริงจากจิตโดยไม่มีทางปลีกแหวะไปเป็นอื่น ถ้ารอไปนานเกรงว่าจิตกับธาตุชั้นธจะแตกสามัคคีกันและหาเวลาพบกันได้ยาก ไม่เหมือนเพื่อนฝูงหรือสิ่งอื่น ๆ ที่จากกันไปยังพอมีเวลาพบกันได้ ส่วนธาตุชั้นธมนุษย์เราแตกจากกันแล้วเป็นของไม่แน่นอนเลย ถ้าใจดีมีกุศล อย่างน้อยก็กลับมาเจอความเป็นมนุษย์อีก แต่อาจเปลี่ยนรูปร่างลักษณะฐานะสูงส่งขึ้นไปกว่าเดิม ยิ่งกว่านั้นก็เปลี่ยนภพภูมิสูงขึ้นไปเป็นลำดับ และเลยขึ้นไปถึงแดนแห่งวิมุตติอันเป็นที่สุดเอื้อมของทุกข์ตามแต่กุศลที่อบรมมาพาให้เป็นไป